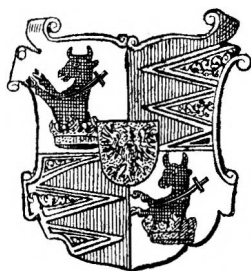

A
VICZMÁNDY-CSALÁD
TÖRTÉNETE

IRTA

BUTKAI VICZMÁNDY TAMÁS

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

1915

Kiadja butkai Viczmándy Tamás.

ELŐSZÓ.

«I have ever had a pleasure in obtaining any little anecdotes of my ancestors.»

Benjamin Franklin.

Észak-Amerika egyik nagy büszkesége, Franklin, önéletrajzában mondja, hogy mindig szeretett családjá történetével foglalkozni. Ezt bizonyára nem hiúságból tette, hiszen — mint ő elbeszéli — családjának legidősebb tagjai nemzedékeken át egyszerű mesteremberek (kovácsok) voltak, de tette családjá iránt érzett meleg szeretetből.

Engemet is, amikor családomnak ezt a történetét közre bocsátom, ha — mint alább elmondom — elég csinos családfával rendelkezem is, hasonló érzelmek vezetnek.

Nem akartam én (nincs is most ideje!) a régi időknek a felhevített képzelet tüzénél tán ragyogóbbá varázolt fényében henyén sütkérezni, de érdekelt tudnom: honnan jött családom és az idők folyamán miképen tevékenykedett, mit szenvedett, s hogyan birkózott meg

a neki kijutott nehézségekkel, vagy hogyan bukott el velük szemben!

Mert ezekre a kérdésekre a felelet ha nem is hoz nekem dicsőséget, de mindenesetre hoz gyönyört okozó becses tanulságot.

Budapest, 1915 május hóban.

A család eredete.

Bácsmegyében 1526-ig.

«Az igazságot csak egyedül az isten
tudhatja.»

Cicero.

A Wiczmándy-család (az idők folyamán Wiczmándinak, Viczmándynak stb. is írva) mindenkor szerette magát a Buthkai (de genere Gut-Keled) családból származtatni.

A Wiczmándyak szerint úgy, a hogy a Buthkai-család egyik férfitagja felvette valamikor a Ráskay, egy másik tagja a Málczay, továbbá egy harmadik a Márky-nevet, épen úgy vette volna fel egy férfitagja a Wiczmándy nevet is.

A család ilyen leszármaztatása a Wiczmándyak előtt mindig kedves lehetett (voltak olyan Wiczmándyak, a kik kizárólag a Buthkaiak czímerét használták is!), nemcsak amiatt, mert a Buthkaik (és a belőlük származott Ráskayk is) az Árpádok idejétől kezdve történelmi szerepet játszottak (a Buthkaikból bánok kerültek ki, a Ráskayak közül pedig: Balázs, tárnokmester, I. Mátyás király híres budai várkapitánya volt!), de a miatt is, mert a Buthkaikat nemző Gutkeled nemzetségből még más, sokkal hatalmasabb családok is származtak le, nevezetesen a nádort termő guti Országghok és a fejedelem Báthoryak.

A «Turul» 1893. évi kötetében is megjelent egy czikk, a mely a Wiczmándyakat a Buthkaiktól származtatja le olyképen, hogy a 16-ik században élt Wiczmándy

Tamást a Buthkai családfán szereplő Tamás mesterrel azonosnak lenni állítja.

Ez a leszármaztatás azonban — sajnos — nem jó, mert Wiczmándy Tamásnál már egy századdal hamarabb élt más Wiczmándyt — egy 1473-ban szerepelt Istvánt — is ismerünk, a mely okból nem Tamást, hanem Istvánt kellene a Buthkai családba valamiképen bekapcsolnia annak, a ki a Wiczmándyaknak a Buthkaiktól való le származását bizonyítani akarná.

A családtörténetírók közül Szirmay Antal, Nagy Iván és Wertner Mór egyformán csak női ágon származtatják le a Wiczmándyokat a Buthkaiktól.

Különben a «Turul»-nak egy régebbi (1891. évi) kötetében is azt olvastuk, hogy a Wiczmándyak címérébe a Gutkeled származást jellemző három farkas- (vagy sárkány-) fog csak akkor került belé, a mikor a család egy tagja: Wiczmándy Mátyás elvevén feleségül Buthkai Zsófiát, 1558-ban régi nemesi címérének a Buthkaik címérével való egyesítését nyerte.¹

Hogy ez eltérő vélemények közül melyik a helyes, ma már nagyon nehéz lenne eldönteni.

Helena görög császárné Jézus keresztre feszítése után 300 év múlva indult el Jerusalembé, keresni azt a helyet, a hol a nagy tragédia lejátsszódott, s templomot épített oda, a hol a földben elásva egy keresztet talált, mert erős hite azt sugalta neki, hogy ott volt a golgota.

¹ A «Turul» azt állítja, hogy a Wiczmándyak ősi címere egy ágaskodó bivaly lett volna. A címer-egyesítés után a címer — mint az csekély változattal egy 1636-ban megjelent, egyik legrégibb címeres könyvünkben is látható, — a következő lett: arannyal szegett paizs négyelve, középen szívpaizszsal, ebben fehér galamb, csőrében rózsával. A paizs első és negyedik kék mezejében ágaskodó bivaly átszúrt felső teste, a második és harmadik vörös mezőben három ék (farkasfog). Sisakdísz: a leírt galamb; paizstartók: két angyal.

Egy rajongó hívő tehetette ezt! De mi, a kik történetírássra vállalkoztunk, a kik tehát nem hívők, de bírák akarunk lenni: hogyan döntsük el századok múlva, a fennmaradt hiányos adatokból azt a kérdést, hogy vajjon a Wiczmándyak a Buthkaiktól származtak-e le, vagy sem?

E perben tehát mi nem döntünk.

A butkai Wiczmándy-család czímere.

Már az elmondottakból önként következik, hogy a család eredete homályban van, mert ha a Wiczmándyak a Buthkaikból származtak volna le, nem tudjuk megmondani miképen? ha meg nem származtak belőlük, akkor nem tudjuk megmondani, ki hát a nemesség szerzője?

Kétségtelenül bizonyos azonban az, hogy a Wiczmándy-család a mohácsi vész előtti időben az akkori

Bácsmegyében volt birtokos. Abban az időben doroszlói Wiczmányaknak nevezték magukat Doroszló község után, ahol birtokuk volt és ahol laktak. (Doroszló község közel feküdt a vármegye székhelyéhez: Bácshez. Közel van Szlavoniához és a Dunához is.)

1473. 1473-ban élt egy doroszlói Wiczmány István, a kiről csak annyit találunk feljegyezve,¹ hogy királyi emberként jelöltetett a Kői káptalan előtt a Thallóczyak ellen és a bácsi káptalannal együtt ez ügyben el is járt.

A család a mohácsi vész után Bácsmegyében nem maradhatott, de röviddel azelőtt is sok bajjal kellett ott bizonyára megküzdenie, mert 1514-ben a Dózsa-féle pór-lázadástól Bácsmegye sokat szenvedett.

A bácsmegyei nemesség kénytelen volt előle Fran-gepán érsekkel a bácsi várban meghúzódni és ellene ott védekezni.

A mohácsi csatában a bácsmegyei nemesség nagy szerepet játszott. A fővezér: Tomory Pál bács-kalocsai érsek és bácsmegyei főispán Futtakról bácsmegyei dandárokat is vezetett a harczba.

Hogy mennyi volt ott a Wiczmányak szerepe? nem tudjuk. Annyi bizonyos, hogy később, a midőn I. Szulejmán szultán, Buda felégetése után, seregével a Tisza-Duna között rombolva-dúlva tért vissza, Bácsmegyét is pusztította,² és az általános menekülés és költözködés idejében nem maradhattak a Wiczmányak se Doroszlón.

Ez időtől fogva Zemplén vármegye (és később Ung-megye is) lett szereplésük színhelye.

A mohácsi vész utáni időben talán még csak az

¹ Bácsmegye monografiája szerint az Orsz. levéltárban.

² Ekkor pusztult el Bácsmegye levéltára is. Ez lehet oka, hogy a Wiczmányokról, az említetten kívül, több feljegyzés a régi idők-ről — tudomásunk szerint — fenn nem maradt.

1560 előtt elhalt Wiczmány II. István nem élt Zemplénben, de a Bácskában sem, hanem valószínűleg mégis az Alföldön.

Ez az István birtokos volt a békésmegyei Ege, Fás, Félhalom, Mágor, Sima-Sziget és Vésztő községben, továbbá a csanádmegyei Komlóson.¹

W. István teleki Varjasy Juliannát bírta feleségül, a ki a Hunyadyak idejében különösebb szerephez jutott, régibb nemes családnak volt a tagja; Varjasy János Julianna szépapja ugyanis Hunyady János feleségének: Szilágyi Erzsébetnek valamikor gazdatisztje volt.²

Az említett Komlósi birtokot is tulajdonképpen a W. István felesége hozhatta, a kinek anyja egy Komlóson birtokos Komlósy-leány volt.

¹ L. Békés és Csanádm. monografiáit.

² L. Békésmegye monografiáját.

Átköltözés Zemplénbe.

A virágzás kora (1526—1626).

«Gut verloren : nichts verloren.»

Lazarus von Schwendi.

A Wiczmándyak fényesebb szereplése a mohácsi vész után kezdődött.

A 16-ik században a családnak két nevezetes tagja is élt.

A híresebb — a kiről régi krónikáink is emlékeznek — Tamás¹ volt, a hasznosabb és — hogy úgy mondjuk — súlyosabb: Mátyás.

Szirmay Antal Zemplénmegyéről írt monografiájában azt mondja, hogy Tamás atyja volt Mátyásnak, de a mi alább indokolt véleményünk szerint, Tamás nem lehetett Mátyás apja, hanem inkább öcscse, vagy unokaöcscse.

Kezdjük hát Mátyással.

Mikor és hol született? Bizonyosan nem tudjuk, de valószínűleg abban az időben, a mikor az ő nagy kortársa (a kinek sorsával az ő sorsa bizonyos tekintetben egybekapcsolódott): Zay Ferencz, tehát 1505—1510 körül.

Minthogy pedig ebben az időben a család még a bácsmegyei Doroszlón élt, alighanem ott kellett hát születnie W. Mátyásnak is, s csak később a mohácsi vész után, mint ifjú kerülhetett későbbi, nevezetes működése színhelyére: Zemplénbe.

Mint idők multán 1553-ban, a leleszi konvent előtt

¹ L. Istvánffy «XVI. század történeté»-t és Buday Ferencz «Lexikon»-át.

felvett egy nyilatkozatában ő maga meghatóan elmondta, «a kegyetlen törökök, a keresztények gonosz ellenségei, őt házából, házi tűzhelyéből és édes hazájából (Bács-megyéből) kiűzték, *nem volt sehol saját tűzhelye*».¹

Igy teljesen elszegényedve került Zemplénbe és pedig Homonnára, a hatalmas homonnai Drugethek udvarába, valószínűleg mint nemes apród.

Ez a szolgálat kitűnő iskolájává vált, mert annál a hatalmas családnál sokat láthatott, tapasztalhatott.

A Drugetheknek Homonnán régóta valóságos udvartartásuk volt, hiszen dúsgazdag, nádorokat nemző főurak

Wiczmándy I. Mátyás névalírása.

voltak. (Valamikor I. Mátyás király is megfordult náluk a magyar-lengyel háborúk idején, szintúgy 1527-ben Zápolya János király is, a ki menekülni kénytelenítettén, Homonnán rejtőzött.)

Wiczmándy Mátyás nagyon megnyerhette urainak tetszését és bizalmát, mert amikor Drugeth Imre 1540-ben végrendelkezett, gyermekeinek: Jánosnak és 1540. Miklósnak első gyámjául (a másik kettő: Hosszumezey Balázs és Korláth László volt) őt jelölte ki és a gyermekekkel és gondnoktársaival együtt I. Ferdinand királynak és Miksa főhercegnek, továbbá Báthory György-

¹ A Wiczmándy család birtokában lévő latin nyelvű irat szerint.

nek, Révay Ferencznek, Perényi Jánosnak stb. is védelmébe ajánlotta.¹

De nemcsak ezeknek a Drugeth-gyerekeknek volt Wiczmány Mátvás gyámja (az említett Drugeth Miklós korán el is halt), hanem Drugeth István Zemplén megye főispánjának halála után (1556-ban),² gyámja lesz az ő (Báthory Máriától származott) fiának: Miklósnak is, a ki 1546-ban született és arról volt nevezetes, hogy Ferdinánd király volt a keresztapja, a kinek helyetteseként Oláh Miklós esztergomi érsek tartotta a keresztvízre s keresztapai ajándéku a királytól — a zempléni főispánságot kapta.

Ez a szoros összeköttetés a hatalmas Drugethekkel vitte W. Mátvást az ő életpályájának minden irányú emelkedésében.

Jó hírét hamar megalapíthatta, mert már valószínűleg 1530—32 körül — mint egészen fiatal ember — jól megházasodott.

Homonnához nem messze: Butkán nézett ki magának feleséget, a hol egy nagy multú családnak, a már említett Buthkaiknak (de genere Gut-Keled) egy hajtása, Buthkai Lászlónak leánya: Zsófia után nyujtotta ki kezét.

Ez a házasság kitűnő családi összeköttetést is biztosított részére.

A Buthkai-családnak, a mely az országnak az Árpádok idejében bánokat és országbírákat adott, szerencséje leáldozóban volt már ugyan, de annak egy tagja, az 1511-ben elhalt Buthkai Péter még nem is olyan régen kir. komornok, tárnokmester, somogyi főispán volt és Mátvás királytól 1489-ben jogot nyert arra, hogy ősi

¹ L. Zemplén m. Adalékok 1901. évi kötete.

² Drugeth István előbb Zápolya-párti volt. 1539-ben ő hozta be Magyarországra (Perényi Péterrel és Broderik püspökkel) János király menyasszonyát. L. Zempl. m. «Adalékok»-ban.

fészkében: Butkán egy várat építhessen. (A várhoz tartozott a butkai, falkusi, kamonyai és szelepkai birtok.)

A mi a Buthkaiak vagyonát illeti, hát bizony régi nagy vagyonuk nagyon megcsappant (a leleszi konvent előtt 1553-ban felvett nyilatkozat szerint, Wiczmány Mátyás házassága idején, felesége: Buthkai Zsófia a zavaros időkben minden javaiból kifosztva, annyira szegény volt, hogy a lakodalom költségeit is Mátyás viselte), de nagyon sok jószáguk volt zálogban, a melyet egy kis szerencsével, de főleg egy kis hozzáértéssel ki lehetett perelni.

És Mátyás — mint megmutatta — értett ezeknek a birtokoknak visszaszerzéséhez, ezért ő mindenesetre jó házasságot csinált.

A törökök kezében hagyott bácsmegyei jussának — a mely talán nem is volt valami sok — visszaszerzésére nem igen gondolhatván, valóságos látnoki tehetséggel arra törekedett, hogy felesége otthonában csináljon új tűzhelyet nemcsak önmagának, hanem — mint a jövő igazolta — évszázadokra terjedőleg utódai részére is.

Legelőször 1549-ben mutatkozik mint birtokszerző 1549. és pedig felesége otthonában: Butkán.

Csekélyke dolog volt a későbbi óriási szerzeményekhez képest!

Ekkor vett meg ugyanis felesége egy jobbágytelket Buthkai Glyóbis Miklós özvegyétől — 16 forintért.

Ezt a vételt Ferdinánd király csak 1559-ben hagyta jóvá, a mikor Wiczmány Mátyás már nagy befolyásnak, tekintélynek örvendett, a mint az a király jóváhagyó iratából is kitűnik, a melyben az ő nagy szolgálatairól a szerencse minden esélyében emlékezés történik. (A beiktatásnál idősebb Ráskay Ferencz járt el, a mikor Butkay Lajos és mások a birtokba-vételnek előbb ellent-

mondtak ugyan, de később az ellentmondást visszavették.)¹

1553. Apósának 1553-ban bekövetkezett halála után, sógorával Buthkai Ferenczcel olyan egyezsége lép a leleszi konvent előtt, hogy a Buthkaiak minden peres ügyében tett nagy szolgálataiért is, Mátyás feleségével együtt nemesi kuriát, házat és jobbágytelkeket kap Butkán, illetőleg Szelepkán és Kamonyán és ezenkívül felesége kapja mindazt, a mi őt a Buthkaiknak bármely megyében lévő javaiból és birtokjogaiból törvényesen megilleti.

Ugyanakkor a Buthkai Ferencz idegen kézen lévő javaira és birtokjogaira vonatkozólag kikötötték, hogy a mennyiben azokat Wiczmándy Mátyás visszaszerezné, az esetben azok felerészében ő részesülne.

Ez az egyezés már bő kilátást nyitott W. Mátyásnak a birtokszerzésre!

De ennek az egyezésnek nem vette hasznát, mert a mikor sógorának egyetlen lánya Anna (Thorma Györgyné) magtalanul elhalt, az egyezés tárgyát képező jószágoknak mindkét felerésze különben is reá (Wiczmándy Mátyásra) szállt.²

1556. 1556-ban, a mikor rendíthetetlen királyhűsége és nagy szolgálatkészsége már közismeretes volt,³ I. Ferdinánd megengedte neki, hogy Torday Zsigmonddal (a felsőmagyarországi jövedelmek kir. igazgatójával) a nagyszombati apáczákkal kötött egyezés értelmében — a zemplénmegyei Csarnahót elfoglalhassa.⁴

Valóban nagy királyi adományhoz azonban — mint

¹ Lásd a Wiczmándyknál lévő latin szövegű iratokat.

² L. Nagy Iván «Buthkai-család».

³ Lehoczky már 1555-ben mint zempléni alispánt említi, a mi annyiban valószínűnek látszik, mert akkor az ő nagy pártfogója Drugeth István volt a főispán.

⁴ L. Zemplénmegyei «Adalékok» 1902. évi kötet.

azt később előadjuk — csak 1559-ben jut, de ezt megelőzőleg 1558-ban két kitüntetés is érte.

Ez évben ugyanis gyámoltja: Homonnai Drugeth Miklós helyetteseként Zemplén megye főispáni székébe ül be és még ugyanazon évben I. Ferdinánd királynak nagyon meleghangú elismerésében és régi nemesi címérenek kibővítésében (a Buthkai-czímerrel való, már említett egyesítésében) részesül.

A főispáni székbe — mint helyettes — (mint a megyegyűlési jegyzőkönyv mondja) «Miklós püspök névünnepe» megelőző második hétköznapon iktatják be (nyilván homonnai Drugeth Miklós iránti figyelemből), 1558. a mikor hivatalos esküjét is letette.

Ugy látszik azonban, hogy a Zápolya-pártiak (mert nem régiben még ezek uralkodtak a megyében) sok nehézséget okoztak neki.

Ferdinánd királynak ez időben nem igen jól ment a dolga; Erdélyben utolsó vára: Szamosújvár 1556-ban elesett és 1557-ben nem volt más választása, mint a törökkel békét kötni.

A királynak Zay által tanácsolt «fegyveres béke» idején kezdte meg hát Wiczmány Máttyás főispáni nehéz szolgálatát. Hogy ez időben milyen nehéz helyzete volt, s milyen derekasan felelt meg feladatának, legjobban jellemzi a Ferdinánd király által hozzá intézett, 1558 július hó 27-én kelt, már említett címer-bővítő diploma, a mely kivonatossan a következőket tartalmazza: «Te, Wiczmány Máttyás, a mi magyarországi szerencsés országulásunk kezdetétől fogva a szerencsének különböző esélyeiben irányunkban és birodalmunk iránt minden időben hűséges és állhatatos voltál, a legközelebb elmúlt években pedig állhatatosságodnak és megbízhatóságodnak oly fényes tanujelét adtad akkor, a mikor országunk lakóinak némelyike nyilvánvaló gonoszossággal országunk

nyugalmát megzavarni iparkodott, és alattvalóink legnagyobb része megfélekezvén az irántunk tartozó hűségről, a zavargók pártjára állott és te nemcsak sokakat elriasztottál a hűtlenség elkövetésétől, hanem hozzánk többeket visszatérítettél; — a mikor továbbá tenmagad inkább eltűrted, hogy minden vagyonod elveszszen és minden szállásod megsemmisüljön, semhogy ellenségeink táborába szegődjél és a midőn mi hadainkat az általános nyugalom megzavarói ellen vezettük, nemcsak hűséggel támogattál és érett megfontolású tanácscsal szolgáltál, hanem» stb. stb. «a mikor végül otthagytad minden vagyonodat és székhelyedet, te pedig nőddel és gyámságod alatt álló, kiskorú Homonnai (Drugeth) Miklóssal a mi városunkba, Eperjesre menni kénytelen voltál» stb.

Az adományozott új czímerre vonatkozólag aztán így folytatja a diploma: «a galamb, valamint a rózsa is az egyszerű, jámbor és hűséges lélek jelképe, egyaránt hirdetik a te erényedet, a te kiválóságodat, a király és haza részére végzett tetteidet. Semmiféle veszedelem, fenyegetés és ijesztés el nem tántorított téged a hűségnek attól az állhatatos erényétől, a mely a legértékesebb és egyuttal a mai kor embereinél a legritkább is.»

Végül a király Wiczmány Mátvás munkálkodásának, hűségének további gyakorlására hívja fel, mondván: «te pedig menj a jövőben is azon az úton, a melyen haladtál!»¹

És Wiczmány Mátvás ment az eddigi úton. Hű maradt a Habsburgokhoz, a kire szintén ráillett, a mit az ő nagy kortársáról: Zay Ferenczről mond életírója Thallóczy: «azok közé tartozott, a kik soha sem változtatták pártállásukat!»

¹ L. «Adalékok Zemplén m. történetéhez V. évfolyam» és a Wiczmány-család levéltára.

Pedig a korszellemhez tartozott királyt változtatni, cserélni, hol Ferdinánd királylyal, hol Zápolya Zsigmond-dal tartani, a mint az imént közölt királyi diploma azt el is panaszolja.

Zay Ferenczet szándékosan hoztuk itt fel, mert vele és a Habsburgoknak egy más, szintén kedvelt emberével, a későbbi veszprémi püspök Listhy Jánossal együtt 1559-ben nagy birtokadományt nyert Wiczmány Mátvás az országbíró fiának Pestyéni Andrásnak és P. Jánosnak magvaszakadtával uratlanná vált birtokokra, úgymint a nyitrai megyei simontornyai uradalomra és tartozékaira, továbbá számos egész és részbirtokra Heves és Nógrád vármegyében, végül a Csanád és Csongrád vármegyében fekvő Hódmezővásárhely, Rárós, Koppáncs, Derekegyháza, Felgyő, Szegvár és Szentgyörgy községekre.¹

Ez utóbbi birtokadomány nevezetes szerepet játszott nemcsak W. Mátvásnak, de — mint alkalmoszerűen esetenként elő fogjuk adni — leszármazóinak élettörténetében is.

Ez alkalommal csak annyit jegyezzünk meg, hogy 1560 július hó 7-én Ferdinánd király Gyula város kapitányához:² Kún Balázshoz intézett parancsában meghagyta, hogy a hűtelen Csáki Pál és Farkas nemesek által birtokban tartott, de őket nem illető csongrád- és csanádmegyei birtokokat, a melyek között a Zay Ferencznek, Listhy Jánosnak és Wiczmány Mátvásnak adományozott birtokok is voltak, ez utóbbiaknak adja át, és azoknak birtokában tartsa is meg. — 1560-ban azonban még nem jutottak se Wiczmány, se társai a bir-

¹ L. Borovszky «Csanád vm. monográfiája.

² Valószínűleg ez időben lehetett Wiczmány Mátvás (mint Szeremlei mondja «Hódmezővásárhely története» cz. munkájában) Gyula vár egyik királyi biztosa.

tokok tulajdonába és ¹ tényleges birtokosai — a török foglalások miatt — nem is sokáig voltak.

1561. Az 1561-ik évben W. Mátyást Szentgyörgy, Temerkény, Derekegyháza, Martonos, Bökitő, Polt és Csongrád birtokában találjuk ugyan,² de 1563-ban a török által ezek a birtokok is elfoglaltattak.

Beszéljünk most közbevetőleg W. Mátyás családjáról.

Testvéröccséről: Lajosról, a ki Bács megyéből jöhetett vele, később szólnunk. Hogy az 1586-ban Cserményi Annával egybekelt Wiczmándy Jánossal³ minő összeköttetésben állt, biztosan nem tudjuk. Bizonyos azonban az, hogy Mátyásnak leánya volt Klára, a ki a rokon Buthkai Lászlónak, és Kata, a ki Ráskay Ferencznek volt a felesége, továbbá hogy az ő fia volt Miklós (a kiről később szólnunk) és a magtalanul elhalt András és Pál.

Vejei közül Buthkai László (alispán) nevezetes családok ősevé lett, mert fiának, a később szintén alispán: Istvánnak Berzeviczy Margittal való házasságából származott le az az 1668-ban elhalt, utolsó Buthkai, a kinek két leánya közül az egyik a nemes és gróf Dessewfyek egy-egy ágának, a másik a gróf Szirmay-családnak lett ősanyjává.⁴

Buthkai Lászlóról fel kell jegyeznünk azt is, hogy 1583-ban egy Kis Mihály nevű embernek, a ki az ő anyjáról gyalázó híreket terjesztett (hogy t. i. az ő anyjával légyottjai lettek volna), pallosjoga alapján tartott ítélettel nyelvét vágatta ki.⁵

Nevezetes család gyermeke volt W. Mátyás másik

¹ L. Borovszky «Csanád vm. monogr.».

² L. ifj. Palugyay «Csongrád vm. története».

³ L. Nagy Iván «Magyarország családai».

⁴ L. Ugyanott.

⁵ L. Dessewfyek levéltára.

veje: Ráskay Ferencz is, a kinek nővérét Ráskay Katát Barkóczy László, a későbbi alispán (a báró és gróf Barkóczy-család őse) bírta feleségül. (Mint Nagy Iván mondja, a Barkóczy-család emelkedésének ez a házasság volt első lépcsője.)

És most szóljunk itt az említett Wiczmány Tamásról.

Az ő rövid, de bravuros szereplése 1565-ben veszi kezdetét, a midőn Szolimánnak és János Zsigmond erdélyi fejedelemnek bírvágya kikerülhetetlenné tette a háború folytatását.

Az 1564-ben trónra jutott Miksa király a fővezérletre a nagyképzettségű, híres idegen katonát: Schwendi Lázárt hívta meg.

Schwendi Lázár névalírása.

Schwendi nagy tudományú és írói képességekkel is megáldott katona volt, a kit találóan jellemez az ő jel-igéje: «Gut verloren: nichts verloren, — Muth verloren: viel verloren, — Ehre verloren: alles verloren!»

Mikor Miksa király őt a hadvezetéssel megbízta, 1565 újévnapján Bécsből Eperjesre utazott és nem sokára odajöttek a király többi főtisztjei és a harczias nemesség is.¹ 1565.

Bizonyos, hogy ide jött, mint zempléni főispáni helytartó, Wiczmány Mátyás is (hiszen az ő tanácsát, Ferdinánd ismertetett diplomája szerint, a hadvezetőség előbb is kikérte és most Tokaj várának megvívásáról

¹ L. Janko «Lazarus von Schwendi».

is volt szó) és nem jöhetett egyedül, hanem magával hozta harczvágó öcscsét, az említett Tamást is.

Valószínű ez, mert Schwendihez vezértársul a király — hogy a magyarok meg ne nehezteljenek — Báthory Andrást adta, a kihez W. Mátyásnak még a megboldogult Drugethtől volt ajánlata (lásd fennebb), s ott volt Zay is (a ki később Báthory helyébe jött), W. Mátyásnak a közös birtokadományból folyólag bizonyára jó ismerőse, vagy tán épen barátja, így hát igen kitünő alkalmá kínálkozott Mátyásnak Wiczmándy Tamást a vezéreknek beajánlani.

Buday Ferencz 1805-ben megjelent «Polgári lexikona» helyesen mondhatja tehát, hogy Wiczmándy Tamás Schwendinek oldalán harczolt Tokaj és Szathmár diadalmas ostrománál és vele volt Kővár bevételénél.

Kővár régebben a Drágffyak kezén volt, de kihaltuk után János Zsigmond erdélyi fejedelem Báthory Györgynek adományozta. Báthory György testvére volt Schwendi vezértársának: Báthory Andrásnak, s ezért abban bízott, hogy az ellenséges hadak várának birtokában meghagyják őt. De Schwendi nem engedett s Balassa Menyhértet bízta meg, hogy őt a vár átadására hívja fel. Ez megtörténvén, Ferdinánd király őrsége került a várba.

A vár kapitányává egyelőre nem Wiczmándy Tamás lett, a mint azt Buday említett műve sejtetné.

Talán vonakodott őt Schwendi mindjárt ezzel a nehéz feladattal megbízni, mert nem csak vitézség kellett ide, — a minek W. Tamás bizonyára már addig is bőséges bizonyítékát adta, — de sok és különféle tapasztalat, mert a vár — avultsága mellett is — Erdélynek fontos végvára volt, a melyhez közigazgatásilag egy 56 községből álló várkerület is tartozott.¹

¹ L. Pesty, «Eltűnt régi vármegyék».

Nagyon nehézze, de egyúttal fontossá tette Kővár kapitányának a dolgát az is, hogy János Zsigmond fejedelem hadimozdulatait kellett állandó figyelemmel kísérnie és tapasztalatairól jelentéseket tennie.¹

Talán az 1565-iki év végén, de 1566 elején minden-
esetre kapitány lett Kőváron Wiczmándy Tamás az alája
rendelt Zólyomi Péterrel együtt, mert 1566 május hó 1566.
26-án már ő tesz innen jelentést Schwendinek. (A jelen-
tés kivonata, — a mely Károly főherczegnek egy 1566-ban
írt levele mellékletéül is szolgált, — a bécsi udvari és
titkos levéltárban Hungarica fasc. 93 ad 5. Juni 1566
alatt.²)

Egyébként az egész 1566-ik évet aránylag elég nyu-
galmasan tölthette W. Tamás, mert ez év nevezetes
harczi eseményei nem itt, hanem Magyarország nyugati
részén folytak le, ahol Zrinyi Miklós szigetvári dicső-
séges halála elhomályosított minden egyéb hadi eseményt.

1567-ben azonban az erdélyi fejedelem békességes
kijelentései ellenére a harcz itt is újból kitört.

A fejedelem hadai Kővárt is ostromolni kezdték és
pedig épen egy igen alkalmatlan időben, a mikor ugyanis
Wiczmándy Tamás az alkapitány Zólyomival együtt, 1567.
János Zsigmond fejedelemnek Szent-Jób táján garázdál-
kodó csapatai leverésén távol foglalatoskodott.

Mikor Bebek György Kővárt ostromolni kezdte,
Wiczmándy és Zólyomi nem is volt a várban, de ők a
várba katonáikhoz mégis bejutottak.

Bebek a várnak déli oldalát lerombolván, azt re-
mélte, hogy gyalogjai Sasa János kapitány vezetése alatt
a kitört résen be fognak nyomulhatni. De hiában volt
Sasa minden vitézsége, Wiczmándy Tamás ügyességén és

¹ Jankó, «Lazarus von Schwendi».

² Lásd a mű végén lévő mellékletek között.

gyorsaságán minden támadása meghiusult és maga Sasa is megsebesülve volt kénytelen az ostromlókkal visszavonulni.¹

Az ostrom további leírását valóban drámai lüktetésű előadásban így írja le Istvánfy egykorú története: «Zápolya válogatott katonáinak élén maga is próbát tett a vár megvévéására, de ő is sok veszteséggel tért vissza. Pihenés után Bebek két felől is megtámadta a várat. De Wiczmándy mindenütt ott volt, a hol legnagyobb volt a szükség. A vár falain felkapaszkodó ellenséget puskával vagy lehengetett kövekkel zúdította a mélységbe, katonáinak nagy mulatságára. Továbbá apró hordókat puskaporral, gyantával és szárazfenyő-gyökerekkel töltvén meg, azokat meggyújtva gördítette az ellenség közé. De a mikor egyszer ebben a munkájában a sietőség miatt vigyázatlanul járt el, a lőpor hamarabb gyúlt meg, mint kellett volna, és ábrázatát és testét annyira összeégette, hogy félholtan szedték fel a földről. Az ő esete által a katonák elkedvetlenedvén, az örök sem vigyáztak úgy, a mint kellett volna és így történhetett meg, hogy az ellenség az ostrom 13-ik napján lopva rajtuk ütött és mindnyájukat — az egy Zólyomi kivételével — Wiczmándyval együtt levágta.» (Megjegyezzük, hogy a vár, a melynek későbbi kapitányai között a 17-ik században egy Tisza István is szerepelt, 1849-ben légbe-roppított.)

Wiczmándy Tamás eleste bizonyára nagyon érzékenyen érintette az egész Wiczmándy-családot, mert — mint a várvédelem fenti előadásából kitetszik — még ereje teljében lévő, sokat ígérő férfiú volt. (Épen ezért nem lehetett a már koros Wiczmándy Mátyásnak apja, mint azt Szirmay Antal állítja.)

¹ L. Istvánfy története.

De büszkeség is tölthette el családját, mert ha Wicz-mándy Tamás hadította Zrinyinek még friss emlékezetben volt szigetvári hőstétével közel sem volt egyenértékű, bátorsága és királyhűsége nem volt kisebb.

Talán az ő nagy érdemét is méltányolni akarta Miksa király, a mikor a háború befejezése után 1569-ben (az időtájt, a midőn a fővezér Schwendinek a bárói méltóságot adományozta ¹) Wiczmándy Mátyásnak — a ki 1569. nagykorúvá váló gyámoltja: Drugeth Miklós számára a főispáni széket elhagyni készült — a pallosjogot adta. (Erről Fessler «Geschichten der Ungern» cz. műve 16-ik könyvében is megemlékezik a következőképen: «den Edeln Wiczmándy von Butka wurde die hauspeinliche Gerichtsbarkeit auf ihren sämtlichen Gütern von Maximilian verliehen.»)

A pallosjog Wiczmándy Mátyásnak négy vármegyében 15 községben lévő jószágaira (bizonyára a Buthkai-féle kiperelt jószágokra) terjedt ki, s abban állott, hogy neki és utódainak joga volt «kalodát és más kínzó eszközök felállítani és minden tolvajt, zsiványt, sírablót, boszorkányt, gyujtogatót és gonosztevőt, a kit birtokaik határain belül rajtakapnak vagy elfognak, *elítélni, felakasztani*, vagy bűneikhez képest más megédemelt büntetésben részesíteni.²

A főispáni tisztséget — a melyet mint helyettes 12 évig töltött be — 1570 január 2-ig viselte, a mikor azt a nagykorúvá lett homonnai Drugeth Miklósnak adta át.³ Szereplésének nyomát látjuk ez időben az egri 1570. hős: Dobó István hűtlenségi perében is. (1569—1572.) E perben ugyanis mint tanu szerepelt Felső-Magyarország legjobb családainak tagjai, a még 1560-ban báróvá

¹ L. Jankó, «Lazarus von Schwendi».

² L. a mű végén közölt mellékletet.

³ L. Zemplén vm. «Adalékok» V. kötetében.

lett Zay Ferencz, továbbá Mágócsy Gáspár, Rákóczy György, Forgách Simon, Homonnay István, Bay Ferencz, stb. társaságában.¹

1572. 1572-ben látjuk őt még utoljára szerepelni, a midőn Zemplén vármegye Rudolf király koronázására egy küldöttséget menesztett Pozsonyba. Mint a megyei levéltári adatok bizonyítják, a küldöttség tagjai közül Wiczmány Mátyás 100 frtot, Rákóczy Ferencz (alispán, Rákóczy Zsigmond erdélyi fejedelem testvére), Barkóczy László (később alispán) stb. egyenkint 50—50 frtot kapott az utazási költségek fedezésére, azzal az utasítással, hogy «a korábbi sérelmet, hogy t. i. milyen nehezen viselik az idegen tisztek uraskodását, az új királynak kegyes jó indulatába ajánlják».²

(Drugeth Miklós főispán a koronázáshoz külön 50 főből álló banderiumot vezetett.)

Wiczmány Mátyás szereplése — méltóan az ő egész életéhez — a Habsburgok iránt tanúsított ezen hűségi cselekménnyel záródott. Valószínűleg nemsokára (mindenesetre 1579 előtt) meg is halt. Wiczmány Mátyást nem sokkal élte túl egykori gyámoltja: Drugeth Miklós se. 1579-ben ugyanis Zemplén megye az ő vezérlete alatt 400 lovast küldött a török ellen, mielőtt azonban ezek az ónodi őrséggel egyesülhettek volna, a törökök rajtuk ütöttek, Drugethet elfogták és Konstantinápolyba küldték, a hol — a bűtől elgyötörve — 33 éves korában meghalt.

Wiczmány Mátyás fiai (Pál, András és Miklós) közül csak Miklósról maradtak feljegyzéseink. Miklós közszerepet nem vitt (hivatalt nem viselt) ugyan, de tudjuk róla, hogy tevékeny, nagyon mozgékony, gondos, bir-

¹ L. Károlyi Árpád, «Dobó és Balassa összeesküvése».

² L. Zemplén vm. «Adalékok».

tokszerző ember volt, a ki — mint az a szepesi káptalanhoz intézett egy leveléből is kitünik — az udvarhoz is bírt összeköttetésekkel.

Még egészen fiatalon, atyja életében, 1557-ben kapja a hűtlenségbe esett Bajori Lénárt Jenke, Zékó, Lesztémér, Butka és Szelepka községekben lévő birtokait.

1583-ban a szepesi káptalannál sürget valami birtokcserét, a mely végett már Rudolf királynál is járt. Simontornyát (Nyitra megyében), a mely neki messze 1583. volt, szeretne volna elcserélni a szatmármegyei Magyar- és Oláh-Erdőszadaért.

«Bécsben létemkor — írja¹ — könyörögtem vala urunknak, Ő Felségének valami jószág felől.» — «Hogy Ő Felsége — így folytatja — ez két hitvány falut adja

Wiczmandy Miklós

Wiczmándy Miklós névalírása.

úgy mint cserében az én jószágomért, a melynél ottvaló jószágom tízannyival, vagy húszannyival is jobb. Annak felette ígértem Ő Felségének kétezer forintot hozzája.» Majd nem csekély önérzettel hozzáteszi: «Az én nemzetséggemmel együtt, a mi jámbor és hű szolgálatainkért ajándékon nem ennyit, de többet is megérdemelnénk. Én ismét mingyárást, egy tizednap mulva felmegyek Ő Felségéhez...»

Mint e levélből látszik, Miklós jól tudott kérni. Hogy ez esetben célta ért-e Rudolf királynál? nem tudjuk, mert a kérelmezett Erdő-Szada birtokba vételéről semmiféle irat nem maradt fenn.

Miklós kétszer nősült. Első felesége — mint családi

¹ L. az Orsz. levéltárban N. R. A. 1039—21. alatt.

feljegyzések sejtetik — alighanem a Sztáraykkal közös törzsből származott, rég kihalt Thibay-családból volt való. Ettől a feleségétől származott egy igen derék fia: I. Kristóf, a kiről később bőven szólunk. Másodszor Lóránt Orsolyát vette feleségül, a ki után szintén egy fia maradt: II. Mátyás. (Valószínűleg nőtlenül maradt.)

Volt aztán még Miklósnak két lánya: Judit (Lórántfy Jánosné) és Anna (Pinkóczy Ferenczné).

Leányai jól mentek férjhez.

Judit férje azokból a gazdag serkei Lórántfyaktól volt való, a kikből — egy nemzedékkel később — I. Rákóczy György fejedelem és testvére: Zsigmond is választotta feleségét.

Megjegyezzük, hogy Miklós nővérének, Wiczmándy Katának (Ráskay Ferencznének) leánya: Ráskay Magdolna szintén egy Lórántfyhoz (Farkashoz) ment nőül, így hát a Wiczmándyak és Lórántfyak és általuk a Rákóczyak között többszörös atyafiság állt fenn. (Mint később látni fogjuk, a Rákóczyakkal a Wiczmándyak más úton is atyafiságban álltak, éppenúgy mint később egy más nagy forradalmár családdal — a Kosuthokkal.)

A mi Wiczmándy Miklós másik vejét: Pinkóczyt illeti, bizonyos, hogy ez a név ma nem igen ismert és meglehetősen nyeglén hangzik, de akkoriban ennek a névnek jó kelete volt, a mi abból is gyanítható, hogy ugyanazon időben Ráskay Mihály zempléni követ Pinkóczy Zsuzsát bírta nőül.

Az elmondottakból nyilvánvaló, hogy Miklós († 1598 előtt), ha közszerepet nem is vitt, családja összeköttetései, vagyona és befolyása tekintetében fel tudta az apja által elért színvonalat tartani.

Beszéljünk most Miklós nagybátyjáról, I. Mátyás öccséről: Lajosról († 1583). Ez a Lajos feleségül bírta

Zbugyai Annát, a kivel Izbugya községet és a hozzá tartozó 10 községet kapta.

Ezt a házasságot érdekessé teszi, hogy Zbugyai Annának egy öse: Zbugyai Bernát még valamikor 1450 körül, mint szegény nemes ifjú, zászlótartója volt a dúsgazdag homonnai Drugeth Simonnak. Drugeth udvarában a szép Bernátba nem kisebb női személy szeretett bele, mint Drugeth Simon leánya: Hedvig.

Persze, házasságról a nagy rang- és vagyonkülönbség miatt szó sem lehetett volna, ha a szende Hedvig nem lett volna kénytelen bevallani gőgös apjának, hogy a kosár már nagyon későn lenne.

Így jutott a ravasz Bernát — Hedvig kezével együtt — Drugeth 10 falujának a birtokába, a melyeknek most — nem ilyen romantikus úton — Wiczmány Lajos lett az urává és alapítója a család «izbugyai» ágának. (Testvérének: Mátyásnak leszármazói voltak a «butkai» ágazat.)

Izbugyai Wiczmány Lajosnak három fia volt: Tamás, Zsigmond és Márton és két leánya: Anna és Zsuzsanna.

Egy 1598-ban készült adóösszeírás szerint butkai 1598. Wiczmány Kristófnak és mostohaanyjának Butkán, Dubrókán, Márkon, Szelepkán és Falkuson összesen 17 jobbágya — az említett izbugyai Wiczmány Tamásnak, Zsigmondnak és Mártonnak Izbugyán, I.-Bélán, A.-Horbókon, Rokitón, Horbók-Bélán, Hosszúmezőn, F.-Hrabócson, Jablonyán, Szterkóczon, Csabalócson, Radványon és Viraván összesen 37 jobbágya volt.¹

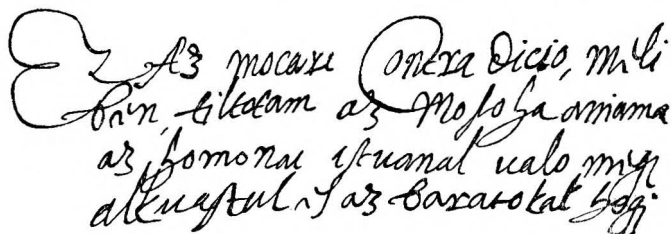
De ez a kimutatás a Wiczmányoknak csak zemplénmegyei birtokállományáról tájékoztat, mert a butkai Wiczmányak ez időtájban bírták még a W. Mátyás

¹ L. Zemplén m. «Adalékok.»

által kiperelt Buthkai-jószágokat Ung, Szabolcs és Bereg megyében, és ezenkívül igényük is megvolt az I. Ferdinánd által 1559-ben nekik adományozott, de a török uralom miatt tényleg csak időszakonként birtokolt alföldi jószágokra is.

A XVII. század tehát erős Wiczmány-családot talált és e század első évtizedei is jól indultak a családra nézve.

A butkai ágazaton I. Kristóf († 1627-ben) egészen apja (I. Miklós) és nagyapja (I. Mátyás) nyomdokain haladt. Gondos, értelmes ember volt, a ki nagyon utána nézett ügyeinek. Vagyont rendben tartotta és házassá-

Ez az mocsári Contradictio, mely
 én, Kristóf az mocsári
 az homonai ifjúság ualó mgy
 alkusztul az barátságot fogj.

Wiczmány Kristóf kézírása.

gaival mindenesetre szaporította, s szerepet akart és tudott játszani Zemplén vármegyében és az országban is.

Hogy jószágai felett mennyire őrködött, mutatja az az óvása, a melyet 1598-ban a leleszi konvent előtt emelt mostohaanyja: Lóránt Orsolya ellen, nehogy ez a szerzetesekkel és Drugeth István, Ung és Zemplén megye főispánjával egyezsége lépjen az őt (Kristófot) is megillető mocsári birtok eladományozására vagy eladására vonatkozólag.¹

(A konvent neki kézbesített végzésére, mely a Wiczmányok birtokában van jelenleg is, ő sajátkezűleg írta reá e szavakat: «Ez az mocsári contradictió, mely-

¹ L. a Wiczmány-család iratai között.

ben tiltottam az mostoha anyámat az Homonnai István-
nal való megalkuvástól és az barátokat, hogy most ne
alkudják az jószágot».)

Még nevezetesebb az az intézkedése, hogy a nagy-
apja által Zayval és Listhyvel közösen szerzett alföldi
jószágaiban (Heves, K.-Szolnok, Csongrád és Csanád
megyében) Kőrös Lukácsot teszi meg tiszttartónak,¹ a
kinek feladata ugyan nem volt több, mint összeszedni
azt a kevés taksát, a melyet a községek a földesúri jog
elismerése fejében az akkori időben elvállalni szoktak.
(Kristóf ezt az intézkedését a «tokaji tábor»-ból adta
ki és így — mint Szeremlei megjegyzi² — «kétségkívül
fegyverrel is tudott nyomatékot adni» követeléseinek.)

Gondosságára vall az is, hogy a mostohaöccse: II.
Mátyás által Lórántfy Jánosné (Wiczmándy Judit) vejé-
nél: Benő Mihálynál elzálogosított butkai (nemesi udvar-
házas), szelepkai, dubrokai, kotáni és kiskamonyai rész-
birtokokat zálogba magához veszi, a bölcseségre valló
azzal az indokolással, hogy a birtokok zálogbavétele,
őt, mint fitestvért elsősorban illeti meg.³

Jószágai oltalmára a pereskedéstől sem riadt vissza;
még rokonaival szemben sem! Így unokatestvéreivel:
Buthkai István zempléni alispánnal és Buthkai László-
val a Laborczon létezett malom miatt volt pere 1623-ban.⁴

Közéleti szereplését két alkalomból ismerjük.

1607-ben Zemplén megye helyettes alispánja volt.
Barkóczy Lászlót helyettesítette, a ki követi minőségben
a pozsonyi országgyűlésen tartózkodott.

Mint helyettes alispán nagyon erőskezű lehetett, a
ki nehezen adta ki a pénzt még Barkóczynak és követ-

¹ L. Szeremlei Samu «Hódmező-Vásárhely története».

² L. ugyanott.

³ L. mint 1. alatt.

⁴ L. a Wiczmándy-család iratait.

társainak: Sárkány Istvánnak és Szent-Iványi Zsigmond-
 1607. nak is. Ezek Pozsonyból 1607. évi augusztus hó 23-án
 keltezett levelükben ¹ nagyon elkeseredve írják hát neki:
 «Kívánunk az úristentől kigyelmeteknek minden jót
 megadatni. Továbbá az elmúlt napokban is írtunk vala
 kigyelmeteknek egy levelet, a melyben az idevaló álla-
 pot felől nagy bőségesen írtunk vala ti kigyelmeteknek.
 Mostan sem tudunk egy jobbat ti kigyelmeteknek mit
 írni . . . minket azzal a reménységgel tartnak itten Ő Fel-
 séges urunknál, hogy az Gyűlés megleszen, csakhogy
 kívánják azt, hogy várákozzunk . . . De mindazonáltal szín-
 tén úgy költünk, mintha Ő Felsége itt volna és Gyűlé-
 sünk volna. Minthogy az előbbi levelünkben nagy bősé-
 gesen ti kigyelmeteknek megírtuk vala, hogy ti kigyel-
 metek minket költséggel ellásson, ha többel nem, négyszáz
 forinttal, most sem tudunk egyebet mit írni.

Hanem kigyelmed a költséggel ne mulasson, hanem
 mindjárt kölcsön küldje utánunk. Mert minekünk az ti
 kgyltek nekünk adott pénzből alig maradt egy hétre
 való költségünk, mert az elfogyott, *hiszen nem tartozunk*
mi a kigyelmetek dolgában a magunkét elkölteni . . . nem
 kicsin dolgainkat hagytuk mi hátra az kgymetek dolga
 miá. Aratásunkat, takarásunkat, (olvashatlan) szüretün-
 köt, mind itt mulatjuk el . . . *Senki pedig nem mondhatja*
azt, hogy valamelyikünk csak saját maga dolgait solici-
talná, hanem teljességgel csak a ti kigyelmetek dolgai-
ban vagyunk foglalatatosak, ha az Gyűlés meglenne. Ennek
csak az a summája, hogy ti kegyelmed mindjárt, hamar
pénzt küldjön utánunk, mert ha nem, mi protestálunk,
s felkelünk és hazamegyünk. Ennél több (olvashatlan)

¹ Kívül: Generosis dominis Cristophus Vitzmándy substituto
 moderno vice-comiti judicibusque nobilium ac totius universitati
 nobilium comitatus Zemплиensis dominis et fratribus nobis semper
 observandissimis. (L. mint 1.)

mi ti kigyelmeteknek nem írunk. Tartsa meg az Úr-
isten ti kigyelmeteket jó egészségben. Datum Pozsony
1607 dies 23 Aug. Anno 1607. Generosorum Dominorum
Vestrorum Servitores et fratres Ladislaus Barkóczy
vicecomes, Stephanus Sárkány, Sigismundus Szent-
Iványi.

1617 és 18-ban ő (Wiczmándy Kristóf) kap Zemplén
vármegyétől megbízást a követségre (a másik követ
Barkóczy László alispán volt), és ebben a küldetésében 1617.
el is járt, mint azt az ő kérelmére egy II. Mátyás király
által 1618. évi július hó 1-én kiadott bizonyító levél
igazolja.¹

Barkóczy László, Sárkány István és Szent-Iványi Zsigmond
névalírása.

Követi minőségében alföldi jószágainak biztosítására
is újból megtesz minden tőle telhetőt a mi az 1618.
évi XV. törvénycikkelyből is világosan előtűnik.²

Egy tekintet azokra az évszámokra, a mikor W.
Kristóf közéleti szerepet vitt (1607, 1617 és 1618) és

¹ L. a mellékletek közt a mű végén.

² Az 1618. évi XV. t.-cz. 1. és 2. §-a szószerint a következő:
«1. §. És minthogy Liszti István, a Zay-család, Wiczmándy Kristóf,
Zokoly György és a néhai Kökedy György árvái az iránt panasz-
kodnak, hogy az Ő Felsége kamarája őket bizonyos fekvő jószágai-
ban minden törvényes eljárás nélkül nyugtalanítja és háborgatja.
2. §. Méltóztassék Ő Felsége kegyelmesen elrendelni, hogy őket
törvényes eljárás nélkül a fekvő jószágaikban ne háborgassák és ne
akadályozzák.»

rögtön tiszttában lehetünk azzal, hogy ő nem igen lehetett se Bocskaynak, se később Bethlen Gábornak a pártján, hanem a XVII. század első éveiben mutatkozó nagy református mozgalmakkal szemben is (1600 táján a nemesség nagy része reformátussá lett) maradt katolikus és Habsburg-párti, épúgy mint a Bethlen ellen harczoló Drugeth György. Már ez időben kezdődött a királpárti Wiczmányok nehéz helyzete Zemplén vármegyében, mert 1619-ben a zempléniek Bethlen pártján álltak, 1622-től kezdve pedig Zemplén megye a nicholsburgi békekötés értelmében Bethlen uralma alá is került.

W. Kristófnak családi életéről kell még szólnunk.

Első felesége Perbes Kata volt. Másodszor — már nem fiatalon — Széky Margitot vette el.

Perbes Katától két fia II. Pál és II. Miklós származott, Széky Margittól pedig II. Kristóf, Lajos, Kata (Mokcsay Gáspárné) és Erzsébet (magtalan) voltak a gyermekei.

Talán épen az, hogy kétszer nősült, volt gyermekei jövőjére nézve kedvezőtlen, habár második felesége (Széky Margit) tekintélyes vagyont hozott is a családnak. A nem egy anyától származott gyermekek viszályt támasztottak és a surlódások természetesen az egész családot gyöngítették.

I Kristófnak első feleségétől származott gyermekei-
1622. vel 1622-ben pere is volt, a melyben a Bethlen Gábor fejedelem uralma alá tartozó hét felsőmagyarországi vármegyének (ezek között Zemplén vármegyének is) kassai főkapitánya járt el.

Az ősi kúria Butkán — a főkapitány ítélete értelmében — I. Kristóf kezén maradt ugyan, de köteles volt első feleségétől származott fiainak: II. Miklósnak és II. Pálnak Butkán és Dubrókán megfelelő belsőséget

adni.¹ Ez osztályból az is kitűnik, hogy I. Kristóf második felesége (Széky Margit) a még Wiczmánydy I. Mátyás által szerzett, de zálogban volt némely birtokot 1600 frtért saját pénzén kiváltott.

1627-ben II. Miklós már gyámja volt az elhalt I. Kristóf második házasságából származott, kiskorú gyermekeknek, a kiket anyjoknak: Széky Margitnak birtokai- 1627.
ban meg is osztoztatott. Ezek a birtokok voltak Bánréve és Szuhaľő (Gömör megyében), Szék és Réde (Hevesmegyében), Tarnóczeresi és Gerednye (Nógrád megyében).²

Ezeknek a birtokoknak egy része később (a XVIII. század végén) zálog tárgyát képezte a Wiczmánydyak ez ágazata és (a később gróf) Almásyak, mint atyafiak között. (Erről annak idején lesz szó.) A II. Miklós gyámsága alatt álló gyermekek közül II. Kristóf korán szerencsétlenül végezte életét. (Veszett kutya harapása által elpusztul.)³ A másik fiú: Lajos az ősi házban marad Butkán és ősevé lesz a család mai napig virágzó zempléni ágazatának. II. Miklós (felesége Heteyi Erzsébet) szintén Zemplénben marad ugyan, de leszármazói még a XVII. században eltűnnek szemeink elől. II. Pál (felesége Huszár Erzsébet) ellenben az ungmegyei Kis-Geöczre költözik, a hol leszármazói mintegy 200 évig éltek és a butkai Wiczmánydyak «ungi» ágazatát alkották. (Lásd a mellékletek között a családfákat.)

Hogy párhuzamosan az izbugyai Wiczmánydyokról is beszéljünk: izbugyai Wiczmánydy Lajosnak már említett három fia közül: Tamás Segnyei Bórát (ugyanabban az időben egy más, ugyanazon családból származó Segnyei Bóra a báró Károlyi Mihály felesége), Zsigmond Poltornyai Katát bírta feleségül. Zsigmondnak két fia volt:

¹ L. Wiczmánydy család iratait.

² L. ugyanott.

³ L. Wiczmánydy Pál levelét a W. család iratai között.

Sándor, Ung megyében táblabíró 1647-ben ¹ (felesége Szinyei Merse Erzsébet) és Bálint. — Bálint (felesége a Gut-Keled nemzetségből származó Szokoly Kata) 1624. arról lett nevezetes, hogy 1624-ben Zemplén vármegye által a nemesi felkelők (banderium) vezérévé választott. ² Tudnunk kell, hogy ez időben az 1622-ben kötött nicholsburgi békekötés értelmében Bethlen Gábor fejedelem bírta Zemplén megyét, de a fejedelem a békeszerződést — a svédekkel szövetkezvén — megszegte. A zempléniak mégis, mert országos törvény kötelezte őket, de mert félték is Bethlentől, általános felkelést határoztak, s ennek vezérévé választották izbugyai Wicz-mándy Bálintot. ³

Izbugyai Wicz-mándy Bálint névalírása.

Még itt említjük fel, hogy az említett izbugyai Wicz-mándy Sándornak két leánya volt: Judit (Szinnyei Merse Györgyné) és Mária (Bélaváry Dávidné). A vők közül Sz. Merse György — a Nagy Iván művéből ¹ következtethetőleg — alighanem az aransarsarkantyús Szinyei Merse Györgynek volt a fia — Bélaváry Dávid pedig fia lehetett Bethlen Gábor kassai kamarai tanácsosának: Bélaváry Dávidnak. Izbugyai Wicz-mándy Bálintnak fiáról Gáborról (felesége Galgóczy Klára) annyit tudunk, hogy 1650-ben Nyüved és Bojth helységeekben lévő birtokrészt Zokoly Gábornak adta el. ⁴

¹ Ungmegyei Elenchus IV. A. 17. lap.

² L. Nagy Iván «Magyarország családai»-t.

³ L. Zemplénmegyei «Adalékok» VII. évfolyamát.

⁴ L. «Századok» 1868. évfolyam: Radvánszky Béla közleménye a Zokoly (de genere Gut-Keled) családról.

Hanyatlás.

A táblabíró Wiczmándyak Zemplénben és Ungban (1627—1770).

«Boldog, ki a jóban el nem bízta magát.»

Zringi Miklós.

A Wiczmándyaknak három nemzedéken át tartott, előkelő szereplése után, sokáig szürke napok következtek a család butkai és izbugyai ágazatára egyaránt.

Keressük: mi lehetett a hanyatlásnak oka?

Az izbugyai ágnál szembeötlő, hogy Wiczmándy Lajos után, a kinek 10 faluja volt, nem kevesebb mint nyolcz fiú Wiczmándy-unoka maradt, ha tehát izbugyai Wiczmándy Lajos († 1583) igen vagyonos ember is volt, fiunokáinak (ha csak maguk nem értettek a vagyonszerzéshez) szegény embereknek kellett lenniök, még ha közülök egyik-másik nem is házasodott és vagyona a többiekre maradt. (E Lajos unokái közül — az említett Sándoron és Bálinton kívül — izbugyai W. Györgynek első felesége Szinyei Merse Klára, második felesége Csathó Judit, — izbugyai W. Istvánnak felesége Possay Mária volt.)

A butkai Wiczmándyaknak (főleg a Széky Margit leszármazóinak, a kik anyjuk után is tekintélyes birtokhoz jutottak) vagyoniilag jobb helyzetük volt, hát ott a hanyatlásnak más okának kellett lenni.

Az okok bizonyára a Wiczmándyakban is lehettek! Talán I. Kristóf erős képességeit nem örökölték a fiúk, vagy e képességek a kedvezőtlen viszonyok között nem fejlődtek ki, hiszen második feleségétől származott fia: Lajos kis korban jutván árvaságra, nélkülözte apjának

hasznos vezetését, első feleségétől származott fiai (Miklós és Pál) pedig, az említett perből is kitetszőleg, féltékeny szemmel nézték apjuknak második házasságát és ezért talán nem is igen hajoltak apjuk szavára.

De mindezek felett a családnak Zemplénben maradt mindkét ágára (Pál — mint mondtuk — Ungba költözött) az ez idők rendkívül nehéz politikai helyzete is ólomsúlylyal nehezedett rá.

Az emberek általában alig tudták, a török- vagy a német-barátság politikáját üzzék-e? A Wiczmánydyak — minden jel arra mutat — Pázmány és a költő Zrinyi tanítása nyomán a Habsburgok hívei és katolikusok voltak, de épen ez a politika Zemplén megyében abban az időben nem igen fizethette ki magát a személyes érvényesülés szempontjából.

Csak tudni kell Zemplén megye akkori politikai helyzetét, és rögtön tisztában lehetünk azzal, hogy ez így van. Már mondtuk, hogy 1622-től a vármegye Bethlen Gábor fejedelem uralma alatt állt, a mi — az akkoriban egész Európában késhegyremenő vallási harczok (a harminczéves háború) idején — azt jelentette, hogy reformátusnak kellett lennie annak, a ki Zemplén megyében érvényesülni akart. Így volt ez 1622-től Bethlen haláláig (1630) és ez a helyzet megismétlődött I. Rákóczy György fejedelemsége alatt, a ki Zemplén megyében élte le gyermekkorát és innen vette feleségül Lórántfy Zsuzsannát és 1645-től kezdve — a linzi békekötés értelmében — az ő uralma alá is került a vármegye.

I. Rákóczy György szíve mélyéből református volt, a ki még a fiát: II. Györgyöt is féltette, hogy jegyesének, a katolikus Báthory Zsófiának vallását fogja talán az ő halála után követni, és ebben az aggodalmában erre a nyilatkozatra ragadtatta el magát: «Két fiam

van, de ha halálom után áttérnének, inkább látnám fiaimat holtan, ha száz fiam volna is!»¹

És II. Rákóczy György, a ki Zemplén vármegye alsó részét atyja halála után szintén bírta, épen olyan erős református volt, a kinek környezete Erdélyben is főleg a reformátusok köréből került ki.² Zemplénmegye pedig érzelmileg vele tartott.

Ilyen viszonyok között a katolikus és Habsburg-érzelmű Wiczmándyak az eddigi mérvben nem érvényesülhettek Zemplén vármegyében és mert rendkívüli képességekkel nem bírtak, az első sorokból — főleg a közszereplésben — lassan-lassan le kellett a nehéz időkben szorulniok.

Az ősi fészekben: Butkán maradt butkai Wiczmándy Lajos († 1661-ben) is küzdött e nehézségekkel. Közszerepet nem vitt, de legalább vagyonát iparkodott megtartani. A Possay Erzsébettel kötött házassága által újabb előkelő rokonságba jutott (a Lónyayakkal és Semseyekkel jött atyafiságba³) és Legenyén kapott jószágot.

Bizonyos mértékig örködik a már sokszor említett alföldi jószágok sorsa felett is, mert testvéreivel együtt az 1637/38. évi országgyűlésen panaszt emel a csongrád-megyei (de Bácsmegyébe is átnyúló) martonosi uradal-muk elvesztése miatt,⁴ de valószínűleg nem tudta, hogy az 1559-ben Zayval és Lisztyvel kapott hódmezővásár-helyi jószágokat királyi adományként Bercsényi Imre kapta meg és így azokat is elvesztette. A panasszal az országgyűlés foglalkozott is, a mit bizonyít az 1638. évi LXII. t.-cz., a mely így szól: «A mi a Listhy, Zay, Kékedi, 1638

¹ L. Szilágyi Sándor «I. Rákóczy György».

² L. Szilágyi Sándor «II. Rákóczy György».

³ L. Nagy Iván: «Magyarország családai.»

⁴ L. Szeremlei: «Hódmező-Vásárhely története» III. kötet.

Mosdosy és Wiczmándy családok Martonos nevű fekvőjóságát illeti, elhatározzák, hogy ezeknek kérését és követelését (ha ugyanahhoz Ő Felsége is hozzájárul) a rendestől eltérő úton megvizsgálják.»

Hasonló ténykedése, hogy 1658-ban — mostoha-testvérével együtt — anyai ági rokonával Széky Péter szendrői kapitánynyal követelteti Csongrád városban lévő részjóságaik után járó adójuk behajtását.¹

(Természetes, hogy a Bercsényi Imrének és később gróf Bercsényi Miklósnak kezére jutott hódmezővásárhelyi birtokok elvesztésébe a Wiczmándyak egykönnyen bele nem nyugodtak, de ez időben gyöngék voltak arra, hogy tegyenek ellene valamit. Ezek a birtokok (Csongrád, Kürt, Sass, Hódmező-Vásárhely) királyi adomány útján 1707-ben Schlick generálisnak, 1711-ben, a szatmári békekötés után pedig Károlyi Sándornak (a ki azokat Bercsényitől bérelte) jutnak kezére. A Wiczmándyak — mint később látni fogjuk — egy per eredményeképen csak 1800-ban mondtak le e birtokokról.)

A Wiczmándyak, mint mondtuk, I. Kristóf és Bálint nevezetesebb szereplése után, a XVII. században a kifejtett okokból Zemplénben nem tudtak közszerepléshez jutni. Kivétel volt izbugyai Wiczmándy László (a W. Tamás és Segnyei Bóra fia), a ki Zemplénben volt 1645-ben szolgabíró és a vármegyének I. Rákóczy Györgyhez intézett üdvözlő iratát is aláírta.²

Egyik-másik tanultabb, tehetségesebb tagja a családnak Ung megyében keresett tért a közszerepre, minthogy ott is birtokos volt.

Táblabírák, szolgabírák lettek! Igaz, hogy ezeket az állásokat is csak előkelő és vagyonos családokhoz tar-

¹ L. Csongrád vm. monografiáját.

² L. Zemlénmegyei «Adalékok» XI. évfolyam.

tozók nyerhették akkoriban el, de a Wiczmányak szereplése az eddigihez képest többé-kevésbé mégis csak összezsugorodott.

Így volt butkai Wiczmány György (a II. Miklós és Heteyi Erzsébet fia) 1647-ben táblabíró Ung megyében,¹ ugyanott táblabíró izbugyai W. Ferencz 1673—74-ben és butkai Wiczmány Gábor 1676—77-ben.² [Ez utóbbi 1678—79-ben szolgabíró.]³

A család ez időbeli gyöngülésének bizonyítéka a felmaradt kisebb-nagyobb záloglevél is.

Hogy ezekből is felemlítsünk egy-kettőt (mert az országos levéltár nagy gonddal őrzi őket!): 1663-ban butkai Wiczmány György és András nyilatkoznak, hogy szükség által kényszerítve (a derék emberek — még e nehéz időkben is — mentegetik magukat az adósságcsinálásért!) kölcsönvesznek Galambos Lászlótól és nejétől Kubinyi Borbálától Butkán lakó egy jobbágyukra 200 frtot; — 1672-ben pedig butkai Wiczmány Sándor (az ungi ágból) kölcsönöz Minay Lászlótól 35, mondd harminczöt forintot s ezért leköti Kis-Geőczön egy jobbágyát stb.

Térjünk azonban fontosabb eseményekre! 1668-ban meghal a Butkán 400 évnél is régebben székelő, történelmi nevezetességű Buthkai-család utolsó férfitagja: 1668. Buthkai István.⁴

Özvegye: Szirmai Sára még ugyanazon esztendőben

¹ L. Ungmegyei Elenchus IV. A. 17. old.

² L. ugyanott IV. A. 20—21., továbbá 81. old.

³ Megjegyezzük, hogy akkoriban főszolgabírák nem voltak, hanem szolgabírák és vice (al)-szolgabírák.

⁴ Jósika Miklós nagy regényírónk «A magyar kényurak» cz. regényében nagyon mostohán bánik a Buthkaiakkal, sőt ironikusan beszél a Gut-Keled nemzetségről is, a melyből a Buthkaiak származtak. Nem tudjuk milyen ellenszenv vezette a nagy író a Gut-Kelednek ellen, de regényében mindenesetre igazságtalan velük szemben. Nyilván elfelejtette, hogy a Báthoryak is abból a törzsből

megjelenik — mint a felvett jegyzőkönyv¹ mondja — a Buthkai fiú-ágon fennlévő «successorok és osztályos atyafiakkal,» és pedig Ráskay Istvánnal, Palaticz Gáborral és Ferenczczel, továbbá butkai Wiczmándy Ferenczczel

A Báthori címér.

A Buthkai címér.

és Györggyel, valamint Andrással, Gáborral és Kristóffal atyafiságos egyezség czéljából a leleszi káptalan előtt.

A jegyzőkönyv a Wiczmándyakra nézve annyiban nevezetes, hogy a Gut-Keled nemzetségből és a Buth-

Szirmai Sára

Szirmai Sára névalírása.

kaiktól fiú-ágon leszármazó Ráskay-család egy tagja, sőt maga Buthkai Istvánné is, a leleszi káptalan által nem kifogásoltan, a jegyzőkönyvben felsorolt Wiczmándyokat is Buthkai fiúági successoroknak mondja.²

származtak, a Báthory-vérre pedig még Báthory Zsófia unokája: II. Rákóczy Ferencz is büszke volt! (L. Márki Sándor «II. Rákóczy Ferencz».)

¹ L. az Orsz. Levéltárban és a Wiczmándy-család iratai között.

² A későbbi Wiczmándyoknak ez is alapot adhatott arra, hogy magukat a Gut-Keled nemzetségtől leszármazottaknak lenni gondolják.

Az egyezség egyébként azt tartalmazta, hogy özvegy Buthkainé, Szirmai Sára, Butkán és Keresztesen egy-egy zsellért és 1000 «magyari» forintokat volt köteles nevezett atyafiainak adni, illetőleg, a míg a pénzt le nem tudja tenni, Dubrókán és Falkuson három barmos «félhelyeseket» zálogba bocsátani. Tartoztak azonban a nevezett fiúági atyafiak az özvegyet és maradékait (két leányát) «segítséggel, oltalommal és assistentiával» el-látni. A mennyiben özvegy Buthkainé, Szirmai Sárának gyermekei mag nélkül haltak volna meg, a butkai és keresztesi jószágok $\frac{1}{5}$ része ugyancsak az említett fiúági atyafiakat illette.

Ez a barátságos egyezkedés legjobban mutatja, milyen szeretettel viseltetett az utolsó Buthkainak özvegye a fiúági rokonok, s ezek között a Wiczmányok iránt is. Csak akadt volna egy Wiczmány (olyan, mint 130 év előtt Wiczmány Mátyás volt!), a ki a kedvező helyzettel, az előkelő és gazdag asszony rokonszenvével élni tudott volna, úgy az bizonyosan egy új, fényes korszakot nyithatott volna a család történetében! De a butkai Wiczmányok ez időben élt nemzedéke — talán a félszázéves belső harczok által legyöngülve — a leggyöngébbek közé tartozott!

Özvegy Buthkainénak hiában volt két eladó leánya (Margit és Anna), a kik után szép vagyon várt a szerencsés kérőkre, — hiában volt egy nagyeszű testvére is (Szirmai István), a ki rokonait magával együtt vagyonban, rangban felemelni tudta: nem akadt egy Wiczmány sem, a ki nemcsak Buthkai-fiúági leszármazóként, de a Buthkaiak családfájának folytatójaként kopogtatott volna be a butkai kastélyba!

Pedig ott, Butkán élt szintén ősi Buthkai-vagyonban: Lajosnak fia Wiczmány III. Kristóf! De ő nyugodtan nézte, mint viszi el a két Buthkai-leányt két Dessewfy

(Margitot Dessewfy Ádám, Annát Dessewfy István), a kik közül az egyiknek fiát Szirmai István örökbe fogadta és — mert 1707-ben ő maga gróffá lett — gróffá tette. (Ez a Szirmai grófok őse volt. A másik Buthkai-lány egyik fia szintén gróffá lett: a Dessewfy grófok egyik ágának őse.)

A jó Wiczmány III. Kristóf elszalasztotta a kedvező alkalmat. Mindössze annyit tett, hogy 1673-ban 100 frtot kért kölcsön Szirmai Sárától! Persze az özvegy szívesen engedett a kérésnek, annál is inkább, mert Kristóf egy pusztáját tette a kölcsönért zálogba.¹

De özvegy Buthkainé maga is férjhez ment még másodszor is! Székely András volt a második férje, a ki 1679-ben kuruczok élén Butkára tört és azt, a Buthkaiaknak a kincstár által lefoglalt kastélyával együtt (a hol ideiglenesen a gersei Pethők fészkeltek be magukat), elfoglalta.²

A butkai nemesség, s vele együtt Wiczmány Kristóf a kellemetlen vendég elől kitért — nem volt otthon!

Hát III. Kristóf elszalasztotta a jó házasságot, de mégis jól házasodott! Elvette a szomszédos Körtvélyesről Bors Jánosnak és feleségének Körtvélyesy Erzsébetnek egyetlen gyermekét: Erzsébetet. Bors János ugyan nem tartozott a régi nemességhez, de tekintélyes és vagyonos ember volt, a ki a törökökkel való békekötéseknél Zemplén megye részéről többször mint követ eljárta. (1627-ben és 1642-ben Szőnyön és Komáromban.)

Bors uram felesége pedig Körtvélyesy Zsigmond alispánnak (1597) lánya és Rákóczy Annának volt uno-

¹ L. Wiczmány-család iratait.

² L. Századok 1881. évfolyam.

(A Buthkaiaknak butkai címerez kastélya és birtoka sokáig a gróf Szirmayaké volt, aztán a gróf Schideggék kezébe került. Legutóbb herczeg Lobkovitz hadtestparancsnoké volt, most pedig egy gróf Serényi bírja.)

kája. (a Rákóczy Anna után Wiczmánydy Kristófné leszármazója az 1506-ban élt Rákóczy Mihálynak, a kinek leszármazója volt Lorántfy Zsuzsanna, az I. Rákóczy György fejedelem felesége is.)

Különben maga Körtvélyes is a Rákóczyak révén juthatott Bors Erzsébetre, mert abban az időben gróf Rákóczy László is körtvélyesi birtokos volt.¹

Az utolsó Buthkai halálával összefüggő, elmondott eseményekkel körülbelül egyidőben, az izbugyai Wiczmánydyakról is találunk feljegyzéseket hazai krónikáinkban.

Komáromy András a Bónis-családról írt jeles értekezésében azt írja, hogy a Wesselényi-összeesküvés idején, pontosan 1670 junius 11-én, a zempléni összeesküvők egyik vezérét, Bónis Ferenczet, menekülésében Polyánkán a többiek közt négy Wiczmánydy-testvér is, a rosszlelkű Fodor Ádám társaságában elfogta és — kirabolta. 1670.

Ez eseményt ebben a családtörténetben okvetlenül tisztázni óhajtván, mindenekelőtt utána kutattunk, melyik ágból és ki volt az a négy Wiczmánydy-testvér?

E kor legalaposabb ismerőjének: Pauler Gyulának könyvében néztünk utána, s ott névszerint Wiczmánydy Ferenczet találtuk megjelölve. Minthogy pedig 1670-ben csak az izbugyai Wiczmánydyak között volt Ferencz nevű (butkai Wiczmánydy Ferencz már alighanem 1669-ben elhalt), így az egyik tettesnek ennek az izbugyai W. Ferencznek kellett lennie. De hol a többi három testvér, a kikről Komáromy beszél?

Az országos levéltárban őrzött történelmi emlékek között van egy 1671-ben felvett tanukihallgatási jegyzőkönyv, a melyben mint tanu a 21 éves izbugyai Wicz-

¹ L. Wiczmánydy-család iratai.

mándy Sándor, a 60 éves izbugyai Wiczmándy László és a 33 éves izbugyai Wiczmándy Lajos szerepel (butkai Wiczmándy Lajos, mint fennebb elmondtuk, már 1661-ben elhalt!), ezek lehettek hát izbugyai Wiczmándy Ferenczen kívül a polyánkai szereplők, mert a zempléni összeesküvésről tettek vallomást, tehát nyilván úgynevezett «labanczok» voltak. (Mellesleg mondva, ezek a Wiczmándyak már csak nagy korkülönbségüknél fogva sem lehettek testvérek.)

Ennyit tehát annak a megállapítására, hogy kik lehettek a Bónis ellen támadók, a kikről Komáromy beszél. De ismételjük, Pauler csak Wiczmándy Ferenczről tesz említést.

Most pedig beszéljünk a tettről magáról.

A Wesselényi-Nádasdy összeesküvés — mint az Pauler említett munkájából világosan kitünik — egy czéljaiban következetlen, eszközeiben épenséggel nem válogatós és nagyon lanyhán véghezvitt, helyesebben szólva: véghez sem vitt mozgalom volt.

A tervet a törökök iránt érzett gyűlöletből eszelték ki, s aztán később — nem tudni miért — éppen a törököket hívták segítségül — a Habsburgok ellen. (Ez volt az összeesküvők «következetessége».) Úgy Nádasdy, mint Zrinyi Péter — tehát Wesselényi halála után a fővezetők — az összeesküvéstől szívesen el is álltak volna, ha személyes törekvéseik kielégítést találtak volna. (Ez volt az összeesküvők «erkölcse».) A fölkelés leverésére 8000 embert küldtek Bécsből és ez bőven elég volt. (Ez volt a fölkelők buzgalma.)

Okvetlenül kötelessége volt tehát minden becsületes hazafinak az összeesküvőkhöz csatlakozni?

Korántsem.

Igen jól mondja egy történetíró (ha nem csalódom: Marczali), hogy abban az időben éppen olyan jó hazafi

lehetett az, a kinek a várfalakon a török «Allah» kiáltásában, mint az, a kinek a német «halt, wer da?»-jában volt inkább gyönyörűsége.

Különlegesen a zempléni állapotokat nézve, az összeesküvésnek itt — a korszellemnek megfelelően — erősen kálvinista zamata volt, a mely a pápistaság ellen irányult. Az országban a reformátusok sérelmekkel álltak elő, holott — mint egy katolikus püspök megjegyezte — némely vármegyében (s ilyen lehetett Zemplén megye is) a katolikusok voltak inkább elnyomva.

Mi vezethette volna tehát a katolikus és dynastikus Wiczmándyakat az összeesküvők közé? (Megjegyezzük, hogy Lipót császár absolutistikus kormányzata később, és pedig 1673-ban vette kezdetét.) Épen Bónis Ferencz volt az, a ki Sátoraljaújhelyben e szavakkal akart felkelésre izgatni: «K . . . fia, a ki nem jön a német ellen!»¹ Tartozott valaki ennek a nem épen izléses felhívásnak eleget tenni?

A butkai Wiczmándyak nem mentek velük, az izbugyai Wiczmándyak egynémelyike meg épen ellenük ment.

De ez utóbbiak is lehettek becsületes hazafiak, és bizonyára azok is voltak. (A református Szemere László alispán is békésen beszélt a terebesi gyűlésen. Igaz, hogy nyársra-húzással fenyegették meg!)²

Bónis Ferencz, a midőn a zempléni felkelés balul ütött ki, mint egyik vezető, szökésben keresett menedéket, s ebben őt izbugyai Wiczmándy Ferencz, társaival együtt, Polyánkánál feltartóztatta. Ez már a Bécsből küldött katonaság megjelenése után, hadi időben, katonák között történt (Wiczmándy Ferencz maga is cs. k. kapi-

¹ L. Pauler Gy. «Wesselényi és Nádasdy összeesküvése».

² L. ugyanott.

tány volt,¹) tehát a tett ellen a tisztesség szempontjából kifogást tenni nem lehet.² (Egész más megítélés alá tartozik a feketelelkű Fodor Ádám viselkedése, a ki hivatásszerűen foglalkozott ilyen «rajtaütések»-kel.)

Arról pedig, hogy Bónis Ferencz magával vitt éksze-reit is elvették Wiczmánydy Ferencz és társai, nincs mit beszélni, mert épen Komáromy említi, hogy maga Spork generális Bónis Ferencznének azt a kérelmét, hogy a férjétől elvett holmik visszaadassanak, azzal a megok-lással utasította el, hogy háborús időben a legyőzött ellenfél tulajdona felett is a győző rendelkezik.

Micsoda csekélység is volt ez a «rablás» az össze-esküvők által elkövetett különböző cselekményekhez képest (postarablás stb.), a melyeket Pauler oly meste-rien megrajzolt!

A vértanuságot szenvedett összeesküvőket, s ezek között Bónist, ki ne sajnálná? De ha sajnáljuk is őket, az izbugyai Wiczmánydyak cselekményeit nincs mit meg-rónunk.

Ennyit a Wiczmánydyak Bónis-affairejéről.

Tovább keresve a Wiczmánydyakról fennmaradt ez időbeli feljegyzések között, szereplésük nyomát ismét egy felkelésben találjuk.

A XVIII. század nagy forrongással, II. Rákóczy Ferencz felkelésével kezdődött. E felkelésben jelentős szerep nem jutott a Wiczmánydyaknak. Valószínűleg általánosságban nem is voltak ez időben se forradalmi természetűek. Pedig ez a felkelés reájuk nézve már csak azért sem lehetett közömbös, mert annak egyik okául mondatott az is, hogy a törököktől visszahódított terü-letek a neoacquistica commissio által nem adattak vissza

¹ L. Zemplén m. Wiczmánydy registrum a 677. Fasc. 2. No. 35.

² Zemplén megye is királyhű maradt és Barkóczy Ferencz vezérlete alatt Spork generálisnak segítő csapatokat küldött!

régi tulajdonosaiknak¹ és a butkai Wiczmányoknak — alföldi birtokaik elvesztése miatt — szintén voltak ilyen nagy sérelmeik.

A butkai Wiczmányok közül a Rákóczy-felkelés kezdetén (1703-ban) III. Kristóf már 50 évet meghaladott férfi volt, hát ő nem igen vehetett részt a felkelésben. Fiainak (Pál és Lászlónak) forradalmi szerepléséről sem tudunk semmit. Ebben az időben közülük legalább Pál már fegyverfogható fiatal ember lehetett.

De hiszen a katolikusok nagyrészt távolmaradtak a felkeléstől. Maga Rákóczy mondta, hogy a katonái $\frac{1}{10}$ része reformátusokból került ki.

Két Wiczmányról mégis tudjuk, hogy Rákóczy pártján álltak.

A «Károlyi Oklevéltár» ötödik kötete megemlékezik butkai Wiczmány Ferenczről (az ungi ágból), a ki 12 vármegye hadi népének 1706-iki összeírásában, a gróf 1706. Károlyi Sándor commandója alatt «Szappanos Mihály uram nemes lovasezredében» a második compániában, mint vicehadnagy szolgált. (Arról, hogy mi mindent cselekedett a vicehadnagy, semmit sem tudunk, mert az egész Szappanos-ezred hadi tettei is ismeretlenek előttünk.)

Ugyanilyen rövid feljegyzést találunk Wiczmány Sándorról (a Ferencz testvéréről) is, a ki ugyancsak 1706-ban, a mádi megyegyűlésen — 71 más nemessel együtt — esküvel kötötte le magát a Rákóczy Ferencz szövetségébe.² (Ez a Sándor kurucz hadnagy vagy később kapitány lehetett.)³

Ha Wiczmány III. Kristóf és fiai nem voltak kuru-

¹ L. Márki Sándor «II. Rákóczy Ferencz».

² L. «Zemplén m. Adalékok» XVIII. évfolyamát.

³ L. Zemplén várm. levéltára. 1703 és 1704 an Loc. 145. nr. 160. Pag. 157, 161, 165.

czok, úgy bizonyosan nehéz soruk volt, mert Zemplén vármegye Rákóczynak még 1703-ban behódolt és a fejedelem azoknak a vagyonát, a kik Lipót császár hívei maradtak, a kincstár részére lefoglalta.

Rákóczy maga is sokat megfordult a vármegyében, sőt a butkai Wiczmándyak fészkéhez: Butkához is közel. 1707 augusztus 10-én Nagymihályról Homonnára ment gróf Drugeth Zsigmondnéhoz, augusztus 25-én pedig báró Andrassy Istvánhoz Terebesre, 1708-ban a gálszécsi megyegyűlésen vett részt, 1709 decemberben — a terjedő pestis elől menekülve — Körtvélyesen, Homonnán és Hraboczón is tartózkodott.

Wiczmándy III. Kristófról ez időből csak annyit tudunk, hogy 1696-ban egy még Wiczmándy Ferencz által zálogba tett kisgeöczi birtokot 300 forintért kiváltott Galambos Ferencztől.¹ Ellenben 1708-ban (az 1709- és 1710-iki inséges és pestises esztendőök előtt) Nagy-Legenyén lévő különböző részbirtokait — az anyjától: Possay Erzsébettől örökölteket — ő zálogosította el 319 forintért Bodnár Istvánnak.²

Ha III. Kristófról nincs is különös mondanivalónk, annyi jót mégis fel kell jegyeznünk róla, hogy még mindig tekintélyes apai vagyonát meg tudta gyermekei részére tartani s feleségének körülbelül egyenlő értékű vagyona is háborítatlanul ment át fiaira.

Meg kell itt jegyeznünk, hogy már a XVII. század végétől kezdve szokásba jött a családnál, hogy — ha több fiú volt — az ősi udvarházat Butkán (és a hozzávaló jószágokat) mindig a legfiatalabb fiú kapta.

S különös dolog! A nemzedékről-nemzedékre az

¹ Ez a Galambos Ferencz alighanem azonos volt azzal a Galambos Ferenczczel, a ki II. Rákóczy Ferencz vezérlő fejedelemsége alatt senator volt.

² L. Wiczmándy-család iratai között.

ősi házban maradt legfiatalabb család-ág volt a hosszú, nehéz idők viszontagságaival szemben a legszívósabb!

Mert lehettek és voltak is tanultabb, tehetségesebb, sőt szerencsésebb fiai a családnak, mint a legfiatalabb fiú, de mégis csak a legfiatalabb ág tudta a családot mai napig diadalmasan tovább vinni, a régi niveau vagy ahhoz közel, vagy legalább is a továbbküzdéshez, az élet nagy versenyéhez alkalmas állapotban fenntartani!

E szemmel látható jelenséget tapasztalva, szinte nem tudjuk magunktól azt a gondolatot elűzni, hogy nem a szülőföldnek van-e ez a hatalmas konzerváló ereje?

Butkai Wiczmándy Pál és Wiczmándy László névaláírása.

Nem-e a megszokott talajon élve lesz-e az ember testi-legerősebb, lelkileg minden viharokkal szemben legedzettebb, nehéz időkben a legbölcsebb és talán szívében a legnemesebb? Mert — s ez általában a nemesség dicsérete — ezek az erények mind szükségesek egy család hosszú évszázadokon való diadalmas fenntartásához!

III. Kristóf halála után, 1714-ben, még anyjok életében, két fia: III. Pál és I. László osztozkodik a vagyron felett. Pál kapja anyjának körtvélyesi udvarházát és birtokait (Polyánkán, Lesznán, Csemernyén, Nátafalván, Körtvélyesen és Ladmóczon); László pedig — mint fiatalabb fiú — Butkát, minden hozzátartozókkal együtt. (A butkai, szelepkai, márki, málczai és dubrókai rész-

birtokokat.) Anyjok megelégszik Körtvélyesen egy majorházzal és a megélhetéséhez szükséges földekkel és jobbágokkal a Körtvélyeshez tartozó, már felsorolt részjóságokon.¹

Ez osztályból nyilvánvaló, hogy 1714-ben mindkét testvér már nős volt, vagy nősülni készült.

Hogy Pállal mindjárt végezzünk, ennek felesége Kazay Bora volt, a kitől egyetlenegy gyermeke született: Borbála († 1753), később Péterfy Sámuel felesége és Péterfy Károly tábornok anyja.²

Annál nagyobb családja volt I. Lászlónak, a ki Ung megyéből nősült, elvevén fügei Csátó Erzsébetet (apja Csathó Sándor, anyja Komjáthy Borbála), a kivel Nagy- és Kis-Szelmenczen, Ubrison és Kolibábócson kapott jószágokat.³

I. Lászlónak e házasságából négy fia és két leánya született. A fiúk: III. István, III. Mátyás, II. László és I. József; a leányok: a 95 évet élt, de szűzen maradt Borbála (szül. 1718-ban) és Mária (Tomsits György ung-megyei alispán felesége).

I. Lászlóról († 1754) különösebb cselekmények — tudtunkkal — nincsenek feljegyezve. A Wiczmányak a XVII. században folyton viharzott és egészen az 1711. évi szathmári békekötésig dúló belviszályok alatt annyit szenvedtek hatalomban és — a legfiatalabb ágazat kivételével — vagyonban is, hogy ebben az időben az erősebbek főtörekvése csak az lehetett, a megmaradt vagyont megtartani és az elveszett vagyont visszaszerezni; a gyengébbeké pedig legalább végleg el nem pusztulni.

Ezek a nemzedékek tehát nem igen gondolhattak a katonai pályára se, a mely a családnak egykor annyi dicső-

¹ L. Wiczmány-család iratait.

² L. Nagy Iván «Magyarország családai».

³ L. Wiczmány-család iratait.

séget hozott. Csak később, a Mária Terézia uralkodása alatt vívott harcokban (a hétéves háborúban) látjuk némi nyomát a Wiczmányok katonai szereplésének.

A butkai Wiczmányok zempléni ágát kivéve, a mely — mint mondtuk — anyagilag erős maradt, a család ez időben az anyagi bajokkal küzd!

Itt fel kell említenünk, hogy az 1626-ban elhalt I. Kristóf Perbes Katától származott egyik fiának: II. Miklósnak leszármazóit csak két nemzedéken át ismerjük. Feleségétől: Hetyei Erzsébettől származott gyermekei: Helén (Balasko Györgyné), György és András voltak, de ez utóbbi magtalanul halván el, ennek birtokában, 1686-ban, említett nővére és György fia: Dávid osztozkodtak.¹

Ennek a Dávidnak további leszármazóiról — ha voltak — semmit sem tudunk.

I. Kristóf másik fiának, az Ung megyébe, Kis-Geöczre költözött II. Pálnak (felesége Huszár Erzsébet) ivadékai sem voltak sokkal szerencsésebbek. Vagyonilag pusztulnak.

Az említett két kurucz-testvér: Ferencz és Sándor (Ung megyében táblabíró 1754-ben²) és harmadik testvérük Gábor, a még elődjük: Wiczmány I. Mátyás által szerzett tolcsvai szőlőt Niczky Ferencznek 1747-ben 60 forintért és egy gyermeklőért eladják, illetőleg ellenmondásukat visszavonják.

1756-ban ugyanaz a Sándor és fia: Dániel eladják a szatmármegyei Kak és Szentmártonban lévő jussokat 300 forintért Gáspár Sándornak és nejének.³

Ugyanaz a Dániel 1759-ben kis-geöczi részjóságát

¹ L. Wiczmány-család iratait.

² L. ungmegyei prot. XXIII. Főlio 8.

³ L. Wiczmány-család iratait.

Niczky Ferencznek, 1779-ben pedig Kamocsán és Komoróczon levő jószágait Dőry Lászlónak adja el.¹

Szólnunk kell valamit az izbugyai Wiczmándyak sorsáról is. A családnak ez az ága a XVIII. században nagyon szegényedik.

Izbugyai Wiczmándy Pál 1713-ban, hasonnevű fia 1736-ban, 1747-ben és 1772-ben zálogosított el Nátafalván és Izbugyán birt némely földeket és réteket bizonyos adósságai fejében. Zemplén megye el is exequáltatja Pálnak Izbugyán birt kaszálóját és földeit.² (Az ifjabbik Pál 1758-ban Zemplén megye számvevője volt.³)

Izbugyai Wiczmándy Ádám, testvérével Antallal, 1759-ben hosszúmezei jussát zálogosította el Dessewfy Tamásnak és ugyanők 1768-ban és 1769-ben elzálogosították komoróczyi jobbágyaikat is.

1773-ban ugyanez az Ádám izbugyai jószágát adja el gróf Sztáray Jánosnak.

1760-ban özvegy izbugyai Wiczmándy Jánosné, gyermekeivel Lászlóval és Veronikával, a szedikerti részjószaot Péchy Andrásnak zálogosította el.

Nagy pusztulás nyomai ezek!

A család ez ágazatának némi erejére vall mégis az, hogy egyik-másik tagját még ez időben is közhivatalban látjuk. Így találjuk Ung vármegyében izbugyai Wiczmándy Sándort 1776-tól 1781-ig, Miklóst 1790-től 1792-ig (ez utóbbi egyideig Zemplén vármegye alszolgabirája és táblabirája⁴ is volt), és Imrét 1776-tól 1781-ig mint táblabíró.²

¹ L. ugyanott.

² L. Wiczmándy-család iratait.

³ L. Zemplén m. levéltára. Loc. 55. Nr. 103. Anno 1758.

⁴ L. ugyanott. Prot. 102. pag. 322. anno 1790. és Prot. 110. pag. 340. anno 1791.

Életrevalóbb nemzedékek. Nagy perek.

(1770—1848.)

«Boldog az a nemes, a kinek 5000
livres évi jövedelme van és nem
ismer — engem.»

IV. Henrik.

Mint láttuk, a XVIII. század utolsó évtizedeiben főleg a butkai Wiczmándyaknak Butkán lakó legfiatalabb ágazata volt az, a mely az évszázadok viharaiból még diadalmasan került ki.

Butkai Wiczmándy I. László fiai közül III. István (felesége csicseri Orosz Borbála) 1758-ban Zemplénben 1758. volt szolgabíró,¹ 1766—68 között pedig Ungban táblabíráskodott,² de már 1768-ban, még élte delén (45 éves korában) magtalanul elhalt.

Fitestvére: III. Mátyás (egy időben táblabíró, később szolgabíró Zemplén megyében³) fiúágon még csak egy nemzedéken tudta a családot fenntartani, mert feleségétől: Keresztes Zsuzsannától való egyetlen fia: II. Tamás (több megye táblabírája) nőtlenül halt meg († 1831). Leánya: Anna, a már említett Péterfy Károly tábornoknak lett a felesége.

Mátyásnak öccse, II. László eleinte a katonai pályán lehetett, mert a hétéves háború kezdetén (1758-ban) Zemplén vármegye őt gróf Pálffy Lipót tábornoknak pártfogásába ajánlotta.⁴

¹ Prot. 49. pag. 557. anno 1758. Zempl. m. levéltára.

² Prot. XXVI. Folio 27. Ung m. levélt.

³ Prot. 73. pag. 93 et 94. anno 1773. és prot. 74. pag. 73. anno 1775. Zemplén m. levéltár.

⁴ L. Zemplén m. levéltára. Prot. 49. pag. 109. anno 1758.

Katonai szolgálatából azonban alighanem bátyjának III. Istvánnak halála után (1768-ban) már hazatérhetett. 1773-ban mint táblabíró találjuk otthon.¹

Valószínűleg katonáskodása alatt nősült. Legalább arra mutat neje nevének idegen hangzása Zemplénben és a szomszédos vármegyékben, Ungban és Sároshan, a honnan a Wiczmányok az időben nősülni szoktak. Felesége Wessely Magdolna volt, a kitől csak egy gyermeke: Viktoria született, később Kossuth Józsefné.

II. László halála után vagyona nevezetes pernek lett tárgya, a mint arra majd visszatérünk.

I. László legfiatalabb fia — mint már mondtuk — I. József volt, a ki után a családfán nemcsak a családot fiúágon mai napig is fenntartó, bőséges hajtás sarjadzott fel (három fia és öt leánya volt!), de a ki buzgalmával erélyével és mindenre kiterjedő munkásságával (Zemplén és Ung megye táblabírája volt)² a család igazi újjáteremtőjévé is lett.

1770. I. József 1770 körül házasodott, a midőn elvette Zemplén megye alispánjának, Legényei Pintér Mártonnak egyik leányát: Zsófiát. E házassága által sógora lett a XVIII. században nagy szerepet játszó hírneves történetírónak: Szirmay Antalnak, a kiről életrajzírója: Kazinczy Ferencz feljegyezte, hogy 1770-ben vette el feleségül a szépséges Pintér Annát, Wiczmány József feleségének a nővérét.

Ez a közeli összeköttetés Szirmay Antallal magyarázza meg azt a terjedelmes értesítést a Wiczmányokról Szirmaynak Zemplén vármegyéről írt feljegyzéseiben.

Szirmay, a míg említett felesége élt († 1783-ban),³

¹ L. ugyanott. Prot. 73. pag. 93. és 94. anno 1773.

² Zemplén m. levéltára. Prot. 75. pag. 73. anno 1773. és Ung m. levéltára Prot. XLIV., Folio 125.

³ Tudvalevőleg másodszor egy Ghillányi bárónőt vett nőül.

bizonyára gyakran megfordult a Wiczmándyak ősi fész-
kén: Butkán, a hol bő alkalma nyílt a Wiczmándyak
családi irományaiba betekinteni. Hogy nem volt nagyon
elragadtatva az akkoriban mocsaras falutól, bizonyítja
az a — bizonyára tőle eredt — gúnyos kis latin vers,¹
a mely Butkát — Velenczéhez hasonlítja, persze oly
értelemben, hogy itt a tengert — a sártenger pótolja!
(Azóta nagyot fordult ott a világ! A Dusa vizét — a mely-
nek partjain a tót Velence fekszik — keskeny mederbe
szabályozták. A sárnak — és Velenczének — már semmi
nyoma!)

Butkán az ősi udvarházban most is a legfiatalabb
testvér: I. József lakott, de Butkán lakott testvére III.
Mátyás is egy szomszédos udvarházban (később öröklés
útján a Péterfyeké és legutóbb a báró Balassa Istvánnéé),

Butkai Wiczmándy József névalírása.

a melyet a család a gróf Szirmayaktól zálogból váltott
ki, és ott lakott a harmadik testvér: II. László a gróf
Szirmay (Buthkai) kastélylyal szemben lévő — a testvérek
által szintén zálogból kiváltott — udvarházban. Csak a
negyedik fűtestvér: III. István nem lakott Butkán, ha-
nem Dubrókán.

Ez a tény, hogy ez időben három fűtestvér lakott
egy faluban, a család ez ágazatának is csökkent vagyo-
nára engedne következtetni, holott a Wiczmándy-test-
vérek jómódú, vagyonos emberek voltak.

Nézzük egyébként vagyoni viszonyait!

¹ Aemula Venetiis urbs est celeberrima: Butka,
Hæc jacet in medio stercaris: illa maris.

1771. 1771-ben — tehát III. István halála után — a megmaradt három fitestvér: Mátyás, László és József az ősi birtokon (a butkai, szelepkai, dubrókai, márki, ráskai és kamonyai részjószágoon) osztozik meg, de a családnak abban az időben tetemes vagyona van még — mint látni fogjuk — Ung megyében is és vannak zálogban lévő birtokai, sőt a neoacquistica commissio által elbirtokolt, perelni való jószágai is az Alföldön.

Köszönet
Almásy Pál
obsegjen jörmny lony
Ignácus Almásy

Almásy Pál és Almásy Ignác névalírása.

A családi iratokból kitűnik, hogy a hevesmegyei Réde községben lévő (Wiczmándy I. Kristófné, Széky Margit után maradt) jószág 1752-ben dobronyi Isaák Istvánnál van zálogban, a ki egy levelében javasolja a Wiczmándyaknak a Széky Margit után maradt nógrád- és gömörmegyei birtokok kiperlését.

1767. 1767-ben az említett rédei birtokot Wiczmándy István, III. Mátyás és I. József 700 körmőczyi aranyért Almásy Pál konsiliariusnak, mint «atyafinak» és feleségének Kvassay Francziskának adják újból zálogba.

1767-ben Almásy Pál, 1773-ban Almásy Mihály, 1776-ban Pálnak fia, — a később gróffá lett — Almásy Ignác ír a Wiczmándyaknak a rédei zálog dolgában.¹

A Wiczmándyak ez időben már élénken foglalkoznak azzal az eszmével, hogy zálogban lévő jószágaikat és a neoacquistica commissio által másoknak ítélt alföldi birtokaikat kipерeljék.

De sokáig haboztak, mert az ilyen perek annyi pénzt emésztettek fel, hogy utánuk ment néha a felperesek — egész vagyona is! Aztán az is hátráltatta őket, hogy az alföldi jószágokra vonatkozó némely adomány-levelük a századok viszontagságai között elkallódott! Végre ezen is segítettek. A Zayakkal egyezségekre lépnek és ezek átadják nekik az 1559. évi közös adománylevelet, azzal a feltétellel, hogy a Wiczmándyak Tiszakürtre és Sasra vonatkozó igényeikről lemondanak.²

Ez után 1792-ben a Butkán lakó három Wiczmándy 1792. testvér, rokonukkal, az ungmegyei Wiczmándy Dániellel egyetemben megindítják perüket Károlyi József gróf ellen a csanád- és csongrádmegyei birtokok tárgyában s ugyanazon évben pert kezdenek az Almásyak ellen is a Heves, Külső-Szolnok és Nógrád megyében lévő többrendbeli birtok miatt.

De nem tudnak boldogulni.

Pedig a Wiczmándyak sok időt töltenek e per miatt Pesten. Közülök különösen I. József néha úgyszólván ott is lakik. Utóljára is egyezkedés lett a dolog vége.

Az 1800 május 16-án Pesten kötött egyezés szerint, 1800. az említett Wiczmándyak 19,000 forintot kaptak gróf Károlyi Józseftől s ennek fejében mindazon birtokaikról, a melyeket valamikor 1559-ben Wiczmándy Mátyás

¹ L. Wiczmándy-család iratait.

² L. Wiczmándy-család iratai közt.

adományként I. Ferdinándtól kapott s időközben a gróf Károlyiak kezére jutottak, Károlyi József gróf részére örökre lemondtak.¹

Hasonló egyezséget kötöttek a Wiczmányok az 1803. Almásyakkal 1803-ban, a midőn a Heves, Külső-Szolnok és Nógrád megyében fekvő Török vagy Balla-Szentmiklós várban és városban levő birtokrészükről, továbbá Szent-Tamáson és Csécsén birt birtokaikról (tehát Rédéről nem) 20,000 forintért lemondtak az Almásyak részére.

Ha az egyezségi úton így kapott összegek, számbavéve az átengedett nagy földterületeket, aránylag nem voltak nagyok, mégis egy kis lendületet vittek bele a család gazdasági életébe. Minden jel arra mutat, hogy a perek befejezése után váltották ki a Wiczmányok különböző elzálogosított birtokaikat, főleg Ung megyében.

Ezenkívül 1805-ben, nyilván az említett egyezségeken kapott pénzek felhasználásával, Wiczmány I. József zálogba vette 32 esztendőre 3000 forintért — mint a záloglevél² mondja — «atyafiától»: Kállay Leopoldtól ennek az ungmegyei Vajnatinán, Szobránczon, Ubrison és Konyuson lévő részjóságait, illetőleg telkeit.

1805. Az említett perek eredményei, Mátyás, László és József halála után további perek megindítására ösztönözték a butkai Wiczmányok következő nemzedékét.

Egy perről különösen meg kell emlékeznünk, de előbb el kell mondanunk a következőket:

Butkai Wiczmány I. József gyermekei voltak: II. József, IV. István, János, továbbá Mária (Csuha Mihályné), Honorata (Csuha Sándorné) és Terézia (Wass Antalné). (Wass Antalné leánya: Otillia Csörgeő Antalnak volt a felesége. Innen a Wiczmányok atyafisága a Csörgeőkkel és Lászlókkal.)

¹ L. Wiczmány-család iratait.

² L. ugyanott.

A fiúk közül főleg IV. Istvánról (előbb Zemplén m. tisz. alügyésze,¹ utóbb Ung megye főügyésze 1805-től 1816-ig)² és Jánosról (egy időben Zemplén megyében főszolgabíró) kell szólnunk, mert II. József (sz. 1774, † 1819) csendes, szerény és nem hosszú életet élt, mint róm. kath. plebános Olasz-Liszkán.

István volt apjának a kedvence, talán mert az ő tudására és tehetségére többet épített, mint a Jánoséra, de talán azért is, mert jobban volt az ő házasságával megelégedve.

István Petrovay Máriát vette el feleségül, Jánosnak neje Szentlélek József Jozefa volt. A Petrovayak a XVII. és XVIII. században Ung megyében alispánkodtak és különben is réges-régóta jól hangzó nevük volt Máramaros megyében is. De nem lehetett a Szentlélek József Mészárosok származását se kifogásolni.³

De Szentlélek Jozefa szegény lány volt, így hát a mikor János bejelentette apjának az eljegyzést, az utóbbi ha nem is kifogásolta a házasságot, de csak kurtán vette tudomásul. «Ha neked jó, nekem is jó!» mondta. (Ha tudta volna a büszke apa, hogy István fiúágon milyen röviden fogja folytatni a családot, míg János a szép Jozefával egy terebélyes családfát fog alkotni, a mely századokig fog talán még virágozni!)

A fiúk nem is egyenlően részesedtek a vagyonban. Istvánt az apja nagyon kitüntette.

Istvánnak az ungmegyei birtokok jutottak. Hogy mennyi? Arról tájékozást nyújt egy 1815-ben (talán vala-

¹ Prot. 125. pag. 479. anno 1799.

² L. Ung várm. Prot. XLIX. Folio 6. és Elenchus LV. V. 249.

³ A csicseri Oroszokkal atyafiságban állott Szentlélek József Jozefának (apja Pál, anyja Orosz Apollónia) két igen értékes okmányt köszönhet a Wiczmány-család. Ezek az Orosz Pál kurucz generális-strázsamester eredeti kinevezési okmánya 1704-ből, Rákóczy aláírásával, továbbá ugyanezen Orosz Pál végrendelete.

mely kölcsön czéljából) megejtett birtokbecslés, a mely szerint a Vajnatina, Tiba, Orehova, Ördögporuba, Prékopa, Konyus, Benetine, Hinkócz, Kolibábócz, Korumlya, Szobráncz, Komorócz, Osztró, Felsőrevisce, Polyánka, Szenteske, Német-Poruba, Felső-Remete, Ungvár és Sze-

Butkai Wiczmány István névalírása.

rednye községekben lévő ingatlanok után évi tiszta jövedelme 14,657 forintban állapított meg.¹ (Ezek között a birtokok között voltak bizonyára zálogban tartott birtokok is.)

A Jánosnak, mint fiatalabbnak — ősi szokás szerint — a zemplénmegyei Butkán és ezzel együtt Dubró-

Butkai Wiczmány János névalírása.

kán, Márkon, Málczán és az ungmegyei Kis-Geöczön jutott — mindenesetre még igen szép — osztályrész közel sem volt az István örökségével egyenlő értékű.

Mint később, 1819-ben, az özvegy Wiczmány Józsefné által készített osztálylevélből kitűnik, a már említett leányok a következő örökségekkel elégtettek ki:

¹ Ungvárm. 1815. évi Fasc. 16. act.: No. 477.

Mária (Csuha Mihályné) kapta az Ung megyében: Pusztá-Helmeczen, Kis- és Nagy-Geöcön, Darmán és Szobránczon fekvő telkeket, a hozzá tartozókkal; — Honorata (Csuha Mihályné) pedig Tereziával (Wass Antal-néval) egyenlő felerészben osztozkodott a zemplénmegyei Nagy- és Kis-Legenyén, továbbá a Morván és Bányácskán lévő részjóságokon és a ladmóczi szőlőn.

Térjünk ezek után a butkai Wiczmándyak harmadik nagy perére. A három testvér Wiczmándynak: Mátyásnak, Lászlónak és Józsefnek még 1811 előtt bekövetkezett halála után, 1812-ben meghalt özvegy Wiczmándy Lászlóné, a kinek egyetlen gyermeke, a már elébb elhalt özvegy Kossuth Józsefné, született Wiczmándy Viktória után egy árva unokája maradt: Kossuth Kristóf. 1812.

Kossuth László névalírása.

Az árvának gyámját: Kossuth László, szalóki földbirtokost,¹ az említett haláleset után a butkai Wiczmándyak zempléni ágán leszármazott négy Wiczmándy (II. József, II. Tamás, IV. István és János) hivatalos úton sietve értesíti, hogy a kiskorú Kossuth Kristóf nagyapja: néhai Wiczmándy László után maradt butkai, márkai, szelepkai és dubrókai részjóságokra, a melyek — szerintök — mindenkor kizárólag a Wiczmándyak fiúágát illeték, a Verbőczy könyvének első része 68. czikelye értelmében kezüket ráteszik s egyúttal a Wiczmándy László által 1800-ban gróf Károlyitól per útján kapott 3166 forint 40 krajczárnyi összeg kiadását is követelik.

¹ Ez a Kossuth László nem azonos Kossuth Lajos édesapjával, a ki szintén abban az időben élt és a kit szintén Lászlónak hittak.

Ugyanezen évben az említett négy Wiczmándy Wiczmándy László kérdésben lévő fiúági birtokainak értékét hivatalos becslés alapján 18,861 bankó forintban állapítja meg.¹

Minthogy pedig a felhívásnak semmi hatálya nem 1815. volt, a négy Wiczmándy 1815-ben Zemplén megye alispáni széke előtt pert indított.

Ez a 24 évig tartott per nemcsak tartalmánál fogva, tehát azért tarthat különösebb érdeklődésre igényt, mert azt volt hivatva eldönteni, vajjon léteztek-e a Wiczmándyaknak olyan birtokaik, a melyek a leányleszármazókra átörökölhetők egyáltalán nem voltak, s ennél fogva minden esetben csak a Wiczmándy-fiúágot illették, de különösen a mai kor előtt érdeklődésre tarthat igényt főleg azért, mert abban — mint rokonának, Kossuth Kristófnak védője — 1829-ben egy nevezetes periratban (és talán perbeszédben) a 27 éves ifjú Kossuth Lajos is bemutatkozott. (Ezt a periratot lásd a mellékletek között.)

A hosszú pernek mindenesetre legfényesebb lapjaihoz tartozik ez a perirat, de annak sorsát mégsem döntötte el, mert az — meglehetősen szenvedélyes hangon — folyt egészen 1839-ig!

A Wiczmándyak sok, túlon-túl sok anyagot hordtak össze vélt jogaik bizonyítására, meg kell vallani: nem mindig szerencsés kézzel; a gyakran gyöngé bizonyítékokat pedig hálás munka volt rombadönteni, sőt nevetségessé tenni, különösen ha az alperest a már azidőben oroszláncörmeit mutogató nagy szónok védte.

A Wiczmándyak jogaikat leginkább a bevett szokással akarták bizonyítani, a mely szerint a Wiczmándyleányok a butkai jószágokban sohasem részesedtek volna.

¹ Azt hisszük, ez a birtok értékben ma meghaladja a 1/2 millió koronát!

A többek közt bemutatták egy 95 éves aggszűz néjüknek: Wiczmándy Borbálának a tanuságtételét is. Ez a vénleány — a ki mellesleg mondva írni sem tudott — állandó gúny tárgya volt aztán az alpereseknek, többek közt Kossuth Lajosnak is. A komoly perben Borbála kisasszony a komikumot képviseli, a kit mindig előrántottak, ha a felperes Wiczmándyakon támadásra alkalmas más hely nem mutatkozott. Mulattak azon, hogy a Wiczmándyak ilyen öreg és írni nem tudó tanuval is előhozakodtak! Pedig a XVIII. század elején született kisasszonyokon gyakran megtörtént, hogy nem igen ölték magukat a tudományért. (Rousseaunak élte végéig tartó barátnője és később felesége, a szép Teréz, az órát sem ismerte!)

A pert mégis sem Kossuth ékes szólása, sem a többi alperesi ügyvéd néha igen kiméletlen hangja vezette a Wiczmándyak ellen győzelemre. Hogy 24 év multán (1839-ben) a Wiczmándyak pervesztesek lettek, ennek főoka inkább a korszellemnek az 1848. évben bekövetkezett és már előre érezhető változásában keresendő.

De lehetett — legalább részben — egy más oka is.

Wiczmándy Tamás, a felperesek egyike, a mikor a hosszú per folyamán látta, hogy agglegény marad, rájött arra, hogy ha a pert ők, a felperesek megnyerik, akkor az ő halála után — fítestvérei nem lévén — az ő vagyona sem szállhatna a nővérére (Péterfy Károlynéra), hanem a Wiczmándy-fiúágra kellene annak szállnia. Ettől a gondolatától fázott, mert nővérét szerette. Mikor 1831-ben meghalt,¹ azok a levelek, a melyeket a per tárgyában unokatestvérétől: Wiczmándy Istvántól kapott, az alperesek kezébe jutottak. Ennek egyikében István

¹ Vagyona a Péterfyekre s ezek révén az utolsó Balassa báróra, illetőleg ennek feleségére szállt.

azt írta neki, hogy «igazunk van ugyan, de most az igazságot is pénzért veszik meg», egy másik levelében pedig «de a parasztokat, hogy tanuskodjanak, fizetni kell, mert e nélkül nem vallanak». Nyilvánvalóan olyan költségeket értett itt, a milyenek például most a törvényszerű választási költségek, de az alperes ügyvédek kapva-kaptak ezen a «bizonyíték»-on és vesztegetési kísérletekkel gyanúsították meg a Wiczmányakat.

A Wiczmányak jóhiszeműsége kétségen felül áll, mert bizonyos igaz, hogy a butkai jószágokban, mióta azokba a Wiczmányak lábukat betették, az ideig a lányok nem osztozkodtak. Hogy azért-e, mert aránylag kevés lány született a multban és azok más jószágokkal elégtettek ki, vagy azért-e, mert a leányágnak örökséget ott egyáltalán nem engedtek, nem tudjuk, s most már nem is kutatjuk, de bizonyos, hogy a tényállás alkalmas lehetett a Wiczmányak ama föltevésére, hogy a leányágnak azokból a birtokokból nem jár semmi, mert azok az időben osztatlanul a fiúág kezén voltak.

De hát a per elveszett és W. István még jól járt, hogy — ártatlanul — vesztegetés miatt nem emeltek ellene vádat.

És a sorsnak gúnyja, hogy ő, a ki ennek a fiúág érdekében folytatott pernek a mozgató lelke volt (a per megindításakor ungmegyei főügyészi állásáról is — a melyre egyébként rá nem szorult — lemondott) utódai-ban nagyon rövid ideig folytatta a fiúágot!

Egyetlen fia: Ágoston után (szolgabíró Ung megyében)¹ csak leány maradt. (Hermin: Végecs Lászlóné, Végecs Gizellának, most Roskoványi kamarás nejének nagyanyja.)

A mi István öccsét: Jánost illeti, az ő életéből még egy igen nevezetes epizódot kell feljegyeznünk.

¹ Prot. LXXXV., Folio 261.

1831-ben, a felvidéki parasztlázadás idején történt. 1831.
Közismert dolog, hogy a felvidéki nép a nemesség ellen
fellázadt, mert abban a hiedelemben volt, hogy a nagy
mértékben pusztító kolerát az urak csinálják a kutak
mérgezése által!

A mikor Butkára is elterjedt a közeli falvakban ki-
ütött zendülés híre, az ottani parasztok előbb az esküdtet
és jegyzőt fogták el,¹ aztán Wiczmándy János főszolga-
bíró háza felé mentek, a ki tiszttartójával és hajdujával
fegyveresen menvén eléjük, nem bántották. Este azon-
ban megrohanták Wiczmándy házát, a ki látván, hogy
nem bír velük, a kertbe, később szeszfőzdéjébe, majd a
padlásra rejtelkedett. Majorosa azonban elárulta rejték-
helyét, mire a parasztok a padlás felgyújtásához kezd-
tek. Wiczmándy — látván a veszedelmet — a padlásról
leereszkedett s fegyvertelenül egyenesen a lázadók közé
lépett. A parasztok nyomban nekiestek és verni kezd-
ték, majd egy ütés által földre terítették. Szerencsé-
jére néhány hű embere ráfeküdt, gubájával leterítette
és életét megmentette. Ez után a községházra vitték
Wiczmándyt, a hol néhány részeg ember újból kinozni
kezdte és felakasztással fenyegette. «Mindezek azonban —
mondja egy egykorú tudósítás — a tisztelt urat teljesen el-
nem csüggesztették, sőt később a lázadók kissé lecsen-
desedvén s alkalmasabbakká lévén az okos előadás meg-
hallgatására, Wiczmándy úr beszéde által annyira ma-
gukba szállottak, hogy cselekedetüket megbánták.»

Úgy látszott már, hogy a zendülésnek szerencsésen
vége lesz, de Butkára érkezett a szomszéd helységek
fellázadt népe is, a melylyel a butkai parasztok most
már együttesen elhatározták, hogy a butkai foglyokat —
köztük Wiczmándyt is — Terebesre viszik, a hol őket

¹ Zemplén m. Adalékok VII. évfolyam.

a többi kútmérgezővel (!) közösen el fogják ítélni. Wicz-mándyt egy kolerás halottakat szállító taligán valóban Terebesre vitték, a hol azonban — szerencséjére — az oda kirendelt katonaság már várta a lázadókat és Wicz-mándyt veszedelmes helyzetéből — a parasztok bekerítése után — nyomban kiszabadította.

Wiczmándy János ezt a halálveszedelmet — a melyet az ő lelki erejének és hidegvérének bemutatására írtunk le ilyen terjedelmesen — még 40 évvel élte túl. (Meghalt 83 éves korában 1870-ben Kassán, a hol öreg napjait töltötte.)^{*}

A lázadókkal szemben tanúsított magatartása eszünkbe juttatja a francia nemesek gyönyörű viselkedését a nagy forradalom idején, a kik — mint Taine oly fényesen elmondta — minden szó és ellenállás nélkül túrték a forradalmárok által rájuk zúdított szidalmakat és testi sérelmeket, pedig a hozzájuk hasonlókkal szemben szep-lőtlen becsületük védelmére készek voltak naponta akár tízszer is fegyverrel síkra szállni!

... Az 1848 előtti időkből még csak az izbugyai Wiczmándyokról kell megemlékeznünk. Az 1804-ik évi katonai sematizmus izbugyai Wiczmándy Andrásról mint a magyar nemes testőrség testőréről emlékezik meg. Ilyen minőségben sokáig nem szolgálhatott, mert a test-őrséget 1809-ben részben feloszlatták. Talán az ezredek-nél folytathatta egy darabig szolgálatát, mert a családi följegyzések szerint kapitányságig vitte. (Nőtlenül halt meg.)

A XIX. század elején élt izbugyai Wiczmándy János

^{*} Wiczmándy Jánosról fel kell még jegyeznünk, hogy ő volt az utolsó, a ki a család 1569-ben nyert pallosjogának gyakorlására Zemplén vármegye által felhívatott. Az 1842. évi december hó 21-én tartott vármegyei közgyűlés idevonatkozó 2053/2384. sz. határozatát, mint akkoriban vármegyei aljegyző, a konservatív-párt későbbi híres vezére: Sennyey Pál báró jegyezte!

(felesége Ujlaky Anna) — az előbb említett Andrásnak testvére — Zemplén megye számvevője volt és valószínűleg a család izbugyai ágához tartozott az a Wiczmándy Lajos is, a ki Zemplén megyében 1799-ben táblabíró volt és Ung megyében 1827—1830 között szolgabíráskodott. (Prot. LXXXV. Folio 270.)

Ezeknél nagyobb szerepet játszott a pap izbugyai Wiczmándy Lajos, a ki 1805 és 1818 között Tarczalon volt plébános, 1818-tól 1840-ig (haláláig) pedig Sátoralja-Ujhelynek volt prépost-plébánosa. (Apja W. Mihály, anyja Péchy Kata volt.)

Mozgékony szerepet vitt a megyei életben, de politikai szereplése nem kisebb embernek, mint Kazinczy Ferencznek hívta ki éles bírálatát.

Izbugyai Wiczmándy Lajos névalírása.

Kazinczy keservesen panaszkodik Dessewfy József grófhhoz intézett levelében,¹ hogy még 1826-ban is vita tárgya lehet Zemplén megye közgyűlésén, hogy vajjon a magyar vagy a latin legyen-e a közélet nyelve, mert Matolay beszéde alatt Wiczmándy felkiáltott: «oda a religio, ha a deáknyelv eltolatik!»

A jó prépost mentségére — ha Kazinczynak nemcsak mi adunk igazat, de igazat adott neki már a bekövetkezett idő is — mégis felhozzuk, hogy gyakran a legelemibb igazságok sem láthatók azok által tisztán, a kik egy más igazságban születtek benne. (Különben a poéta Bessenyei György a XVIII. században szintén

¹ L. Grünwald «Régi Magyarország».

panaszkodott, hogy a magyarnak nincsen érzéke a magyar nyelv iránt!)

És mentségül szolgálhat részére az is, hogy mint lord Hugh Cecil okosan mondja:¹ «Úgy látszik első pillanatra, hogy a konservatismus a haladással ellentétben áll, pedig egy lényeges eleme annak, hogy a haladás biztos és hathatós legyen!»

Talán nem érdektelen felemlíteni, hogy Mikszáth «Egy különös házasság» című regényében, mint epizódalakat, egy pap Wiczmándyt is szerepeltet.

Alighanem Wiczmándy Lajosra gondolt.

¹ L. H. C. «Conservatism.».

A mi apáink.

(1848 után.)

«Ah! jó anyám, ah! jó apám,
Mily boldogan néztek reám . . .»

Darmay Viktor.

Az izbugyai Wiczmándyak közül az imént ismertett Lajos volt az utolsó, a ki még — tudomásunk szerint — felszínen tartotta magát. A család ez ágazata — mint elmondtuk — elszegényedett, s ezek a Wiczmándyak, a kiknek ereibe a Zbugyaik révén két ősanjuk után került Homonnai Drugeth-vér, úgy látszik letűntek a szereplés színteréről.

Elmondtuk azt is, miként szegényedett el a butkai Wiczmándyak ungi ágazata (az I. Kristóf és Perbes Kata leszármazói), s miként halt ki fiúágon a zempléni ágból Wiczmándy III. István családja is.

Nincs egyéb tehát hátra, mint még butkai Wiczmándy Jánosnak leszármazóiról feljegyezni egyetmást, mert hiszen ezután egyedül az ő leszármazói képviselik — legalább tudomásunk szerint — a még felszínen maradt egész Wiczmándy-családot.

Jánosnak négy fia volt: Viktor, Nep. János, Móricz és Ödön, továbbá két leánya: Berta (Molnár Edéné) és Josephine.

Ezek közül ma már csak a legfiatalabb: Ödön él még, a kiről — bár e családtörténet a multról szól — szintén meg fogunk emlékezni, mert az immár közel 80 éves öreg úrnak működése, szereplése, sikerei és — mert ilyenek is voltak — balsikerei, mind-mind a múlté.

Vegyük hát János fiait kor szerint sorban. Viktor

(szül. 1821, † 1896) katonai pályára készült. Tulnban a katonai intézetben tanult, a hol legelőször volt alkalma megismerkedni Görgey Arturral, a ki szintén ott végezte tanulmányait.

1848. 1848-ban mint a cs. kir. 3. huszárezred alhadnagyát¹ (hadnagyát) találta őt a szabadságharcz. Ekkor átjött a honvédekhez és mint százados küzdte végig a hadjáratot. Görgeynek nagy bámulója volt, s azok közé tartozott, a kik a debreczeni országgyűlésnek a Habsburg-ház trónfosztására vonatkozó határozatát helytelenítették.

1849-ben Klapka táborával Komáromban kapitulálván, katonai pályáját nem folytathatta. Hazament hát Zemplénbe, a hol csakhamar feleségül vette egy szépséges rokonát: az árva Reviczky Zsuzsannát² (a már említett Szirmay Antal történetíró dédunokáját) és gazdálkodni kezdett egyelőre felesége birtokán: Kozmán, addig is, míg apja 1863-ban gyermekeit meg nem osztottatta és neki a zemplénmegyei Márkon és Dubrókán föld- és rétbirtokot nem juttatott.

Kozmán és a később vett Lasztóczon élte le aztán egész életét nagy családja körében, szorgalmas gazdálkodásban. (Egész gyűjteménye volt a gazdasági kiállításokon szerzett dicsérő oklevelekből!)

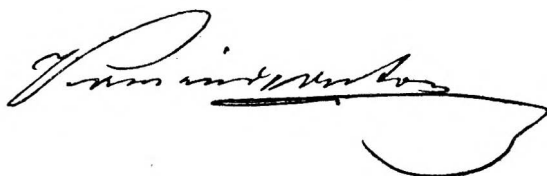
1860-ban, az októberi diploma kiadása után, a rövid időre helyreállt alkotmányos élet idején, a megyei hivatalokat főleg 48-as honvédtisztekkel akarta Zemplén megye közönsége betölteni. Így történt, hogy bár csak katonai képzettsége volt, neki is polgári hivatalt kellett néhány hónapra hazafiságból vállalnia. (Alszolgabíró volt.)

¹ Lásd az 1848. évi katonai sematizmust.

² Anyja: Szirmay Mária. Apját: Reviczky Jánost 1831-ben a parasztlázadás alkalmával nagy kínzással ölték meg. Kissé sántított és a lázadóknak az az ötletük támadt, hogy a hosszabbik lábából egy darabot levágtak.

Gyermekei voltak: Győző (írói néven: Darmay Viktor), a költő, a kiről még alább lesz szó, — Zsófia (Szerdahelyi Vinczéné), Tamás, II. Ödön (önkéntes szolgálata alatt öngyilkos) és Mária (Bodnár Ernőné).

Viktornak öcscséről: Nep. Jánosról feljegyezhetjük, hogy papi pályára nevelték, de ügyvéd lett belőle. Apjától az ő kíváratára a zálogban levő ungmegyei Geöczöt kapta örökségbe, de bizony ezt a századok óta többször elzálogosított birtokot ő végleg zálogban hagyta. Bereg megyében élt és ott is halt meg 1893-ban.

Wiczmándy Viktor és Wiczmándy Mór névalírása.

Öcsce: Móricz 1848-ban, mint 18 éves ifjú már forradalmár volt. Mint közkatona lépett be honvédnek és a szabadságharc leverése után a németek besorozták. Az 1850-es években mint főhadnagy lépett ki az 1848. osztrák katonai szolgálatból. Ezután ő is hazament gazdálkodni. Birtoka főleg Málczán volt (ezenkívül Ráskán, Petriken és Garanyban), és ott is lakott családjával holtá napjáig († 1885). Finom lelkületű ember és kitűnő gazda volt. Felesége: Sárossy Gizella a szabadságharc nagyhírű poétájának: Sárossy Gyulának a lánya. Gyermekei: Irmin (Kanta Józsefné) és Gyula (Szabolcs megyében vett birtokot és oda költözött. A most tom-
boló háborúban mint a 16-ik cs. és kir. huszárezred

tartalékos hadnagya Przemyslben az őrsereggel együtt az oroszok által elfogatott).

Móricz öcsse: Ödön (szül. 1836) már jogakadémiai és egyetemi tanulmányai közben Kassán és Bécsben ismerkedik meg két, később nagy politikai pályát megfutott kortársával és barátjával: Szilágyi Dezsővel és Hodossy Imrével. (S ezt a politikai ismeretségét és baráti összeköttetését az államférfiak micsoda gyönyörű sorozatának közeli megismerésével egészítette ki hosszú életén át!)

Szinte ujjmutatásnak kellett volna vennie, hogy a sors őt is a parlamenti pályára jelölte ki.

De őt nem a politikai pálya vonzotta: a vármegyében akart csak érvényesülni.

S valóban úgy indult, hogy azt lehetett hinni, ott fogja hamarosan folytatni, a hol nagy őse: Wiczmándy Mátyás valamikor 1570-ben abbahagyta.

Az elnyomatás szomorú éveiben hazafias érzésből nem vállalt ugyan hivatalt (nehány évig Kassán ügyvé-
1867. deskedett), de már 1867-ben helyet kap a vármegyei szolgálatban: a vármegyei törvényszékhez bírónak választják meg.

De persze ő nem ez után törekedett és így ez a
1873. szolgálata nem is tartott sokáig. — 1873-ban a vármegyei főjegyzői állást nyeri el otthonában: Zemplénben.

Egy nagy és egyik legnagyobb múltú vármegyének lett így 36 éves korában főjegyzője.

Nem rendkívüli dolog ugyan, de ez a pálya és az ember mégis csak ígért a jövőre valamit.

Úgy is indult minden, hogy a fiatal főjegyző karriert csináljon.

A vármegye házában szívesen hallgatták, mert érdekes és jó szónok volt. A mint a beszédhez felállt: nyugodt, önérzetes tartása, nyílt, értelmes tekintete érdeklődést

keltett és az érdeklődés a jól felépített beszéd és a jó előadás folyamán még növekedett.

De a sikert nem egyedül szívesen hallgatott szónoklatai vívták ki részére.

Wiczmándy Ödön nagyon tevékeny, gyors és erőteljes cselekvésű ember volt! És nemcsak a vármegye-házán, mert az ő érdeklődése, munkálkodása kiterjedt mindenre, a mit a vármegye magában foglalt.

Épen ez biztosított részére egy egészen különleges szerepet a vármegyében.

A gazdasági egyesületnek és különféle ipari és jótékonyági egyesületeknek vezetője, mozgatója volt. Ezek szervezésében, irányításában önzetlenül fáradozik, gazdasági kiállításokat csinál és ezeknek anyagi érdekében — ha kell — a vele egyformán buzgólkodó felelőséggel: Szerviczky Izabellával bálakat is rendez.

És ebben a buzgalmában kimeríthetlen és feltartóztathatlan! Egy bál alkalmával, a melyet szintén jótékony-célra a vármegye-ház termeiben rendez, egyik aljegyző zárva «felejtí» hivatalos szobáját, talán hogy az ő sikerét zavarhassa. Ő nem sokat habozik, lakatossal nyitattja ki a termet és másnap (mert minálunk ilyenért is vívni szokás) párbajt vív az engedetlen tisztviselővel, a kinek kabátjáról (szíve táján) — mert valami fontosabb sérülés nem történt — lelő egy gombot... Munkássága, férfiasága, talpraesett hidegvérűsége tetszik az embereknek, de — mert ez a sikerrel jár — ellenségeket is szerez neki.

Az idő is múlik és szépen indult karrierje mozdulni nem tud. Előkelő barátai, tekintélyes férfiak sürgetésére fellép tehát egy választáson alispánnak a nagyon népszerű képviselő, a nála jóval idősebb Matolay ellen (1876), de csak erkölcsi sikerrel kell beérnie. Később arra unszolják: választassa meg magát képviselőnek!

Sátoralja-Ujhelyen mindenki sikert jósol neki, de — és itt kezdődik balszerencséje! — ellenzéki programmal elbukik a kormánypárti jelölttel szemben (1889). Egy csomó választási költség elmegy hiában! — De ez még hagyján! Nagyobb baj, hogy a választás folyamán természetszerűleg hidegség fejlődik ki közte és az ellene a választáson buzgón eljáró főispán (Molnár István) között.

Ennek a következményeit viseli Wiczmány, a mi-
 1891. kor (1891) a zemplénmegyei gazdasági egyesület — a melynek régóta ő az ügyvezető elnöke — gróf Andrássy Manóban — halálakor — elveszti elnökét.

A főispán, mint a közigazgatási bizottság elnöke, ebből az alkalomból egy ártatlannak látszó körözüvényt bocsát ki, a melyben mintha a gazdasági egyesületet — a multnak nem épen nagy elismerésével — egy jobb jövőre felé készülné irányítani.

Az önérzetes, de máskor hidegvérű Wiczmány a vélt támadásra elveszti önuralmát és gyilkos tollal egy epés iratot intéz a főispán ellen, s elküldi azt nemcsak neki, hanem (nyomtatványban) minden gazdasági egyesületi tagnak, tehát minden falusi birónak is.

Azt hitte (talán hihette is), hogy a dolog reá nézve legfeljebb egy párbajjal elintéződik.

A főispán (Molnár) azonban nagyon jól tudta, hogy ezután valamelyiköknek okvetlenül mennie kell, erre pedig — már t. i. hogy Wiczmány menjen — a párbaj nem lehetett a megfelelő út!

A megindított fegyelmi eljárás és ítélet után tehát
 1892. Wiczmánynek menni kellett (1892).

A túlszigorú büntetés csak rokonszenvesebbé tette a javaerejében lévő népszerű férfiút, s így nem csoda, ha barátai hamarosan módot nyújtottak neki arra, hogy a siker reményével (ezúttal Szepes megyében) képviselő-jelöltül újból fellépjen.

De a szerencse itt is elpártolt tőle.

A miniszterelnök (Bánffy) egyik erős pénzemberét állította ellenjelöltjéül, a kivel szemben — úgy mondják — még a választás napján is birt többségét a szavazás esti óráiban elvesztette . . .

Súlyos megpróbáltatások! de Wiczmándy energiája el nem hagyja. Nemcsak szorgalmasan gazdálkodik ősi fészkében: Butkán, de a közgazdasági téren vezére: gróf Károlyi Sándor oldalán résztvesz a gazdaszövetség, a hitelszövetkezetek stb. megalakításában. Elismerésben ez időben is bő része van. Hogy csak egy példát mondjunk, az országos katolikus congressusra Felső-Zemplén

Wiczmándy Ödön névalírása.

katholikusai gróf Andrássy Aladárral szemben őt választják meg képviselőül (1897).

1897.

Mint bizottsági tag a megye gyűléseire is eljár. Egy ilyen alkalommal még egyszer összetűz régi ellenfelével, a főispánnal (Molnárral). A dolognak most már párbaj lett a vége; de nem a már öreg főispánnal, hanem ennek fiával és unokaöccsével. (Wiczmándy már maga is benne volt a párbaj-korhatárt képező 60-ik évben.)

Hivatalos karrierjét azonban sohasem tudta többé feltámasztani! Annyi volt minden, a mit elérhetett, hogy a finomérzésű Andrássy Gyula gróf — belügyminisztersége idején — módot talált arra, hogy őt Zemplén vármegye — egy igen elismerő és kitüntető határozattal — ha tizenhat év múltán egy kissé elkésve is, legalább nyugdíjához juttatta! (1908.)

1908.

Így tehát Wiczmándy Ödön — bár az ahhoz való

minden képességgel megáldva — mégsem folytathatta ott, a hol nagy őse: Mátyás valamikor elhagyta. Inkább a kővári hős: Wiczmándy Tamáshoz lett hasonlóvá, mert úgy mint azt, nem ellenségei győzték le, hanem a saját maga vetette bomba (a főispán ellen irt röpirat) sebezte halálra, ha nem is őt magát, de legalább karrierjét!

E családtörténetben, letört karrierje ellenére is, ez előkelő helyet biztosítottuk részére, mert az emberi értéket — úgy véltük — nem kizárólag a siker mérlegén kell megállapítani.

És különben is Wiczmándy Ödön jeles és kiváló szerepet töltött be. A család ősi birtokát Butkán, a melybe Wiczmándy Mátyás 1553-ban tette be hatalmas lábát, de a melyet vérségi ősei a Buthkaiak már 1222 óta¹ bírtak, közel 50 év óta az ő erős keze tartja, az ő bölcs tekintete oltalmazza, az ő nemesi becsülete őrzi!

Gyönyörű siker volna ez magában is!

Említsük még fel, hogy Ödön gyermekei: Katinka (volt Pilisy Gézáné), Izabella (Platthy Zsigmondné), Marianne és Jenő (író, a most folyó oroszok elleni háborúban mint tartalékos honvédhuszár-zászlós küzd).

... És most beszéljünk még (milyen különös véletlen, hogy e családtörténetet épen egy poétával kell befejeznünk) a családnak egy költőjéről: Győzőről (Viktor és Reviczky Zsuzsanna fiáról), a ki rövid, 27 évet számító életében Darmay Viktor írói néven tette magát ismeretessé.

Győző az 1848—49-iki szabadságharcz utáni elnyomatás szomorú korszakának első évében (1850 decz. 2-án) — mint II. Rákóczy Ferencz — útban, az ung-megyei Darmán született, a hol szülei — Butkáról jöve — sógoruknál: Molnár Edénél voltak látogatóban.

¹ Wertner Mór szerint 1358 óta.

Gyermekkor Magyarországnak ama korszakára esett, a mikor — az 1860. évi októberi diploma kiadása után beállott rövid nemzeti fellendülést kivéve — az országnak még önkormányzata sem volt.

És ő a lenyűgözött országban, az iskolai könyvek mellett (vagy inkább helyett), titkon és nyíltan Petőfit és Kossuthot olvasta és boldog volt, ha olvashatta.

Talán 17 éves lehetett, a mikor Kassán, a hol iskolába járt, belekötött egy — katonatisztbe. (Ez is mutatja, hogy forradalmi természet volt, talán egyedüli az inkább «gutgesinnt» Wiczmány-családban.)

Ez a fiatalkori lépés egész életére kihatott. Az első következménye volt, hogy Kassát el kellett hagynia.

Kozmán, a szülei házában, nevelő mellett folytatta egy ideig tanulmányait, de már korán kezdett verseket írogatni. (Vadnay Károly szépirodalmi lapja: a «Fővárosi Lapok» már 16 éves korában közölt tőle költeményeket.) Jogi tanulmányait — bár Eperjesen és Pesten jogászkodott — növekvő írói szenvedélye és nem csekély írói sikerei miatt, sohasem fejezte be teljesen.

Ha gondolt volna is komolyan ilyesmire, a költő Szemere Miklóssal kötött ismeretsége végképen kiűzte a fejéből e gondolatot.

Az ismeretség Lasztóczon történt, a hová szülei időközben néhány esztendőre (mivel ott is volt jószáguk) átköltöztek. Ekkor — ha hazajött Pestről — minden napos vendég volt az öreg Szemere házában, a ki szintén ott lakott.

20 éves korában kiadott költemény-kötete (a «Felhők és csillagok») — mert ő ugyancsak sietett a nyilvánosság elé lépni! — Szemerének (és a kritikus Gyulai Pálnak) volt ajánlva is. 1870.

Ez az első könyve természetesen nem tarthat külö-

nősebb becsre számot, hiszen 20 éves korában talán még Petőfi sem írt igazán értékeset.

De Szemere érdemesnek tartotta őt az írói pályára ösztökélni. Győző (Darmay) pedig szívesen hitt öreg barátjának, a ki hiában is mondott volna valami kellemetlen véleményt róla, mert az, a ki — mint ő — a tehetséget érzi magában, nem az írásról, hanem legfeljebb a barátról szokott ilyenkor lemondani.

Pedig akadt egy veszedelmes kritikusa a — saját atyjában. Ez a katonának nevelt ember talán nem sokat értett a versíráshoz, nem is az érdekelte őt, fog-e tudni fia valamikor szép verseket csinálni? de az, hogy — mert ha vagyonos ember, de sok felnevelni való gyermeke is volt, — meg fog-e tudni Győző saját emberiségéből hecsületesen élni?

Erre pedig az írói pályát, főleg a versírást, alkalmasnak nem találta.

Így hát a versírás hamarosan szembeállította őt apjával! (És ez ellentétet növelte az a másik csodálatos ellentét, hogy a katona-apa soha sem szűnt meg Görgeyért lelkesedni, a poeta fiú pedig talán apja ellen is kész lett volna síkra szállni — Kossuthért!)

Ime a második nehéz bonyodalom (az első a kassai eset volt) az ifjú életében!

És jött a harmadik is.

Szerelmes lett egy szép rokonába: Reviczky Saroltába. (Később Ambrózy Nándorné.) Ez a szerelem igazán csinos dalokat termelt («Charlotte dalai»), de egy rút problémát is: «hogyan nőszüljön meg, a mikor írói pályája őt magát sem tudta fenntartani és a mikor apja épen e miatt nem igen támogatta anyagilag!»

Az a néhány év tehát, a melyet ezután élt, csak arra volt való, az akkori nehéz irodalmi viszonyok között tolal a kezében nehezen küzködni a kenyérért (egy dara-

big egy «Garabonciás Diák» cz. vicczlapot is kiadott),
rímekben sőhajtozni a feleségül nem vehető ideálért és
egy már igen csinos újabb költemény-kötetet bocsátani 1876.
a könyvpiacra. («Újabb költemények.»)

Igazán egy költő életpályája, a melyhez — bokkrétá-
nak — mindössze imitt-amott járult egy-egy jóleső el-
ismerés. Dicsőség, «a melynek — mint ő énekelte —
szárnya van csak, húsa nincsen!»

Az életnek ezek a kezdeti összeütközései nagyon
marczangolhatták az ifjú szívét, mert már 27 éves
korában szüleihez hazament — meghalni. (1878 már- 1878.
cius 28.)

De költői munkássága, azt hiszszük, nem volt egé-
szen eredménytelen. Igaz, hogy neve azóta feledésbe

Darmay Viktor

Darmay Viktor névalírása.

ment. Ámbár akadt szülőföldjén (Ung megyében) Lőrinczy
Jenő alispánnal az élén egy lelkes csoport, a mely
33 évvel halála után, Ábrányi Emil gyönyörű emlék-
beszéde mellett, ünnepélyesen emléktáblát állított szülő-
falujában: Darmán. (Az eszme Deák Gyula igazgató-
tanár agyában fogamzott meg, s ő is volt a lelke a
terv végrehajtásának.)

De talán ez a feledés nem lesz örökös.

Az «Újabb költemények» néhány darabja mégis csak
sokáig meg fogja érdemelni az elolvasást. Az, hogy közel
40 év előtt írták őket, nem ártott nekik. Nyelvezetük,
gondolatmenetük, érzésük friss, bizonyoságául annak,
hogy még — élnek.

Azt mondják, a nagy íróknak 100 esztendő a próba-
idejük. A kik azalatt meg nem haltak, örökké élnek.

(Így kezdi ki az első 100 esztendő a bohém Berangernek hírnevét, s tolja elébe vakító világításban a szalonok finom költőjét, Musset-t!)

De hát az elfeledett, vagy fel sem fedezett írók! Vajjon ezek feltámadhatnak-e — 100 év után?...

... Mi azt hiszszük: igen...

Befejezés.

«Et qui me surprendra d'ignorance,
il ne fera rien contre moi . . .»

Montaigne.

És most még egy pár szót, mielőtt a családfákat bemutatnók és egy-két nevezetesebb, ötletszerűen ide csatolt okmányt közölnénk. Ha akadt figyelmes olvasónk, az bizonyára észrevehette, hogy történetünkben főleg csak a butkai Wiczmányokkal és ezeknek ismét a Zemplén megyében: Butkán élt legfiatalabb ágazatával foglalkoztunk.

Ez természetes és érthető. Ők fekszenek szívünkhöz a legközelebb, legtöbbet is tudunk róluk, talán mert leginkább szerepeltek is.

De különben sem állítjuk, hogy a Wiczmány-családról fennmaradt összes iratokat mind ismernők! (Magában az Országos Levéltárban a Wiczmányakat érintő több mint 100 irat van, s nagyon sok okmány van a Wiczmányok kezén is.)

Mi csak általános képet akartunk adni a család hosszú szerepléséről, s azt hisszük, a szerzett összbenyomást egy-egy további részlet kikutatása már nem igen változtathatná meg.

Lehet azonban, hogy egyben-másban mégis tévedtünk, de az elmondottak után ezért talán nem fog minket gáncs érni.

Ha igen, támadónknak már előre is azzal felelnénk, a mit egy alkalommal Montaigne mondott: «a ki tudatlanságon kap rajta bennünket, nem követ el ellenünk semmit!»

Wiczmándy Tamás kővári kapitány hadi jelentése 1566-ban Schwendi Lázár fővezérhez.¹

(A bécsi cs. és kir. házi és udvari levéltárban lévő egyidejű másolat után. Hungarica fasc. 93 ad 5. Juni 1566.)

«Ex literis Thomæ Wiczmandi.

Transylvanus 19. die huius mensis condescendit in castra circa Thordam, in campo Cruciferorum, cum equitibus et peditibus circiter 3500, dicit autem, quod gentes Regnicolarum inter eos nondum fuissent, verum proclamari fecisset, quod omnes et singuli, quibus mandatum esset ad ultimam diem huius mensis constituantur in castris, et qui id non facturi essent, eos in propriis portis ipsorum suspendi facere vellet.

Altera die convocavit omnes capitaneos et præcipuos milites ac familiares, ac in ipsorum medium misit Chaky, et Nysoczky, qui aperte ita locuti essent, Regia Maiestas, Dominus noster Clement^{mus}, non vult coram quopio celare, neque coram Dominis, neque coram Nobilibus, neque coram aliis fidelibus suis servitoribus, quod sua Maiestas constituit ex sua bona voluntate, quod Dominum et patrem suum Clement^{mum} visitare, et personaliter cum eo constitui velit, ubicunque eundem invenerit. Vult itaque sua Mai^{tas}, ut Dom^{nes} V^{rae} intelligant, quos secum velit accipere, et cum qualibus apparatibus.

Ex Dominis Magnatibus vult sua Mai^{tas}, ut D^{nus}

¹ Mellékletül szolgált Károly főherczeg 1566 junius hó 5-én kelt leveléhez.

Hagimasy sit cum 20 equis instructus, Nysoczki cum sedecim, Artandy cum sedecim, Maylath cum 20, verum Maylath in loco statim ibidem respondit, se malle vel in vilissima veste permanere, quam ut ipse personam Cæsaream inspiciat, et Transylvanus concessit ipsi, ne personaliter proficiscatur, sed ut sex præcipuos familiares suos mittat cum bono apparatu.

Ex capitaneis Racz Mihal cum sex equis, Radak Laslo cum sex, Abramphi Istwan cum 8, Capitan Pal cum 4. Aliis quoque mandatum est, ut se præparent, quorum nomina nescit.

Aulici erunt cum centum equis, et fama est, quod in universum erunt 300 equites et 100 pedites, et vestes eorum sint rubri ac violacei coloris, et instrumenta habeant argento obducta, et nulla arma, ut pote clypeos, hastas, loricas secum accipiant. Sua enim Maiestas vult intrare ad Cæsarem, sicut obediens filius ad patrem solet proficisci.

Postquam ista mandata exposuissent, sequenti die advenisset Chawz magna celeritate, sed homo meus non potuisset intelligere quare venisset. Naves ni Dews diligenter faciunt, et sunt iam ibidem septemdecim magnæ reparatæ. Fama etiam est, quod magna Turcarum auxilia venerint, et Zathmar obsidere volunt, et sub Kewwar 3000 hominum mittent, qui eam obsideant.

Datum ex Kewwar 26. Maÿ 1566.»

«Nova ex Kewwar.»

Wiczmándy Mátyás zempléni helyettes főispán 1569-ben pallosjogot nyer.

(A Wiczmándy-család kezeiben lévő latin másolat után.)

Mi II. Miksa, Isten kegyelméből választott római császár, Német-, Magyar-, Cseh-, Dalmát-, Horvátország stb. királya stb. jelen rendeletünkkel tudtul adjuk mindenkinek, a kit illet, hogy Mi, részint számos hívünknek, praelatusnak és bárónak Felségünkhöz intézett kérelmére, főleg pedig mérlegelve és méltányolva hívünknek, nemes buthkai Wytzmandy Mátyásnak, királyi Házunk hű emberének hűségét és hű szolgálatait, melyeket királyságunk közügyeiben először magyar királyságunk koronájával szemben, majd a Mi Felségünknek különböző helyen és időben páratlan hűséggel teljesített; különös kegyünkől és királyi nagylelkűségünkől kifolyólag megengedjük, hogy e Wytzmandy Mátyásnak, örökösének és összes utódainak valamennyi jószágukon és birtokukon, nevezetesen a zemplénmegyei Buthka, Zelepka, Dubróka, Falkus, Zalók, Cheb, Márk, Málca és Kysráska, az ungmegyei Geyötz, Pálócz, Gálóts és Mochár, a szabolcsmegyei Nagyvarsán és a beregmegyei Wyd birtokokban levő birtokrészeikben teljes joguk legyen kalodát és más kénzóeszközt felállítani, minden tolvajt, zsványt, sírrablót, boszorkányt, gyujtogatót és bármiféle gonosztevőt, a kiket nevezett birtokaik tényleges határain belül rajtakapni vagy elfogni birnak, elítélni, felakasztani és bűneik mivoltához képest megérdemelt büntetéssel sújtani, de az ispánok, szomszédos szabad birtokosok jogának csorbítása nélkül. Ezt helyesnek tartjuk és jelen rendeletünkkel engedélyezzük. Ezért nagyságos, előkelő és nemes híveinknek, az említett vármegyék főispánjainak, alispánjainak és szolgabiráinak jelen iratunkkal komolyan meghagyjuk és elrendeljük, hogy

fentnevezett Wytzmandy Mátyást, örököseit és összes utódait az Általunk megjelölt módon nekik kegyelmesen engedélyezett fenti előjogukban sehol soha kegyes adományunk ellenére gátolni vagy akadályozni ne merjének. A Mi kegyelmünket szem előtt tartva másképen ne cselekedjete. Jelen rendelet, melyet magyar királyságunk titkos pecsétjével láttunk el, annak felolvasása után minden egyes esetben adassék vissza a bemutatónak. Kelt Bécsben, Ausztriában, 1569. évi márczius 9-én. Római császárságunk 7., magyar és más királyságunk 6., cseh királyságunknak pedig 21. évében. Miksa, sk.

Bizonyítvány arról, hogy

Wiczmándy Kristóf 1617—18. években országgyűlési követ volt.

(A Wiczmándy-család levelestárában lévő latin eredeti után.)

Mi Mátyás, Isten kegyelméből választott római császár, Németország, Magyarország, Csehorsz. stb. királya, Ausztria főhercege, Burgundia hercege, Morvaország örgrófja, Tyrol grófja stb.

Tudomásul adjuk, hogy kiváló hívünk, butkai Wiczmándy Kristóf igazoló biróságunk előtt zemplénmegyei híveinknek és egész nemességének személyében és nevében megjelenvén, ünnepélyes előterjesztése által a következőket nyilvánította ki.

Hogy a fentemlített Zemplén megye nemességének egyeteme, midőn hódolattal tudomásul vette Felségünk kegyes rendeletét, a melylyel a nemesek összességét először szent. Lucza ünnepére a múlt 1617. évben, majd pedig bizonyos okokból az imént elmúlt Vízkereszt ünnepére, végre pedig a közelmúlt vasárnapra hívtunk össze egyetemes gyűlésre, melyet magyar királyságunk összes hű karainak és rendjeinek ide Pozsony városunkba

azzal a meghagyással hirdettünk, hogy kebelükből küldendő követek és szónokok által megjelenjenek: Zemplén megye e nemessége egyeteme hűségének és engedelmességének bizonyítására a nevezett Wiczmányd Kristóf megfelelő megbízó levelekkel megjelent és bemutatkozott mult évi jan. hó 28-án és e naptól jelen sorok keltéig jelen volt. Ennek következtében ugyane Wiczmányd Kristóf fentemlített ünnepélyes előterjesztésével hódolattal kérte Felségünket, hogy neki bizonyítványunkat kegyesen kiadatni kegyeskedjünk.

Az ő jogos és méltányos kéréséhez igazoló bíróságunk hozzájárult, mivel tudomása volt arról, hogy Wiczmányd Kristóf, a fentemlített diéta napjain jelen volt Pozsony városunkban a meghagyott jan. 21. napjától e jelen sorok keltéig.

Ezért Mi a többször említett Wiczmányd Kristóf megjelenéséről és állandó jelenlétéről a jelen bizonyító iratot kiadatni véltük, nts hívünknel, Pakai Benedeknél, az igazoló bíróságunk ülnökénél és tanácsosunknál őrzött pecsét alatt.

A közös méltányosság tanácsára.

Kelt a fenti királyi székvárosunkban, Pozsonyban, 1618 július hó 1-én. Aláírás.

Egyezés 1668-ban, az utolsó Butkaynak özvegye (Szirmai Sára) és a fiúági utódok (a Wiczmánydak stb.) között.

(Kivonatos másolat a Magy. Kir. Országos Levéltárban lévő irat után.)

Nos Stephanus Vaskovics Præpositus, et Conventus Ecclesiæ Sanctæ Crucis de Lelesz. stb. stb. My Raskay István, Palaticz Gábor és Ferencz, Viczmanđi Ferencz, György de Butka, annak felette Viczmanđi András, Gábor és Christoph hasonlóképpen de Butka, úgy mint

Butkay fiu ághon fen lévő successorok egy felől, minden gyermekinknek, posteritasinknak s Attyankfiainak kiváltképpen édes gyermekinknek, születetteknek és ezután Isten kegyelmességéből születendőknak: más felől peniglen Nemzetes Szirmay Saára Asszony az nehay Nemzetes Butkay István Uram ez világból kimult fiu ághon lévő osztalos Attyankfia megh maradot Eözvedgye, azon nehay megh irt édes Uratúl, Attyankfiatul megh irt nehay Butkay István Uramtúl való gyermekinek Butkay Annanak és Margitnak, és mind az ket felől mindeneknek, kiket ez alab megh irt dologh most vagy jövendőben illetve és illethetne, terheket magunkra valalvan, vallyuk ez mi levelünkben, hogy mi mind ket részről magunk és kedves maradékink, successorink, abban való csendességeket és allandoságokat, ahoz egyéb Istenes és helies okokat tekintvén és szemünk előtt viselvén, ilyen örökké magunk, maradékink és successorink által megh tartandó, megh masolhatatlan Attyafiusaghos alkuvásra mentünk és léptünk. Elsőbenis. Megh irt Szirmay Saára Asszony maga és azon édes gyermeki részéről tartozzék nekünk az felleül megh irt Butkay fiu ághon fen lévő Attyafiaknak, maradékinknak, posteritasinknak, successorinknak és Legatariusinknak Butkan Zemplén Varmegyében Totth András nevő és Keresztesen Saáros Varmegyében Bartos János nevő sellér embereket heljeivel és minden pertinentiával együt mindgyarast és azonnal valóságos és megh masolhatatlan Urasághhúl successio fejében adni és kezünkhöz bocziatvan apprehendalhassuk és birhassuk örökös keppen. Masodszor. Annak felette megh irt Szirmay Saára Asszony, magha és gyermeki részéről és azokkal együt tartozzék nekünk az felyül megh irt Butkay ágon fen lévő attyafiaknak, azon maradékinknak és successorinknak ezer magyariforintokat adni, addigh penigh a' mégh azon ezer ma-

gyari forintot jó és elkelő pénzül megh adhatták, adtak mi nékünk és kezünkhez bocsíatottak zaloghképpen Dobrokán és Falkost ugyan Zemplény varmegyében három barmos fél helyeseket úgy mint Dobrokan Idak Jánost és Czifra Györgyöt, Fulkost penigh Boncza Thamást, azoknak helieivel és minden pertinentiaival együt, mely Ezer magyari forintokat valamikor Szirmay Saára Asszony szerelmes gyermeki, maradékjok vagy Legatoriusok letészik azon, jó és elkelő pénzül tartozunk pénzünket felvenni és minden per patvar nélkül azon Dobrokay és Falkosi három barmos fél heljeket azokhoz való pertinentiaival egjüt megh eresztteni, egyébirant az szerént pénzünk le tévődvén s azont fel venni nem akarván, akár vice Ispan s akár Szolga Biró kezenél hagyván az pénzt, azok közzül akár mellyéke által azonnal és mindgyarást, nem használván abban nekünk semmi fogások és Törvénybéli orvosságok vagy törvénynek kiszolgáltatásában ellenkező idők, vissza foglalhassák és kezekhez vehessék. Harmadszor: Tartozunk my Butkay fiu aghon lévő Attyafiak feljül megh irt maradékink, successorink és Legatariusink pénzbeli költségen kívül az ő kegyelme kezénél lévő és az nehay édes Ura halala után elmarat Jószághban Szirmay Saára Asszonynak, gyermekinek s azok maradékinak, successorioknak és Legatariusoknak segítséggel, oltalommal és assistentiaival lenni, az penigh úgy értessék, hogy az hol azon Jószágok végrevaló dolgok lészen megh irt költségen kívül tartozzunk akar Plenipotentiaikat akar Procuratoriakat a végre adni és ki ki vallanj és az hol kívántatnék ő kegyelmeknek, maradékjoknak és legatariusoknak mellettek lenni és a szükségh úgy hozván ki ki lehetsége szerént maga és emberi által ő Kegyelmeknek succurralni és oltalmazni. Negyedszer. Köttjük arra is magunkat mi fellyül megh irt Butkay fiu agon lévő

Attyafiak, hogy ha azon nehay Butkay István Uram édes Attyankfia jószagit nézendő valami leveleket valaha és valamikor fel találhatnánk, tartozzunk mi Butkay fiu aghon lévő mostani és jövőendőbéli Attyafiak kieresztteni hitünk alatt Szirmay Saára Asszonyoknak s Arvainak kezekhez adni és azokat tőlök nem fogjuk el titokolni. Eötödszer. És így mi felljül megh irt Butkay fiu aghon fen lévő Attyafiak, magunk, maradékink, posteritasink és successorink kepekben is mindennémő azon nehay Butkay Istvan Uron lévő Igasságunkat megh irt Szirmay Saára Asszonyom azon édes gyermekire, azoknak ket aghon lévő posteritasira és successorira örökös képpen transferallyuk, és kezeknél hadgyuk, azért penigh az felljül megh említet Szirmay Saára Asszony is arra köti magat, megh irt arvait, maradékit és successorit, ha az idő alatt, kitül Isten oltalmazzon, mind az ket aghban deficialnanak, azonnal minden perpatvar és villongás nélkül, my az felljül megh irt Attyafiak, maradékink, posteritasink és successorink az Butkay és Keresztessi ő kegyelme kezénél hagyattatott Jozzagoknak eötöd részében succedaljunk. Az többibe peniglen succedalianak megh irt Szirmay Saára Asszonyoknak édes Anyja után való ket aghon lévő legközeleb való vér szerint való Attyafiai; s tartozzék is megh irt Szirmay Saára Asszony gyermeki és successori, az mire felljül megh irt mód szerint magokat köteleztik praestalni. Végezetre. Mind az ket részről az felljül megh irt végezésünkre magunkat, maradékinkat, Legatariusinkat és minden successorinkat annak minden részeiben való tökelletes megh allására Ezer magyar forint pœna alatt kötelezzük úgy hogy valamellyikünk, vagy peniglen maradékink és successorink akar mely részről is ezen végezesünket vagy minden részeiben vagy penigh csak leghkisseb részében sérteni és bontogatni akarna, tehát azonnal

az megh álló fél, az Levelünk mellet semmi Exmissiot avagy Commissiot nem varvan, akar egy Vice Ispan akar egy Szolga Biro és Esküttje által a mellyiket fogja kedvelleni csak hazatul ki hivan, toties quoties az ellen cselekednék vagy cselekedni, vagy megh masoltatni lattatnék, annyiszor az Ezer Ezer magyar forintokat helyben maradvan mint azon altal az mostani végezésünk annak jószagan vagy jóván megh vetesse és megh vetethesse hasonló keppen nem hasznalvan abban semmi-nemő Törvénybéli orvosságok, fogások, mulasok és Törvényeknek kiszolgáltatására nem szolgáló üdők, mellyet az Nemes Leleszi Convent elől az szerint fateallyuk. stb. Datum in festo Innocentium Martyrum. Anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo octavo supra scripto.

Az izbugyai Wiczmándyak tanuságtétele 1671-ben a Wesselényi-összeesküvéssel kapcsolatos zempléni felkelésről.

(Kivonat az Orsz. levéltárban lévő latinnyelvű iratból.)

Csász. és kir. Felségének, legkegyelmesebb Urunknak fenti kegyes parancsainak, — a mint illik és kötelességünk — eleget akarván tenni, keblünkől nagyontisztelendő Horváth Györgyöt, Szt. Péter apostolról czímzett egervári prépostot, testvértársunkat és kano-nokunkat, meggyőződésünk szerint hitelt érdemlő férfit a többi felsorolt között külön megnevezett Devény Ferencz királyi biztossal, kiküldöttük, hogy Ő szt. Felsége által külön alább megjelölt teendőket hűségesen elvégezze és nekünk a maga módján tudomásunkra hozza. Ezek végre, miután együttesen hozzánk visszatértek és Országunk generális Decretumában meghatározott eskü alatt előadták, hogy az alulirottak a Reminiscere vasárnap előtti szombaton, azaz f. évi febr. hó 21-én Bereg megyé-

nek Munkács városában és környékén az alább megnevezett ott tartózkodó tanukkal személyesen eljárva őket maguk elé idézték és az említett királyi biztos maga, bizonyágunk szerint, személyesen a Orsz. generális Decr.-ban meghatározott 16 nehéz márka fizetésének terhe alatt Istenünk, Urunk iránti hit és Császáruk és Királyunk iránt tartozó hűségük mellett kivallatta arról, a mit az alább felsorolt nekik előadott kérdő pontokról tudtak, és így tudomására jutott tiszta, teljes mindenképen bizonyos igazság. E kérdőpontoknak tartalma és a kihallgatott tanuknak sorrendje a következő: Arról először: Tudja-e és hallotta-e az Tanu . . . stb.

28. Tanu. Ns. *Viczmándy Sándor* de Izbugya, Ung megyében, 21 éves hit mellett vallott 5. pontra vonatk. Tudja, hogy a személyes felkelést leginkább a következők sürgették: Bocskay István, Báncsy Márton, Bornemissza Mihály, Kéri István és mások. Tudja azt is, hogy azok az urak, kik tudták, hogy a kassai tanácskozás el van tiltva, azon nem is jelentek meg, s e miatt határozattá lett, hogy e jóérmelműeket meg kell büntetni; ezek: Gyurkovics D. leleszi prépost, az ujhelyi Pater Vicarius, Putnoky Ferencz úr, stb. 7. p.-ra v. Tudja, mert hallotta a nyilatkozattevő szájából, azaz Bocskai István szájából, ki nyilvánosan lármásan tiltakozott ily szavakkal: Mit hallgassunk el mindig? Ime, a király megesküdtött, hogy szabadalmainkat sohasem akarja megsérteni és mégis türjük ezeket a sérelmeket. Helyeslést kiáltottak ezekre a szavakra Kéri István és Bornemissza Mihály, Báncsy Márton és mások, hogy minden németet üldözni és megölni kell. 9. p.-ra vonatk. tudja, hogy az említett kalvinisták vagy főpártosok: Bocskai, Báncsi, Bornemissza, Kazinczy kormányozták és mintegy az orránál fogva vezették a megyét, rendeleteket és parancsokat adtak az esküdteknek és szolgabíráknak, hogy

200 forintnyi súlyos büntetés és összes javaik konfiskálásának terhe mellett bírják rá és kényszerítsék a nemeseket a személyes felkelésre. Ezek voltak azok, a kik avval szidalmazták Putnoky Ferenczet, hogy a hitvány embert minden javaiból ki kell fosztani, birtokát prédára bocsátani. Ezt azért tették, mert Putnoky nem értett egyet velük. Tudja, mivel Ő Felségének tiltó rendelete, mit Pálffy Tamás bemutatott, nem gátolta az eperjesi Academia felállítását, hogy Véber János, Keczer András és Menyhért, és többi párthiveik, mint Gutt Dániel és Faigel Péter buzgón fáradoztak és költekeztek ez iskola létesítésére. 13. p. v. Tudja, hogy a terebesi síkon sokan kiáltották, hogy nem kell bevárni a németek közeledését, hanem ellenök vonulni és bátran harczolni. 24. p. v. Tudja, hogy midőn ez a vallomást tevő tiszántúli birtokainak néminemű ügyeiben a Tiszán átkelt, e helyen elébe került a Kaza nevű birtokon lakó Bernáth István, ki ily szavakkal szidalmazta Soós Gábort, Ő Felségének szolgáját: «Eördög-lelkű Soós Gábor, ha ugyan kezünkben akadna, mint Tyukodi, bizony megtanítanánk, mert pártos az Eördög-lelkű.» A többire (vonatkozólag) semmit sem tud. Kelt Ungvár megyében, Izbugya birtokon, febr. 21-én.

29. tanu ns. *Viczmándi László* 60 éves hit alatt vallott. 3. p. v. Igaz — ugymond — hogy kezdetben, mikor a mult lázadásokat tervelték és lassankint előkészítették, az a híre és látszata volt, mintha a törökök ellen akarának fegyvert fogni; a mikor pedig nyilvánvalóvá lett, hogy téves a törökök készületeiről való hír, elővették a hazát; mikor pedig az utolsó zempléni gyűlésben kihirdették és nyíltan beszéltek, hogy a német, azaz Ő Felsége az ellenség, rövid idő alatt Bocskay István zászlók alatt, nagy paraszt- és katonacsapattal kivonult a terebesi táborba, hol mint főbbek Báncsy Márton, Bornemissza

Mihály, Kéry István, Deli Péter, Balkó Pál és sok más lármás és lázongó jelent meg. 16. p. v. Tudja azt is, hogy Bocskay és hívei, Báncsi, Bornemissza, Kéri, Balkó Pál és más kálvinisták szigoruan elrendelték a szolgabíráknak, hogy minden ötödik házból egy-egy jobbágyot kényszerítsenek e felkelésre. 17. p. v. Tudja, Forgács Miklós, Baranyai Gáspár, Csernely Pál és sok más kivont karddal hadonázva üldözték Nyáradí Zsigmondot és felkoncizolták volna, ha az említett Nyáradí urat a ház asszonya egy félreeső szobába be nem taszította volna. Ezt az üldözést vallásunk iránti gyűlöletből és Ő Felsége iránti hűség ellen rendezték e gonosztevők. Cserney Pált is rút szidalmakkal és fenyegetésekkel illették és körükből távozni kényszerítették. Úgyszintén hitelt érdemlő emberektől hallotta, hogy Urnapkor Izbugyán tartózkodó Huszti Ferencz, midőn látta, hogy a katolikus pap a tiszteletre méltó szentséget körmenetben körülhordozza, gyalázóan úgy nyilatkozott a hitvány ember: «A balgák vagy pápisták fa-istenükkel, de rövid idő múlva elvesszük az alkalmat, hogy nem fogják szertartásaikat végezni»; ezzel azt jelezte, hogy e lázadásban a katolikusokat ki kell pusztítani és a kegyes királyt letenni. Ugyanő határozottan tudja azt is, hogy az említett gonosz és megáltkodott Huszti Ferencz néhány katolikus parasztot kisasszony napján szolgai munkára kényszerített, azaz megparancsolta, hogy új házának felső részében vagyis tetején dolgozzanak; e parasztok neve Tapasztó János, a másik Kovács György és Orosz János. E parasztok következő módon mentegődztek: «Uram, mi katolikusok vagyunk és ma nagy ünnep van, a bolds. Szűz, vagy a mint a magyarok mondják, kisasszony ünnepe és ezen az ünnepen nem dolgozhatunk.» Huszti nekik így felelt: «Én magam lépek először a tetőre és ha ott találom kisasszonyotokat, ledobom onnan

s majd nem fog akadályozni, hogy dolgozhassatok.» E szóval a gonosz ember elsőnek szállt fel és estében betörte két oldalbordáját. De e jel sem javította meg s tovább is társa maradt a lázadóknak. A többi kérdésre semmit. 30. tanu nemes *Viczmándi Lajos*, 33 éves, hit alatt tett vallomást. Tudja, hogy *Eödenffy László* Ő Felsége hiveit gyakran veréssel, üldözéssel és javaik elpusztításával fenyegette. A lázadás elmúlt idejében csak gazokkal és gonosztevőkkel társalgott. Ugyancsak hallotta *Viczmándi Ferencz* szolgájának, *Literati Pálnak* szájából, hogy ez saját szemével látta *Baranyai Gáspár* kezeírását, melyben dicsekedett, hogy ő ezer lovas ezredésének van kijelölve az említett felkelésben. 10. p. v. Hallotta a jáász *Horváth János* szájából, *Vay Ábrahám* az előbbi zavargásokban magának 50 lőfegyvert szerzett. 12. p. v. Határozottan tudja, hogy *Keczer András* és *Menyhárt* beszaladgáltak néhány szomszédos megyét, azoknak gyűléseit és bírói székét, sőt *Vittnédi Istvánnal* és másokkal titkos és veszélyes összejöveteleket tartottak és a mi a megyebelieknek nyilvános gyűléseit és azok állapotát illeti, semmiféle halandó, semmi nemes ember önhittebb, műveletlenebb, lármásabb és garázdább embereket nem látott, mint a fenti *Keczereket*. Ők Ő Felségének kegyes parancsaival vakmerő lármával szembeszálltak, azok erejének, érvényének és tartalmának megátalkodottan ellenszegültek, e parancsokat törvényteleneknek nyilvánították és hihetetlen dühökben gyakran elfojtották másoknak szabad véleményét, kiváltképen a jezsuita atyáknak és *Pálffy Tamásnak*, akkori egri püspöknek ügyében; Ő Felsége leiratát és parancsát visszautasították, *Sáros megye* alispánját mintegy orránál vezették, a jegyzőket saját fogalmazványaikkal kormányozták; és hogy majd az egyik, majd a másik megye Ő Felsége rendeleteit vagy a főbírákét nem tel-

jesítette, annak ők voltak okai, végre szállóige lett, hogy az ő garázdálkodásuk miatt Sáros megyét Keczerék megyéjének hívták, a gyűléseket pedig Keczerék gyűléseinek; ők mindenütt ott voltak és megjelentek, így a veszedelmes titkos összejöveteleken gyakran főleg Vitt-nédy István társaságában. Ezenkívül vallotta a vallomást tevő, hogy midőn Tokaj várát a pártütők ágyukkal lövöldözték és Bocskai lakomázott, gyakran kérdezte apródját, valjon hallja-e az ágyuk hangját vagy dörgését, a fiu mindannyiszor azt felelte: «Nagyon is, jól ágyuznak», ily alkalommal tüstént bort kért Bocskai, s midőn a serleget a fiu odanyújtotta, így köszöntött fel: «Éljenek a magyarok és sikeresen végezzék az ostromot.»

16. p. v. Bocskai szigorú parancsára meghagyták a parasztoknak, hogy minden ötödik házból egy a felkelésben résztvegyen. A többire vonatkozólag semmit. 31. tanu.

Huszi Ferencz 33 éves, hit alatt tett vallomást. 3. p. v. Tudja, hogy Zemplén megyében az ott lakó összes kalvinisták egy szívvel-lélekkel kiáltották, hogy a német az ellenségünk; ezek között vezetők voltak Bánffy Márton, Bornemissza Mihály, Kazinczy Péter, Kéry István és mások hasonlóérzelműek. 8. p. v. Tudja, mert hallotta Peste Pálnak, Ung megye alispánjának szájából, hogy ezt a lázadást már 6 évvel előbb tervelték és ezt ő jól tudja. 18 p. Tudja és hallotta Geczi László szájából, hogy már megszűnt a törvény és a fegyvernek kell szerepelnie; ugyancsak tudja, hogy kapi Ruzska István nyilvánosan Gewczy László szavaival egybehangzólag szólott a fegyverekről, hogy szeretné látni, ki merne ellentmondani e harci törekvésnek. 17. p. Tudja, hogy Dobay Gábor darmai birtokán, ennek házában Nyáradi Zsigmond ellen fegyvert fogott Forgács Miklós, Baranyai Gáspár és Csernely Pál. Ugyancsak tudja, hogy egy András nevű Izbugyán élő és Viczmándy Sándornál tartózkodó ka-

tona avval henczegett, hogy ott volt a németek pusztulásánál Gombás mellett és ott sokat ölt meg. A többi pontra vonatkozólag semmit sem tud. 32. tanu. Nezdrawy Pál felügyelő 34 éves, Viczmándi Ferencz bérlője hit alatt vallotta, hogy ő Urnapkor, mikor a katolikus pap a tiszteletre méltó szentséget körülhordozta, Huszty Ferencz szájából e szavakat hallotta, hogy «beste lélek k . . . fiak, egy hét mulva majd felhagytok evvel az oktalansággal, a ti fa-istenetekkel, vagyis nem több idő mulik el mint egy hét és le fogtok mondani a ti fa-istenetekről. A többiről semmit. 33. tanu. Petracko Péter felügyelő 30 éves Bellavari Dániel bérlője hit alatt vallotta, mint 32. ilyen szavakkal «egy hét mulva nem fog esküdni a ti védő fa-istenetek». A többiről semmit. 34. tanu. Talpas György 40 éves Viczmándi Ferencz bérlője vallotta mint a 32. és 33. A többire vonatkozólag semmit stb. stb.

E tanuk vallomásáról és tanuskodásáról, valamint az előbbieket során megtudott igazságról a fentemlített királyi és káptalani megbizottaink jelentésének hiteléül a jelen tanusítványt — mely a fentmegnevezett előterjesztő úr törvényes intézkedéseinek biztosítására szükséges — hiteles káptalani pecsétünk alatt kiadtuk. A józan igazság tanácsára. Kelt Krisztus feltámadásának vasárnapja utáni 6. ünnepen, 1671-ben.

Wiczmándy János 1815-ben az Almásyak ellen újból perelni akar.

(A Wiczmándy-család kezeiben lévő latin eredetiből.)

. Hívünknek, ns. Bálint Jánosnak, királyi ítélőtáblánk esküdt jegyzőjének üdvöletünket és kegyelmünket. Hívünknek, ns. buthkai Wiczmándy Jánosnak nevében és személyében Felségünknek előterjesztés

tétetett, hogy abban a táblai perben, melyet az előterjesztőnek atyja többi érdektársaival egyetemben a Heves, külső Szolnok és Nógrád megyékben fekvő Török- v. Balla-szt.-Miklós várban és városban levő birtokrészeit, a Szt.-Tamás-Fenyőben levő földbirtokokat és Nagy-Rhéde és Csécse községekben levő birtokokat illetőleg még 1792-ben indított a Mi kedvelt híveink, a ns. Almássy-család tagjai ellen: csupán a per kétes kimenetelének czímén — megsemmisítvén az eredményesnek ígérkező pert — 1803. évi jun. 7-én az említett előterjesztő néhány érdektársával oly — úgy a maga, mint ősi jogaira — elhamarkodott egyezsége lépett, a melynek értelmében a fent részletezett összes birtokok (csupán a Nagy-Rhéde községben levő Viczmándy-féle zálog kivételével) 20,000 frtéért a fentemlített Almássy-családra ruházta át örökös jogon, az előterjesztőre terhes elhamarkodással. Azt kérelmezték tehát Felségunktől, hogy kegyes idézési rendeletünk alapján őt kegyelmesen pártfogásunkba vegyük s ne engedjük, hogy őt igazságos jogaitól váratlanul megfoszszák. Minthogy az igazságos kéréstől nem tagadhatjuk meg hozzájárulásunkat, sőt az 58., 59., 62. czim 1. pontjának értelmében az ősi birtokoknak bármely czímen történt elidegenítése érvénytelen és a javak a törvényes vérbeli örökösnek szoktak visszaadatni, továbbá a panaszt tevőknek a 26,723. fejezet alapján határozott és megfelelő határnapot szoktak kitűzni, ezért jelen iratunk kapcsán Neked meghagyjuk és kegyelmesen megbízunk, hogy jelen iratunk vétele után az Almássy-család tagjait, még pedig kedvelt hívünket, ngs. zsadányi és törökszentmiklósi Almássy Pált, valamint más Előtted bővebben megjelölendő egyéneket f. évi szept. hó 9-re idézd meg a Mi szab. kir. városunkba, Pestre, a Mi királyi tábl. bíróságunk elé és az idézés mikéntjéről szóló rendes tanusítványt add ki a kérelmező jövő jogai-

nak megóvására. A közös igazság nevében. Kelt Pesten, szab. kir. városunkban 1815, (hó) 22-én. Olvasta és kiadta székhelyi Majláth György stb.

Kossuth Lajos perirata a Wiczmányak ellen.

(1829. évi augusztus 21-éről kelezve.) — (A Wiczmány-család irataiból.)

A felperesek az alperes ellen — e jelenvaló esetben — egyszerű (simplex) successionale institutummal nem perelhetnek, s a fennforgó férfi- vagy leány-jusnak birói vizsgálata, vagy elítélése nem ezen t. ítélőszék birósága eleibe tartozó, ennélfogva mind az institutum, mind a judicatus helytelenül vagyon választva, a mi hogy nyilván kitessen, e kettőt kell az alperesnek felvilágosítani, s részint bizonyítani:

1-ször. Micsoda és minemű eset az, midőn az egyik testvér halálával, ennek leányágon lévő maradékai ellen, a többi testvér férfi maradékai simplex successionalis perrel alispáni birói szék előtt perelhetnek? vagyis minemű eset az, midőn a mellesleges atyafiak (collaterales fratres) az egyenes leányörököst minden atyai ingatlan vagyomból simplex successionalis per útján kizárhatják? mely kérdést voltaképen megvilágosítván, szükség lesz

2-szor megmutatni per argumentum ab opposito, hogy sem a felperesek nincsenek azon kedvező helyzetésben, hogy az alperest ősi örökségétől ezen az uton megfoszthassák, sem a keresetbeli jószág nem oly természetű, a melynek jusbeli mineműségéről a t. törvényes táblán kívül más ítélőszék ítélhetne.

Midőn az alperesi ügyvédlnök mostani és jövőbeli előterjesztésétől függ nagy részben az alperes árvának földi vagyonbeli sorsa, ha valaha, most áll kötelességében mindent elkövetni, a mi védelmére csak messzi-

ről is adózhat valamit. Midőn ennél fogva néha-néha talán figyelmet fárasztó, száraz különböztetésekbe, s hosszabb mutogatásokba kénytelen ereszkedni, a t. bíróságnak — bölcs és igazságos vizsgálódásán kívül — kegyes türelmét is alázatosan kikéri, nehogy a gyámoltalan árva, igazsága mellett is, elveszszen.

A mi az első kérdést illeti, t. i. mikor perelhetnek a mellesleges férfiágon lévő atyafiak az egyenes leányágon lévő örökös ellen *simplex successionalis institutum*-mal? ezen kérdésre ez a rövid felelet: akkor, midőn a jószág szakadatlan usussal, erősített jussának természeténél fogva, minden kétségen kívül, köztudomású világossággal és biztossággal, csupán férfiágot illet és semmi felsőbb *disquisitió*t kívánó bezavarodások közbe nem jöttek, hanem az örökség tökéletesen *plana et manifesta* a *collateralis* férfiág részére.

Ezen felelet a törvény velejéből van merítve és így tagadhatlan valóságú, melynek a jelen való esetre leendő helyes alkalmaztatása tekintetéből bővebb bonczolgatása kikerülhetetlen.

Ugyanis azon kérdés ötlík itt fel, mi határozza meg a nem és nem közt való *jusra* nézve (*intuita juris inter sexum et sexum*) a birtok természetét? Nem egyéb, mint

a) a keresménylevélnek foglalatja, a mint az t. i. mind a két, vagy csak a férfiágnak kedvez,

b) az első *acquisitor* rendelkezése,¹

c) ha nem tett rendelést az *acquisitor*, s a keresménylevél *clausulája* kétséges, a jószág belső természete, a kereset gyökere, a hosszas szakadatlan *usus* tesz az elhatározást.

A *collateralis* férfiág tehát csak azon esetben procedálhat *simplex successionalis* uton a férfi maradék nélkül elhalt férfitestvér leányágon lévő örökösei ellen, ha a jószág vagy a keresménylevél *clausulája*, vagy az első

acquisitor rendelése, vagy a kereset gyökere és a jószág természete következtében, napfénynél nyilvánvalóbban csupán a férfiágot illeti, s a férfiág ezen férfi just, az első⁷ lépéstől az utolsóig, mindig háboríthatlan evidentiában tartotta, a jószággal nem holmi zavarodások s mellesleges tekinteteknél fogva, hanem publicus manifestus jussa mellett, a leányágnak nem önkényes kimaradásával, hanem kényszerített kirekesztésével mindig csak maga osztozott, s a leányágot ezen jószág akármely ágában, vagy transfigurált állapotjában is, örökség útján soha meg nem szenvedte.

Ha hibázik ezen tökéletes evidentiának csak egy lépcsője is, vagy ha eladások, kötelezések, általengedések jöttek közbe, melyeket elsőben a felséges curia által invalidáltatni kell, hogy az örökség nyilvánvaló legyen, pedanens itélőszék előtt simplex successionale institutummal nem procedálhat többé a férfiág, de előbb a közbejött akadályokat tabularis uton rescindáltatván, a leányág kirekesztésére juris perrel procedálni kénytelen.

A mi immár a 2-ik feltett kérdést illeti, t. i. hogy a jelenvaló esetben a felperesek simplex successionale institutummal, s alispáni birói szék előtt az alperes ellen nem procedálhatnak: ezen kérdés megfejtésére legislegelőbb szükség azt megjegyezni, hogy a birtok jusbeli természetének bizonyítására a fent előadottak közül a felperesek nemhogy bizonyítának valamit, sőt arról, hogy mire építik ezen praetensivus férfijust, soha 14 esztendőnk elforgása alatt, nem hogy bizonyítottak volna, de még csak nem is említenek legkisebbet is, bizonyítani pedig elkerülhetlenül tartoznak, mindazért mert kirekesztő férfijussoknál fogva akarják kizárni a leányágot, — mindazért, mert ez legelső eset, a hol a maga kirekesztő jussát praetendálja a Wiczmány-férfiág, — mind végtére azért, mert köztudomású dolog, hogy a Wiczmány-

familiának butkai birtoka eredetiképen nem Wiczmány, hanem Butkay jusson épül, és így *præsumptio juris*, hogy maguk a felperesek is csak leányágon bírják a butkai s az ahhoz tartozó jószágokat.

Ezen kérdés kivilágosítására szükséges, továbbá mindenekelőtt az egész dolog történetrajzolatját előterjeszteni, még pedig a fenforgó kifogásbeli védelem útján, nem különös próbákból, nem privativus iroványokból, hanem egyedül úgy, a mint azt magok a felperesek ezen pernek eléggé halmozott próbaleveleiben előterjesztik, a melyekből is minden pontokra nézve az illető kútfőket megemlítvén, összevonva imígy terjesztetik elő a felperesek által szétszórva imitt-amott előadott...

Facti species.

Wiczmány László és Wiczmány Pál, a felperesek által a 34-ik szám alatt beiktatott származási táblán kitett testvérek, a 35-ik szám alatti osztálylevél szerint 1714-ik esztendőben atyai és anyai jószágaikkal megosztznak. (NB. ezen osztálylevél minden perbeli iroványok között a legrégibb.) Ezen osztályban a nélkül, hogy az osztály alá vett javaknak különböző természete csak egy szóval is illetetne, vagy a butkai józágnak mineműsége csak messziről is érintetne, az osztozkodó testvérek egész örökségüket comassálják, s e szerint egész birtokukkal, ú. m. a butkai, körtvélyesi, legényei, dubrokai, polyánkai, szuhai, csemernyei, nátafalvi, lesznai és ladmoczy részjószágaikkal úgy osztoznak meg, hogy a butkai és hozzátartozandó birtok Wiczmány Lászlónak, a körtvélyesi és hozzátartozandó ellenben Wiczmány Pálnak jusson osztályos rátába.

Meg kell itt jegyezni, hogy a törvénynek azon tagadhatlan alapigazságánál fogva: *Quod cambium sequatur*

naturam cambiati, ha per omne inconcessum a butkai jószág csak férfi-ágot, a körtvélyesi pedig mindkét ágot illetett volna is, minthogy Wiczmándy László a leány-ágot illetőből, az az a körtvélyesiből, — Pál ellenben a prætensive férfiágot illetőből, azaz a butkaiból semmit sem kapott: Pálnál és az ő örököseinél a körtvélyesi jószágnak azon része, a mely a butkai jószágnak őt illetett felerészével egyarányú, férfiágot illetővé változott volna, — Lászlónál ellenben a butkai birtoknak azon része, a mely a körtvélyesi birtoknak őt illetett felével egyarányú, mind a két ágot illetővé változott volna, mert *cambium sequitur naturam cambiati*.

Vagyis rövidebben: a prætensive férfiágot illető butkai birtoknak fele a körtvélyesi mindkét ágot illetőnek, — a körtvélyesi mind a két ágot illető birtoknak fele pedig a butkai prætensive csak férfiágot illetőnek természetét öltötték magukra.

Ennek szükséges előrebocsátásával imígy folytatódik a történetrajzolat:

Wiczmándy László és Pál testvérek 1714-ik esztendőben imígy megosztozván, Wiczmándy Lászlónak a 9-ik származási tábla szerint két leánya és négy fia maradt, ú. m.

Mária, Tomsits Györgyné; —

Borbála, hajadon; —

István, a ki mindkét ágon deficiált; —

Mátyás és József, a felperesek atyjai, —

és László, az alperes nagyatyja.

Wiczmándy Pál ellenben, a mint magok a felperesek a 34. szám alatt bizonyítják — mindjárt az első gradusban férfimaradék nélkül kihalt, s egyetlen leánya maradt: Borbála, Péterffy Sámuelné.

Wiczmándy Pálnak ezen leányától származott, Péterffy nevet viselő ivadéka, azon egész birtokot, a melyet

Wiczmándy Pál a 35. sz. osztályba kapott, mind e mai napiglan is békességesen bírta, és bírja a nélkül, hogy a collateralis Wiczmándy-férfiág által valaha, a csak most álmodott férfi-jus örve alatt, háborgattatott volna, a mint mindezt a felperesek a per 27. és 28-ik lapjain az aláhúzott sorokban önként elismerik.

Bírák tehát a Péterfyek az anyai Wiczmándy-örökséget egészben, mindamellett is, hogy a fent előadottak szerint, birtokuknak fele a butkai jószág természetét öltötte magára, minthogy cambium sequitur naturam cambiati, s a férfiágnak soha eszébe sem jutott Wiczmándy Borbálát, Péterfy Sámuelnét, vagy maradékait háborítani.

Wiczmándy Lászlónak fent előszámlált successorainál látszik legelsőbbben a leányág károsítására célzó indulat. — Két leánytestvér jelenik itt meg, Mária (Tomsits Györgyné) és Borbála hajadon. A férfitestvérek ú. m. felperesek atyjai, s az alperes nagyatyja meg akarván atyai és anyai örökségükkel osztozni, a 3. sz. alatt előmutatott osztályos fragmentumban Mária nényükre nézve azt jegyzik meg, hogy «mivel magtalanul maradt, az ungvármegyei jószágot kezeinél hagyják holtanapjáig». Borbála nényükre nézve pedig azon megjegyzést teszik, hogy «mivel idősebb ideje miatt gazdaságot folytatni nem akart és szüzességben megmaradott, esztendőnként lakáson és tartáson kívül neki 100 frtot fognak fizetni».

Ezen osztályos fragmentum, a mely semmit sem próbáló scartéta, mert aláírás nélkül szűkölködik, azon erős Achilles, melynél fogva a felperesek az árva alperest elsőbben erő és hatalom útján, most pedig simplex successionale institutummal, ősi örökségétől megfosztani akarják.

Kettőt kell ezen osztályra nézve megjegyezni:

1-ör) hogy még ezen scartetába, a melyet (ha ugyan a múlt századba való) öreg, megaggott nénjeiknek minden befolyások nélkül tettek, vagy tétettek (ha ugyan igaz, hogy tettek) fel a férfitestvérek, hogy — mondom — ezen scartetába is eleitől végig seholy szóval sem említették, hogy a butkai jószág fiúágát illető legyen. Ha tehát századok óta virágozik a Wiczmány-familia, századok óta első a felperesek, a kik ilyen jusról álmadoznak, s a kik megfélelkezve az 1-ső R. 38. és 39. címjeiről s az 1723-iki 46-ik törvényczikkelyről, megfélelkezve arról, hogy mi a vérárulás (*proditio fraterni sanguini*), megfélelkezve arról, hogy ezen szívtelen hidegségből származott vétket mily keményen rendeli büntetni a vér, az atyafiság, az emberiség egyarányú jussait fentartó törvény: testvér-unokaöccsüket minden anyai örökségből kivetkeztetni akarják, s akaradjuk felett el sem pirulnak.

Meg kell jegyezni 2-or azt, hogy a 3-ik szám alatti osztályos fragmentum aláírás nélkül szűkölködik, sőt még azt sem lehet tudni, mi időtájbéli elmeegyakorlás az, a mint ezen hiányosságot érezve a felperesek, a per negyedik napján ezt mind elismerik, s az alperes nagyanyjának hamvait sértő s minden tekintetben haszontalan és illetlen mentségekhez fognak.

Azt mondják ugyan a felperesek, hogy ha aláírás nélkül maradt is azon osztályos fragmentum, effectusba ment, a mint csakugyan a 3. szám alatti fragmentum végére szegletbástya gyanánt odaszúrt és ismét a 6. szám alatt előmutatott tanuvallomások bizonyítják.

Erre elég volna azt felelni, hogy ki tudja, a 3. számú fragmentumról tudnának-e az ott a preambulumban megnevezett Wiczmány-testvérek valamit mondani? vagy mivel bizonyítják be a felperesek, hogy az úgynevezett effectivus osztály történt-e ezen fragmentum

következtében, vagy pedig a birtok *ratatio apprehensiója* következtében íródott a megnevezett *fragmentum*, talán már ezen pernek folyamatja alatt, vagy kezdete előtt? mert ha nem így van, miért nincs aláírva, miért nincs *oleatuma*? miért nem tudják a tanuk az osztály idejét bevallani, vagy mire valók azon hamistanu esküvések, midőn a 6-ik szám alatti harmadik tanu 75 esztendőskorában azt vallja, hogy körülbelül 20 éves volt, midőn az osztály történt s így 55 esztendőskoráról tesz valomást, a negyedik tanu pedig — 58 esztendőskorán — azt vallja, hogy jól emlékezik ezen 55 esztendőskorú régi-ségű osztályra; — a három esztendőskorú csoda-gyermek, nagyobb remek Hugo Grotiusnál!!

Azonban feltéve, de még nem engedve, hogy ez mind úgy van, a mint a felperes férfi-ág állítja, vagy álmodja, hol van a 3-ik számú osztálylevélben, annak csak az árnyék-nyoma is, hogy a leány-ág kizáratott a butkai jószágból? Midőn a legöregebb, egyéb iránt is gutaütött, magtalan Wiczmándy Mária (Tomsics Györgyné) kezénél marad az anyai egész jószág, Wiczmándy Borbála hajadonnak pedig *vitalitium assignátatik*, örökségbeli rátája helyett, s ő ezt elfogadja, *addita ratione* «mert öregsége miatt gazdálkodni nem akart», nem pedig azon oknál fogva, mintha a jószág csak férfiágot illetett volna, sőt ezen csak most álmodott kirekesztő jusról egy szó említés sem tétetik. Hol van itt a férfiág kirekesztő jussa, hol van a leányág kizáratásának csak jele is?

A 6-ik számú tanuk midőn azt vallják, hogy a férfiak csak magok osztoztak és hogy a leányág rátát nem kapott, a *parte rei* igazat vallanak, de miért nem vett rátát a leányág és osztály volt-e valósággal, vagy csak ideig-óráig való *successionaria accomodatio*, a miről szólnak, ők azt nem tudják, nem is tudhatják, ők csak a külső birtokgyakorlásból ítélnek, s ítélnének, de az

indító okoknak, a dolog belső fekvésének birái nem lehetnek. Ők csak azt beszélnek, a mit a külső effectus mutat, hogy t. i. csak a három férfi-testvér használta a butkai birtokot, de hogy az valóságos osztály nem volt, hanem az egyik leánytestvér magtalan öreg özvegy, a másik öreg hajadon-leány lévén, s ezért amannak kezelnél osztály, vagy osztályos parificatio nélkül az egész anyai jószág meghagyatott, — emennek pedig a gazdálkodni nem akaró öregnek vitalitium fizettetett, — hogy nem egyéb volt azon úgynevezett osztály, mint a két öreg leánytestvér halálát váró interimalis successio acccomodatio, melynek sem külső formája, sem szavai, sem célja, sem belső értéke azt nem mutathatja, hogy ezen silány oklevél a nem és nem jussairól elhatározó törvényt tenni, vagy az alperest örökségétől megfosztani alkalmas volna, — arról mondom azon tanúk sem nem vallanak, sem nem vallhatnak, s ezért egyébiránt is a dolog e fekvésében elég határozatlan vallomásuk ezen juris-kérdésben documentum nem lehet.

A halmozott felperes iroványok között, tettes bíróság! még csak nyoma sem jelenik meg sehol a praetensivus férfiágnak, vagy pretendált férfi-jusnak, sehol említését sem lehet ezen új gondolatnak olvasni, kivéven a többször említett hajadon Wiczmány Borbála által 95 éves korában keze keresztvonása alatt kiadott, s már ezen per folyamatja előtt kevéssel compilált 4. szám alatti attestatumot.

Ezen a törvényben és törvényes kifejezésekben járattalan, a felperesek házában lakó, s asztaluknál élő, és azt, a mi törvényes jussa volt, kegyelemnek tekinteni hozzászokott, a második gyermekébe visszaesett, 95 esztendősen öreg lánynak, egyébiránt is testvére gyermekei részére kiadott mindenkép interessatus, de egyébiránt hittal sem erősített simplex attestatuma, melyet ő csupán

keze keresztvonásával, minden coramisans jelenléte nélkül erősített meg, s midőn előtte felolvastatott, minden emlékezet, avagy annak, hogy mit cselekszik, tiszta érzése nélkül, egy automata gyanánt bizonyított — ha mondom — a felperesek által tulajdon innyük szerint, a 95 esztendő és így — de facto — mindig a felperesek tutorsága alatt élő hajadon-leány egész életébeli tudományának körét felülhaladó juridicus kifejezések beszurásával compilált semmiség elegendő-e arra, hogy midőn a Wiczmány-familia egyik leány-ága mostanság is — de facto — az annyira deprædienált férfi jussnak birtokában van, az alperes, a ki nagyatyjának egyenes maradéka, a collateralis ág által ezen nagyatyai örökségétől simplex successionale institutummal megfosztathasson? méltóztasson a tettes bíróság kegyesen elítélni.

Nem is segíti elő a felperesi ügyet az, hogy azon esztendei 100 forint, mely vitalitium fejében fizetődött a többször említett Wiczmány Borbálának, imitt-amott capillare jusnak neveztetik, mert akárminek kereszteltesen is, az nem árt, sem belső valóságát a reá nem illőleg mázolt külső név nem változtathatja, midőn a butkai jószágra nézve nem hogy a kirekesztő jus csak egy betűvel is valaha próbáltatott, vagy effectusba véte-tett volna, de még csak — a mint ezek a perbeli irományok mutatják — soha nem is pretendáltatott, sőt magában az 5-ik számú iroványban is, a hol ezen helytelenül jus capillarenak nevezett vitalitium köteleztetik, arról, hogy azért fizetessen az, mert a jószág fiú-ágot illet, egy szó sem foglaltatik, de nem is foglaltathatik, mivel ha úgy volna is, s a butkai jószág eredetiképen valósággal férfi-ágot illető természetű lett volna is, fele legalább minden bizonynyal a 35-ik szám alatti, fentebb bővebben előterjesztett osztálynál fogva, az anyai körtvélyesi és így mindkét ágot illető jószágnak természetét öltötte magára.

Végtére azon felül, hogy az ötödik számú iromány (melynek originalisát látni szeretné az alperes) Wicz-mándy Borbálának csupán X vonásával van erősítve, minden coramisans nélkül, még az is ide járul, hogyha Wiczmándy Borbála valósággal értette volna, mit tégyen a jus capillare, midőn vitalitiumát annak nevezi, az alperesnek semmit sem ártana, valamint nem ártana, ha quartalitium nevet adott volna is neki, de hogy maga Wiczmándy Borbála is csak vitalitiumot és nem jus capillarét szedett, onnan is világos, mert annak fizetésébe az alperes is concurrált rendesen, pedig ha jus capillare lett volna, nem concurrálhatott volna, mert a leány-maradék más leánynak jus capillarét nem fizethet, s az által, hogy a felperesek ezen fizetésbe való részvételt megengedték, azt a valóságos osztályos rátának kívánásától lett lemondásért kötelezett vitalitiumnak lenni elismerték.

Ezen észrevételek és azon 5-ik számú irovány foglalatjának a 3-ik számú osztályos fragmentum szavaival való egybevetése nyilvánosságossá teszi eredetét, célját, foglalatját azon 5-ik számú kötelezésnek.

Ez transactio és így különös kötés, a mely ezen kötésen kívül nem tartozott kötelességet foglal magában. Transactionak nevezik azt maguk a felperesek allegative mindenütt, nem az tehát célja és szándéka ezen transactionak, hogy a férfiak magukat jus capillare fizetésére kötelezzék, hanem az azon való törekvés, hogy leány-testvérüket, mint öreg és így kevés szükségeket, kevés reménységeket érző hajadon leányt reávegyék arra, hogy tekintvén hajadon, és így gyermektelen sorsát, a valóságos osztály kívánása által ne rontsa meg férfitestvéreit, a maradékkal bővelkedőket, hanem elégedjen meg, ha magános lételének fentartása felől gondoskodni fognak férfi-testvérei.

Világos ebből, hogy a megnevezett *transactio* által nem Wiczmándy Borbála szerzett magának biztosságot arról, hogy az úgynevezett *jus capillaret* megkapja, mert ha férfi-ágot illetett volna a jószág, azt minden *transactio* nélkül is kötelesek lettek volna megadni a férfiak, hanem a férfiak szerzetek maguknak Wiczmándy Borbála ellen biztosságot, minthogy ő (a kinek a butkai jószágból, mint leányágot is illetőből, nem *jus capillare*, hanem egyforma ráta competált volna) ezen *transactio* által akár testvéri szeretetből, akár gyámoltalan, s a gazdaságra alkalmatlan voltának érzése mellett engedelmes szívvvel hallgatott testvérei rábeszélésére, biztosokká tette testvéreit, hogy még ő él, osztályt és jószágot kívánni nem fog.

Ez és nem más a dolognak valóságos képs�ínete, a melyet már most a felperesek — elég háládatlanul — *jus capillarera*, férfi-jusra, leánykirekesztésre akarnak venni és magyarázni.

Ha a dolog e fekvésében még sem szűnnek meg a felperesek nyughatatlanítani az alperes életét, várhatnak-e csak egy sikeres lépést is kirekesztő jusaiknak bizonyítása nélkül? — Nem, valósággal nem! A bírónak, a ki egy árvát örökségétől meg akar a *collateralisok* javára fosztani, látni, elkerülhetetlenül látni kell, micsoda fundamentumon épül, micsoda jusson gyökereztetik a felperesi kereset.

Azonban melyik bíró ítélhet ezen jussok felől, melyeknek megítélése nélkül, a jelenvaló pert elítélni nem lehet? A privilegiumok, a királyi adományok vagy a vér és vér közt privilegialis jussal bíró akárminemű *acquisitionalisok* bonczolgatása, nem ezen institutumra, az azokról való ítélet nem ezen tettes bírósághoz tartozik.

Helytelenül választották tehát az institutumjokat,

helytelenül a birói széket a felperesek, s mind a kettőnek le kell szállíttatni, mert

1-ör.) a felperesek kirekesztő férfijust pretendálnak. Kénytelenek tehát azt bizonyítani is, de ezen kérdésnek elítélésére az 1-ső R. 17, 18, 21, 48-ik címjei nem a simplex successionale, hanem ad exclusionem sexus nevezett institutumot s nem az alispáni forumot, hanem a a tettes királyi táblát rendelik, annyival is inkább,

2-or.) mivel a jelenvaló esetben, nem hogy valaha ki lett volna a férfiágot illetőnek predentált butkai jószágoknak successionalis birtokából zárva a leány-ág, de — minthogy a fent előterjesztettek szerint — a 35-ik számú osztály-levél értelmében a körtvélyesi jószág a csere természetére szerint a butkai jószág természetét öltötte magára, a Péterfy-nevű leány-ág — a felperesek önelismerésük szerint is — nemcsak a butkai jusnak, de — fictione juris — magának a butkai jószágnak is, valóságos birtokában mai napig háborítás nélkül bent van és így a leány-ág actualis birtoka, a simplex successionale institutum fundamentumát, ú. m. az exclusivus szakadatlan usust egészen semmivé teszi, ide tartozván az is, hogy a most említett s fentebb bővebben előterjesztett osztályos csere, a két féle jószágok mineműségét annyira összezavarta, hogy annak felvilágosítása, elkülönözése és respectivus mennyiségeknek meghatározása iránt a fels. curián és a juris peren kívül más bíróság, más institutumú perben ítéletet teljességgel nem hozhat.

3-or.) A 3. számú osztálylevél fragmentum lévén, semmit sem bizonyít az alperes ellen, de az azt előmutatók, ú. m. a felperesek ellen bizonyít annyit, hogy ott sem zárattak ki a leányok s hogy ezen fundamentalis próbalevél a simplex successionale institutumot teljességgel nem támogatja; — de különösen

4-er.) azon meggyőzhetlen akadály áll itt ellent

az institutumnak s *judicatus*nak, hogy a mint a 14-ik számú felperesi íróvány bizonyítja, a kereset alá vett jószág az alperes nagyatyja Wiczmány László által az alperes nagyanyjának Veszely Magdolnának 11,000 forintokban a szepesi káptalan előtt fateálva van és így ha ezen szempont tekintetik, az alperes ezen kérdéses jószágban nem a nagyatyjának, hanem nagyanyjának örököse.

Hasztalan kiáltanak itt fel a felperesek, hogy az erőtelen íromány! légyen vagy lenne bár, mindenesetre igaz marad az, hogy külső formájára nézve erős, mert a bevallás a törvény által megszabott módon, hiteles helyen van téve és még csak ellentmondással sincs megsebesítve, annál fogva egyenesen félrevetni (*seponálni*) teljességgel nem lehet, belső formájára pedig, ha erőtelen volna is, invalidálni kellene, invalidálni pedig *simplex successionale institutummal* s a királyi táblán kívül más nemesi bíró előtt nem lehet.

Légyen ezen 11,000 forintos bevallás akár adósság gyanánt, akár *dotis scripte titulo*, — ha amaz, invalidálni kell, mint *contractust*, — ha emez, invalidálni kell *qua dotem scriptam excessivam*, de még nem invalidáltatik, tagadhatlan marad, hogy a felperesek *simplex successionale institutumját* örökre elzárja s a *judicatus* leszállíttatását vonja maga után.

5-ör.) Nem áll az institutum és a *judicatus* azért is, mert a felperesek a per 7-ik lapján, az aláhúzott szavakban önként elismerik, hogy a fentforgó kérdés *quaestio juris*, ezt pedig ezen tettes bíróság előtt s a felvett institutumon *discutálni* nem lehet, annyival is inkább,

6-or.) mivel a felperesek magok mindenféle *incompatibilis* keresetet zavarnak ezen institutumba, így a per 22-ik lapján, a felperes tettes Wiczmány István úr, mint Wiczmány Károly *cessionarius*a részére *antiqua*

linealis successio és osztály, a mi tökéletesen egy a juris perrel, pretendáltatik és így a zavar zavarral tetéztetik. — Nem is menti ezen menthetetlen hibát, hogy a most tisztelt felperes úr, hamar észrevevén hibáját, a per 24-ik lapján recedál a beiktatott cessiotúl, mert a perlekedésnek tiszteletet érdemlő solemnitásai nem gyermekjátékok, a melyekkel meggyőződésünk, vélekedésünk vagy akaratunk változékony önkénye vagy kedvünk zehernyei szerént játszhatnak.

A mit Pilatus a szóról mondott, a perben az írásról igaz az. — «Quod scripti, scripti» írva van az és marad s pusztá szóval a törvény által kirendelt iudicium remedium élése nélkül visszavonni nem lehet.

7-er.) Nem áll a felvett institutum azért is, mert a successionale institutumnak a plana et manifesta successio és a szakadatlan usus lehetnek egyedül fundamentumai. Hogy pedig a jelenvaló esetben ezen két requisitumnak egyike sem existál, elég megemlíteni azt, hogy a felperesek erőhatalommal elfoglalván ezen álmódott örökségeket, az alperes a felperesek ellen a felséges cancellárián is reponáltatott, pedig ha a felpereseknek manifesta successiójuk s ususok lett volna, ők lettek volna nyertesek a repositio útján, mert valamint a jelenvaló institutumnak, úgy a repositiónak is, egyedül az usus és a plana successio teszik alapkövét, megbukván tehát, usus és manifesta successio nem bizonyítása mellett, a politica repositiót a felperesek hasonló gyáva alapkövön épült successionale institutumjoknak is condescendálni kell.

Ezek a butkai jószágra nézve legyenek mondva.

De van még az 1-ső szám alatti keresetlevélnek egy része s egy külön választott követelése, a mely ha mind ezen előterjesztések mellett is megállhatna az institutum — a mi ugyan fundamentum nélkül szükölködvén,

hacsak mágnes által nem tartatik fel a levegőbe, mint a Mohamed koporsója, teljesen lehetetlen — csupán ezen egy oknál fogva eldőlni kénytelen, ugyanis:

Követelnek a felperesek valami 3116 forintokat, a melyeket az alperes nagyatyja gróf Károlyiak ellen folytatott, valami tabularis perben, a per kétséges kimenetele miatt tett transactio által, ugyancsak gróf Károlyiak-tól kapott s ezen keresetük alapjául előmutatják, 8-ik szám alatt, az érdeklett transactiót.

Megjegyezvén mindenekelőtt azt, hogy ezen egész transactióban, egy szóval sem említették az, hogy az eképen barátságos egyezség által elintézett per férfiágot illető Wiczmány-jusok iránt folytatott legyen, magában értetik, hogy e részben még az is örökös homályban maradandó kérdés, ha valósággal volt-e a Wiczmány-familiának jusa a peres jószágokhoz, mert ha világos és bizonyos lett volna az, mit akar a transactióban azon clausula, ex dubio litis eventu kötöttet? Ha tehát még azt sem lehet tudni, van-e, vagyis inkább volt-e a Wiczmány-familiának valami jusa, hogy lehet azt tudni, milyen jus volt az, férfi- vagy leányágot illető-e, donationalis, nem donationalis vagy micsoda más?

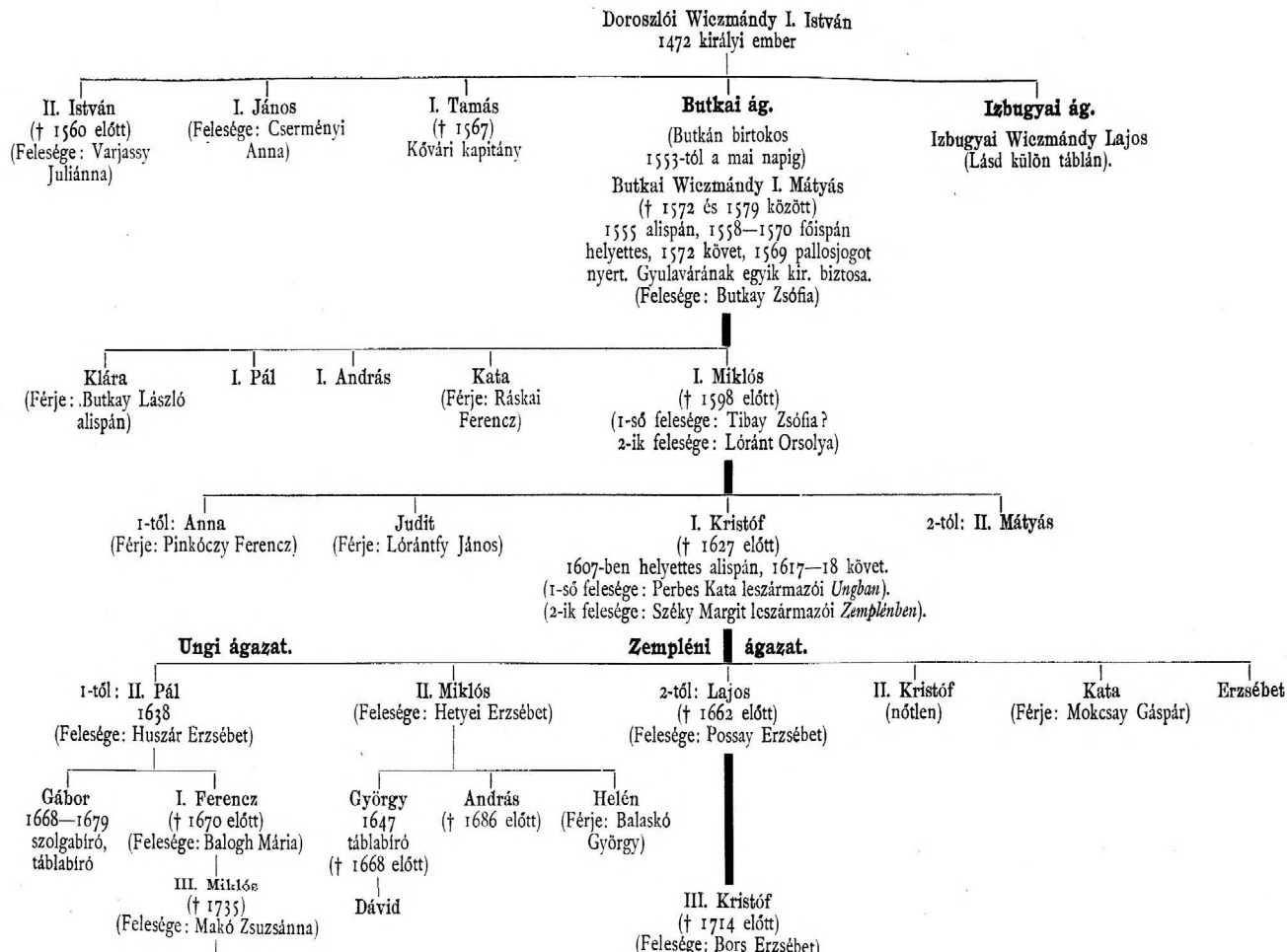
És mégis, midőn principium juris: «quod pecuniæ res mobiles repræsentent, adeoque utrumque sexum concernant», midőn a Wiczmány-familia a per kétséges kimenetele tekintetéből transigál olyan jószágokra nézve, melyekből az sem bizonyos, birta-e valaha, de az legalább kétségen kívül bizonyos, hogy ha valaha birta is, századok óta birtokában nincsen, midőn továbbá ezen simplex successionalis pernek az lehet csak egyedüli tárgya és fundamentuma, hogy a kereset alá vett tárgynak birtokát a leányág kirekesztésével gyakorolták a férfiak mindig, de különösen a legközelebbi időkben, hogy lehet olyan képtelenséget gondolni is, hogy a mi

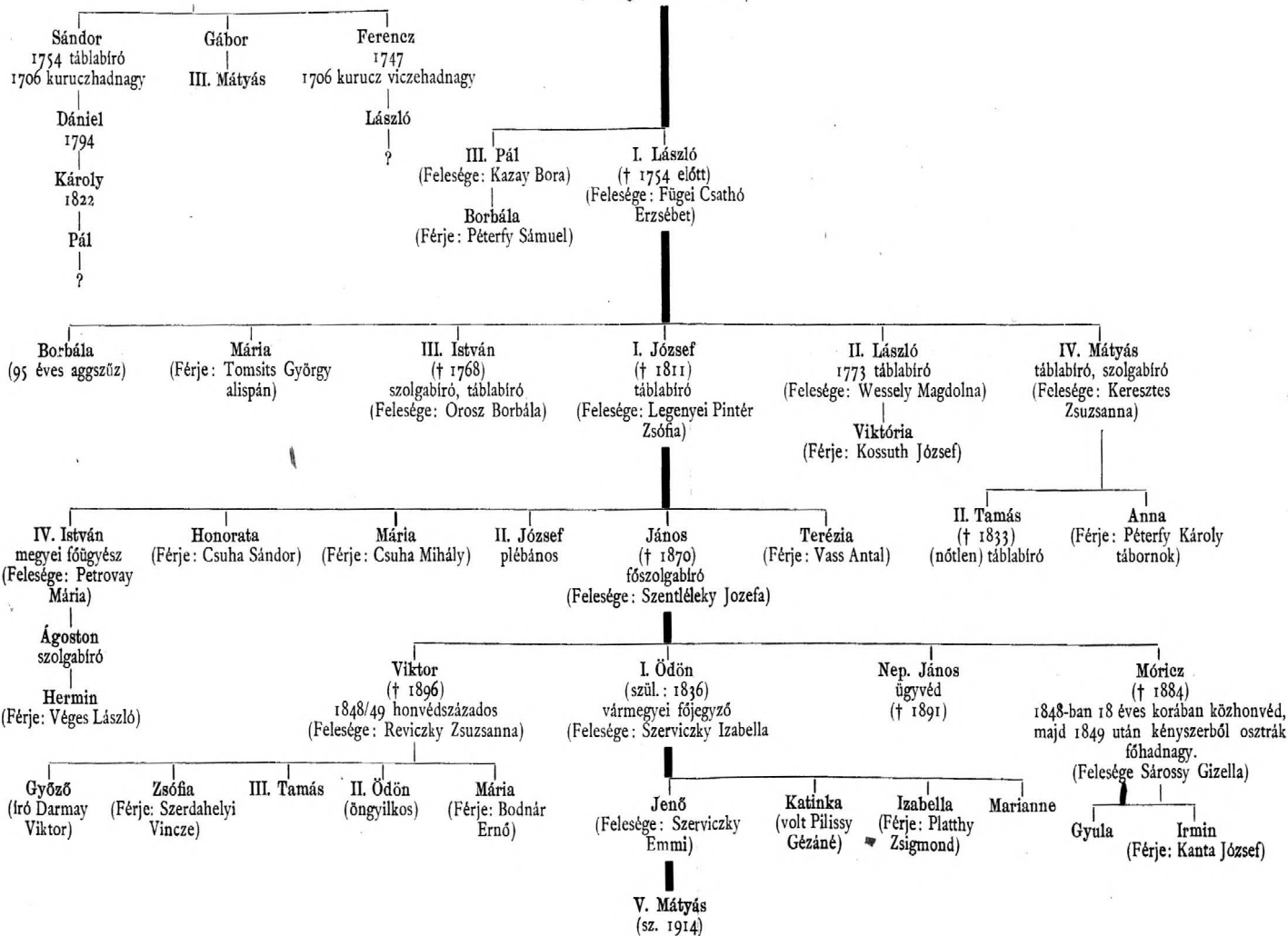
a felséges curia előtt kétségben volt, az ezen tettes bíróság előtt világos legyen, akkor, midőn a curia a jusoknak belső valóságáról, ezen tettes bíróság pedig csupán külső ususról ítélhet, hogy lehet olyan képtelenséget csak gondolni is, hogy a felperesek ezen századok óta idegen kézen forgott jusok iránt az alperest simplex successionalis per által ex usu impetálhassák? hiszen a felvett czélra először azt kellene bizonyítani, hogy jusa van a Wiczmány-familiának a gróf Károlyiak által birtjósághoz, másodszor, hogy az a férfiágot illeti s harmadszor, hogy mindig a férfiág által biratott, holott a 8-ik számú ezen tárgyra nézve egyetlen-egy próbalevél bizonyítása szerint századok óta birtokon kívül van a Wiczmány-familia.

Ha ezek nem a felséges curiára tartozó juris kérdések, tettes bíróság! úgy a neoacquistica commissiónak minden zavaros juris kérdéseit is lehet simplex ex usu successionalis perrel pedanens bíróság által eldönteni.

Mindezeknél fogva tehát világos lévén az, hogy a kereset alá vett örökösödés juris peren kívül más, de különösen ezen felvett simplex successionale institutumon nem követelhető s hogy a fennforgó juris kérdések nem ezen tettes bíróság széke elébe tartozók, kérem mind az institutumot, mind a judicatumot leszállítani.

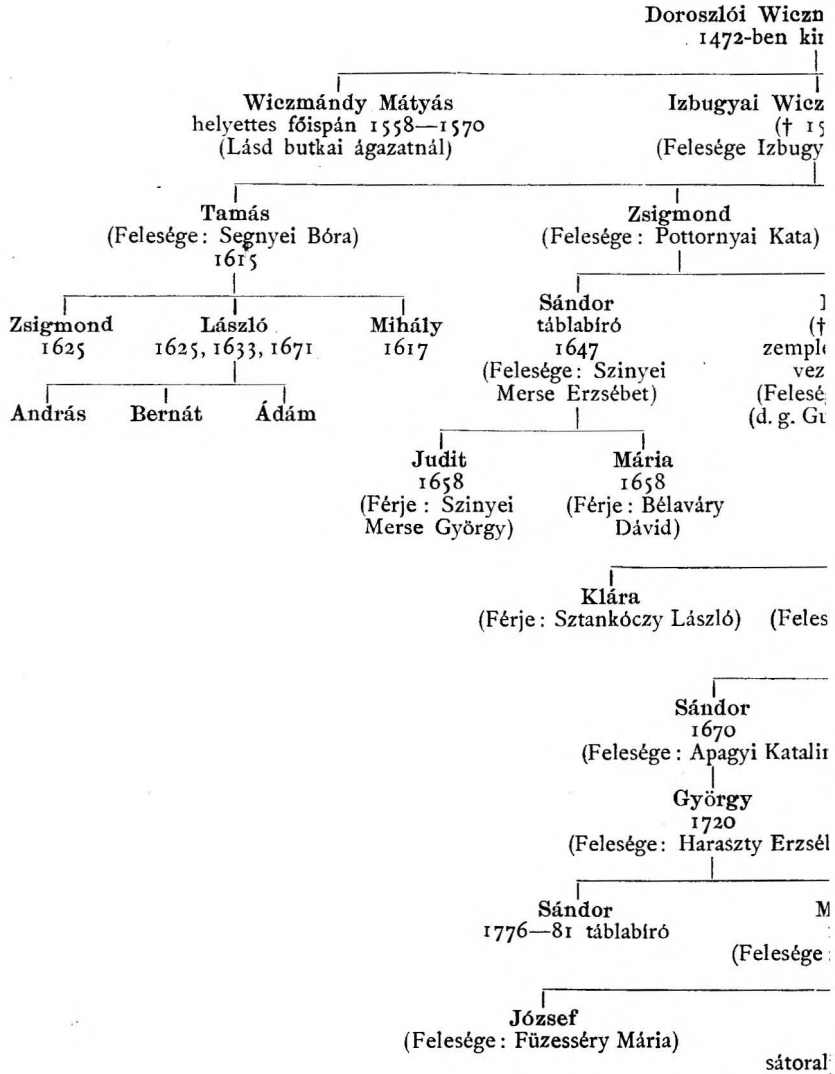
A butkai Wiczmándy-család családfája.

Az izbugyai Wiczman

(Egy 1822-ben össze

Ándy-család ősfája.

(állított ősfá szerint)

Ándy I. István
királyi ember

